

st!

(linovi.) Čekejte
ako posledně -
vzrušena!

eme!

LOUTKY

Tři jednoaktovky

Přeložila Jana Zoubková

LOUTKÁŘ

Studie o jednom dějství

OSOBY

GEORG MERKLIN

EDUARD JAGISCH, hráč na hoboj

ANNA, jeho žena

SYN Eduarda a Anny, osmiletý

SLUŽEBNÁ

Skromně, avšak pohodlně zařízený pokoj. Dvě okna, výhled na střechy domů, kopce a modrou jarní oblohu. Vpravo vstupní dveře, vlevo další dveře.

EDUARD JAGISCH vchází zprava. Hubený muž s hladce oholenou tváří, asi čtyřicetiletý, jednoduše a hezky oblečený. Chová se poněkud rozpačitě, laskavě. Hned za ním vchází GEORG MERKLIN, asi padesátiletý muž s šedivým vousem a hustými šedivými vlasy. Na sobě má obnošený kabát se stojacím límcem, tmavé, mastnotou se lesknoucí kalhoty, měkký klobouk, zaprášené sešlapané boty, ale v jeho vystupování je patrná jistá vznešenost.

EDUARD Tak jsme doma. Pojď dál, Georgu, vítám tě tady. Ani ti nedokážu vypovědět, jak blahorečím té náhodě, jak velikou mám radost... (Odloží klobouk a kabát na pohovku.) Tak. – Nechceš si odložit?

GEORG (úmyslně si přitáhne kabát k tělu) Děkuju, děkuju.

EDUARD (zkoumavě se dívá na Georgovo oblečení, po tváři mu přelétne soucitný výraz, který ale nechce dát najevo) Máš pravdu, je dost chladno. Ale koncem dubna se přece netopí, že ano. Nechceš se posadit?

GEORG (stojí dál)

EDUARD Georgu, víš, jak je to dlouho? Víc než jedenáct let... ano, ano, neviděli jsme se jedenáct let. A nejpodivnější je, že těch jedenáct let uplynulo právě včera.

GEORG Včera?

EDUARD Ano, včera. Víím, že to bylo přesně osmadvacátého dubna. Ten večer, kdy jsme spolu byli naposled, je pro mě svým způsobem nezapomenutelný a ještě ve vzpomínce má pro mě zvláštní kouzlo.

GEORG Jak dávno.

EDUARD Uplynulo tolik let, kdy jsme o sobě vůbec nevěděli – a teď se náhodou potkáme na ulici! Mohli jsme prožít celý život ve stejném městě a nikdy se nepotkat.

GEORG To jistě.

EDUARD Ale moje vina to není. Co se mě týká, já tě hledal, přímo jsem po tobě pátral, rozhodně poslední tři roky, od té

doby, co jsem zpátky z Ameriky. Velmi jsem toužil se s tebou setkat.

GEORG (*nepohne se z místa, rozhlíží se po místnosti, lhostejně řekne*) Proč?

EDUARD Proč? Toužil jsem po tobě – tak je to! Copak to nechápeš? Jen si vzpomeň, kolik času jsme spolu dřív trávili, zvláště za mého posledního pobytu ve Vídni. V mém pokojíku v Nussdorfské ulici jsi nám předčítal své drama...

GEORG (*od okna*) Je odtud krásný výhled.

EDUARD Ano, taky si myslím. Proto jsem se přestěhoval tak daleko od centra. I když to má někdy i nepříjemné stránky, zvláště když se pozdě večer vracím z opery domů a je špatné počasí. Když je krásně, chodím někdy pěšky, i v zimě. Netrvá to déle než tři čtvrtě hodiny. Ale zato je tady člověk na venkově. Za domem je i menší zahrada, sice na ni nemáme dovoleno chodit, ale pro dítě je přece jen dobré, když se může vyklonit z kuchyňského okna a nadechnout se vůně květin...

GEORG (*náhle se otočí k Eduardovi*) Ty jsi ženatý?

EDUARD Vlastně jsem tě chtěl překvapit. No... tak už je to venku.

GEORG Už dlouho?

EDUARD Jak se to vezme. Faktem je, že moje žena právě vyzvedává našeho syna ze školy a chlapci je osm let, ano.

GEORG Ale!

EDUARD Je to tak. A můžu ti říct, že jsem šťastný, naprosto šťastný člověk, bezmezně šťastný.

GEORG (*vrtí hlavou*) Šťastný... Neodvážil bych se takové slovo jen tak vypustit z úst. Možná je to způsob, jak přivolat neštěstí.

EDUARD Já už se žádného neštěstí nebojím.

GEORG Velice ses změnil, Eduarde.

EDUARD (*pobaveně*) Myslíš?

GEORG Pokud si vzpomínám, byl jsi tenkrát nesmělý, ustrašený, dá se říct, že jsi byl politováníhodný mladík...

EDUARD Ach!

GEORG Ano, zůstaňme u toho. Byl jsi nesmělý a politováníhodný. A teď...

EDUARD Myslím, že veškeré neštěstí už mám za sebou. Už mě nemůže potkat nic zlého. Vím to. – No ano, smrt. Ale ta čeká každého z nás. Já na smrt nemyslím. A mimochodem ujišťuju tě, že smrt není nic hrozného, když má člověk ženu a dítě, kteří ho budou oplakávat. Nevím, co si o tom myslíš ty.

GEORG Já nemám ani ženu, ani dítě – na smrt tedy nepohlížím s žádnými sympatiemi. – Proč se na mě tak díváš? Jak podle tebe vypadám?

EDUARD Dobře, dobře. Výborně!

GEORG Zešedivěl jsem.

EDUARD Zešedivěl... To víš, i já začínám... jen se podívej na moje spánky. A ty jsi skoro o deset let starší než já.

GEORG Znal jsem jednoho člověka, který měl v sedmadvaceti vlasy úplně bílé.

EDUARD Ovšem – Merlet! Taky jsem ho znal... Vlasy měl bílé jako sníh. Občas ho ještě vídám, ale už se nestýkáme... Takový je život. – Tenkrát, onoho večera, toho nezapomenutelného večera byl taky v naší společnosti.

GEORG (*takřka jen pro sebe*) Být šedivý nic neznamena. Ani léta nic neznamena. Copak neexistují muži, kteří mají ještě v šedesáti sedmdesáti dítě nebo se účastní válečných bitev? Copak lze o takových mužích říct, že jsou staří? Ne. Jen jedna věc je důkazem stáří – smrt. Století lidé nejsou staří. Staří jsou ti, kteří zítra zemrou. (*Ukazuje k oknu.*) Tamhleta mladá žena je prastará, pokud na dalším rohu padne mrtvá k zemi.

EDUARD (*jde k němu*) Ach, myslel jsem, že vidíš mou ženu, musí přijít každou chvíli... Ne, ne, to není ona.

GEORG To by mi taky bylo líto.

EDUARD Líto? A pročpak?

GEORG Tedy, mám důvod, abych byl s takovými poznámkami opatrný.

EDUARD Jak to myslíš?

GEORG Řeknu ti jednu historku, kterou jsem zažil před několika lety ve vlaku. Stalo se to jednoho zimního rána o šesté

hodině. Naproti mně v rohu sedí opřený muž a spí. Neznám ho, nikdy jsem ho neviděl, v nejmenším mě nezajímá. Náhle na něj hodnou chvíli dívám. Ten člověk spí dál a nehýbá se. Zase se dívám z okna na zasněženou krajinu, jak mám ve zvyku, a na toho chlapíka úplně zapomenu. Přijedeme do Vídně. Vstanu a chci vystoupit, ten druhý ne. Sedí dál na místě, trochu se nepohne. Zavolám na spolucestující, vynesou ho ven, je mrtvý... Mrtvý. Lékaři to označili za srdeční mrtvici.

EDUARD To je rozhodně podivná náhoda.

GEORG Náhoda? – Víš ty vůbec, kolik se toho každý den na světě stane jen proto, že si to někdo potají přeje, nebo to jen lehkomyšlně vysloví? Máš tušení, jak velkou moc mají tvůrčí lidé? – Šel jsem za komisařem a sdělil mu, k čemu došlo. „Vsadte mě do vězení, pane komisaři,“ řekl jsem mu, „protože jsem toho pána očividně zavraždil. Přitom necítím sebemenší lítost.“ Ale komisař mě nezavřel, díval se na mě stejně prstoduse jako ty a propustil mě.

EDUARD (*radostně*) Ano, to jsi celý ty! Pořád stejný jako kdysi! Georg, starý Georg! – Kde je moje žena dnes tak dlouho? Právě dnes! Ta bude překvapená... Je ti jasné, že jsem o tobě často mluvil, Georgu. Poslyš, můžu ti nabídnout cigaretu?

GEORG Ne, děkuju, děkuju. Už nekouřím. Těmhle zbytečností jsem odvykl. Ne, ne, nech to být, kouření už by mi neudělalo dobře.

EDUARD Jak chceš. Ale aspoň se posaď. A konečně mi řekni, co jsi celá ta léta dělal. Vlastně pořádně nechápu, jak to, že jsme o tobě vůbec nic neslyšeli, že jsi byl v podstatě...

GEORG Že jsem byl nezvěstný. No, jen to řekni. Ujišťuju tě, že mi vůbec nevádí být pohřešovaný. A myslím si, že lidi mého druhu ani nemůže nic lepšího potkat.

EDUARD Ale... tenkrát to přece vypadalo... všichni jsme čekali... Byl jsi přece na nejlepší cestě stát se velikanem.

GEORG A kdo říká, že se to nestalo? Copak si toho musí ostatní všimnout? Kdybys dnes prodal svůj hobo, nebo kdyby ti ochrnuly prsty a ruce a nemohl bys proto hrát, byl bys menší virtuóz než předtím? Nebo předpokládejme, že bys už neměl

chuť hrát a vyhodil bys nástroj, ten svůj hobo, z okna, protože by tě už jeho tóny neuspokojovaly – pak už bys nebyl umělec? Nebo bys byl větší umělec právě proto, žeš vyhodil z okna nástroj, který byl tak bezmocný ve srovnání s božskou hudbou v tvé hlavě?

EDUARD Bezmocný? Ach ano. To, co říkáš, jsem pocítoval často.

GEORG No a já ho z okna vyhodil. Svůj hobo. – Hlupáci křičeli: Už ho nic nenapadá! Nechal jsem je křičet. Opravdového umělce nemůže nic zničit, protože má všechno v sobě – má vnitřní bohatství. Jedině na tom záleží.

EDUARD Jako bych tě slyšel naposledy včera – vážně. Nemůžu si srovnat v hlavě, že se vidíme teprve dnes – poprvé od onoho večírku na rozloučenou dvacátého osmého dubna.

GEORG To přece nebyl večer na rozloučenou. Jen náhodou...

EDUARD Ale pro mě byl. Měl jsem už přece smlouvu do Bostonu. Copak si nevzpomínáš? Pili jsme na mou budoucnost. Ty jsi dokonce pronesl slavnostní řeč. Nevzpomínáš si? Jak úžasný to byl večer! Vzpomínám na něj jako na krásný sen. Jako by to byl první jarní večer, který jsem zažil. Seděli jsme pod vysokými stromy u dvou dlouhých stolů, které jsme srazili dohromady. Na stolech hořely svíčky. Bělovlasý Merlet tam byl, Habicht, ten mladý herec s planoucímá očima, ta houslistka, která ještě téhož roku zemřela. A tvoje milá... tehdejší milá, byla celá v bílém, ve vlasech měla rudé růže. Později, to už kromě nás všichni odešli, ti seděla u nohou, hlavu opřenou o tvá kolena. Jmenovala se Irena.

GEORG Ano, jmenovala se Irena. – Ostatně vzpomínám si velmi dobře, že ani ty sis ten večer nemohl stěžovat.

EDUARD Nemohl, to skutečně ne. Proč bych to dělal? Neměl jsem sebemenší důvod si stěžovat.

GEORG Viděl ses s ní potom? Myslím, jestli ses s ní po tom večeru ještě setkal?

EDUARD (*jakoby nechápavě*) S Irenou?

GEORG Ne, ne. S tou druhou. S tou, co seděla vedle tebe. Myslím tu blondýnu s dětskou tvářičkou. Viděl ses s ní potom?

EDUARD S tou blondýnou? Ne. Měl jsem přece podepsanou smlouvu do Bostonu. Za pár týdnů jsem odjížděl. Musel jsem. Na co tedy nějaká blondýna s dětskou tvářičkou?

GEORG Byla to krásná žena.

EDUARD Ano, krásná rozhodně byla. Irenina přítelkyně, jestli si dobře vzpomínám.

GEORG Ano, myslím, že byly přítelkyně, pokud je u žen něco takového možné. (*Zadívá se před sebe.*) Eduarde...

EDUARD Ano?

GEORG Jistě jsi tehdy zažil první omamný, takříkajíc horoucí večer.

EDUARD Byl to podivuhodný večer, bez pochyby.

GEORG Poprvé jsi ten večer slyšel něžná slova.

EDUARD Myslíš?

GEORG Víím to. Jak často jsem tě slyšet naříkat, že nejsi stvořen ke štěstí, že jsi odsouzený strávit mládí osamělý a nemilovaný, protože jsi nesmírně plachý a nesmělý.

EDUARD No ano, moje mládí bylo v jistém ohledu skutečně chudé.

GEORG Až do toho jarního večera, kdy jsi poprvé slyšel šepot vroucích slov.

EDUARD (*s potutelným výrazem*) Že si na tohle vzpomínáš...

GEORG Z dobrého důvodu, Eduarde. A považuju za velmi pravděpodobné, že nás osud svedl ještě jednou dohromady proto, aby ses dozvěděl pravdu.

EDUARD (*opět s potutelným výrazem*) Co tím chceš říct, Georgu?

GEORG Domnívám se, že ten večer byl pro tebe významnější, než si myslíš. Ten večer jsi načerpal životní odvalu, jež tě prostupuje dodnes. Protože tenkrát, jen to příznej, jsi poprvé cítil, že i ty jsi schopný štěstí dávat a přijímat.

EDUARD To je pravda.

GEORG Kdyby nebylo toho večera, tak by ses zřejmě do konce života nezbavil své plachosti a nesmělosti, zůstal bys takový, jakého jsem tě znával. Možná bys nikdy nesebral dost odvahy, aby ses o nějakou ženu ucházel.

EDUARD (*jakoby přesvědčeně*) To máš pravdu, Georgu.

GEORG A jak se to přihodilo? Co způsobilo tak výjimečnou proměnu tvé osobnosti? Tvoje přesvědčení, že se ta krásná dívka, která tě tehdy viděla poprvé v životě, do tebe na první pohled zamilovala.

EDUARD Měl jsem důvod si to myslet.

GEORG Měl jsi důvod tomu věřit. Ale mýlil ses.

EDUARD Cože? Jak to?

GEORG To celé byla důkladně promyšlená hra, kterou jsem připravil já.

EDUARD (*hraje udiveného*) Hra?

GEORG Ano. Byla to domluvená hra. Ta dívka, co k tobě byla tak něžná, dělala prostě to, co jsem chtěl já. Byli jste loutky v mých rukou. Já tahal za provázky. Domluvili jsme se, že bude hrát, jak se do tebe zamilovala. Protože mi tě bylo líto, Eduarde. Chtěl jsem v tobě vzbudit iluzi štěstí, aby si tě opravdové štěstí našlo, až se jednou objeví. A tak jsem – jak se lidem mého druhu stává – způsobil možná ještě hlubší proměnu, než jsem zamýšlel. Udělal jsem z tebe jiného člověka. A jistě mohu tvrdit, že hrát si s živými lidmi je vznešenější zábava než rozpohybovat vymyšlené postavy v poetickém tanci.

EDUARD Poslyš. Georgu, upřímně řečeno, myslím, že tohle jsi mi neměl říkat.

GEORG Proč?

EDUARD Jen si uvědom, že jsem si tehdy mohl leccos namlouvat. A bylo by přece zahanbující...

GEORG Proč?

EDUARD (*od okna*) Á, tamhle je! Moje žena přichází. Ta bude mít radost.

GEORG Tedy, chci poznamenat, že na tohle jsem nebyl připravený. Jistě budeš tak hodný a omluvíš mě u ní za mé oblečení.

EDUARD Nedělej si starosti. Moje žena tě jistě srdečně přivítá.

ANNA, *asi třicetiletá, velmi hezká žena, jednoduše, ale s vkusem oblečená, vejde s osmiletým SYNEM do pokoje.*

EDUARD Konečně jsi tady! Podívej, Anno, koho jsem ti přivedl!

GEORG *(ukloní se)*

ANNA *(pozná ho, je velmi překvapená, ale vzpomíná se a srdečně ho přivítá)* Ach, vy tedy žijete?

GEORG *(pohlédne na ni)*

ANNA *(podá mu ruku)* Buďte vítán.

GEORG *(rovněž ji pozná)* Je to možné? Anno! *(Eduardovi.)* A tenhle člověk mě nechá tu historku dopovědět do konce. Tak mazaný chlap se stal z toho plachého chlapce. Tak vy jste se vzali.

EDUARD Jak vidíš. A teď si představ, jak jsme se těšili na tuhle chvíli, jak jsme po ní toužili. Já a Anna taky.

ANNA Ano, já taky. *(Dlouho se na Georga dívá.)*

EDUARD *(Anně)* Abys totiž věděla, Anno, byli jsme loutky v jeho rukou. A tančili jsme, jak on tahal za provázky. Ale tvoje loutky nakonec velmi ožily, co říkáš, Georgu?

GEORG Ano, vidím. Tak to je váš syn. Hezký chlapec. Kolik je ti let, mladý muži?

SYN Osm a čtvrt roku.

GEORG A jak se jmenuješ? *(Drží ho za ruce.)*

SYN Jmenuju se Georg Jagisch.

GEORG Georg? *(Otočí se k Eduardovi a Anně.)* Georg? Kdo z vašich příbuzných se jmenuje Georg?

EDUARD Nikdo. Dovolili jsme si chlapce pojmenovat po starém příteli, jistém loutkáři. *(Pobaveně se usměje.)* Byl to mimochodem nápad mé ženy.

GEORG *(podívá se po ostatních)* Teda lidi, zřejmě nemáte tušení, jak jste nevkusní. *(Pro sebe.)* Georg!

ANNA Tak miláčku, teď jdi pěkně dovnitř, uklid' si věci, umyj si ruce. Potom se můžeš vrátit.

GEORG Ano, Georgu, potom se můžeš vrátit, Georgu. Když se někdo jmenuje stejně jako já, k tomu takový malý kluk, je to nepopsatelně legrační.

SYN *(odejde)*

EDUARD a ANNA *(dívají se na sebe. Ticho.)*

ANNA Tak jsme se zase setkali. Sdneťe si přece. Nechcete si odložit? *(Pohlédne na Eduarda.)* No, je tady poněkud zima, opravdu, nejradši bych si na sebe taky něco vzala.

GEORG Ano, je chladno. Ale kromě toho upřímně přiznávám, že jsem v pracovním oblečení, proto si raději nebudu odkládat. Netušil jsem, že dnes půjdu k někomu na návštěvu. – Ale, Anno, jak mladě stále vypadáte.

EDUARD Tak si přece tykejte, jako tenkrát. Skutečně není nejmenší důvod...

GEORG Skutečně není nejmenší důvod... Vypadáš stále velice mladě, Anno!

EDUARD *(láskyplně se na Annu podívá)* Ano.

ANNA *(poněkud v rozpacích)* Ale jak k tomu došlo, jak jste se vlastně...

EDUARD Byla to pouhá náhoda, Anno. Potkal jsem ho u nás před domem. Poté, co jsem ho celá léta hledal málem s lucernou. A dnes jdu domů procházkou, lépe řečeno, vracím se ze zkoušky, a najednou ho spatřím deset metrů před sebou – poznal jsem ho podle chůze – a zavolám na něj. A on se otočí a chce jít zase dál.

GEORG Nepoznal jsem tě. Jsem trochu krátkozraký.

EDUARD Nebo jsi mi zase chtěl utéct. Ale ne, to by bylo příliš kruté. Když člověk někoho tolik let hledá...

GEORG *(vázně)* Málem s lucernou.

ANNA Kde jste vlastně byl?

EDUARD Kde jsi byl! Trvám na tom, abyste si tykali jako dřív. Obvykle nejsem tak umíněný, ale na tomhle trvám.

ANNA Kde jsi vlastně celou tu dobu byl?

GEORG Většinou na cestách.

ANNA Na cestách?

GEORG Ano. Jezdil jsem po světě.

ANNA A sám?

GEORG Většinou sám. Zpočátku ovšem ne sám.

ANNA Zpočátku jsi jistě cestoval s Irenou...

GEORG Ano, s Irenou.

EDUARD Aha. A kde – tedy myslím – (zachytí Annin pohled) – kde teď Irena je?

GEORG (klidně) Já nevím. Už dlouho jsem o ní neslyšel. Byl jsem daleko ve světě. Dokonce i v Kalifornii a v Indii.

EDUARD Podívejme.

GEORG Posléze jsem cestování omezil na Evropu a později se cesty zkrátily ještě víc. (Rukou naznačí spirálu.) Kruh se stále zužoval. Teď už se vydávám jen do okolí Vídně. Ale nic se tím nemění. Protože pro mě znamená procházka krajinou víc než pro jiné cesta kolem světa. Protože všude jsou lidé a osudy, pokud je člověk dokáže vidět a slyšet.

GEORG Žiješ teď asi dost v ústraní, ne?

GEORG Jak se to vezme. Najdu si společnost, kdykoliv se mi zachce. Mám přátele a přítelkyně – na jeden den. A den je dlouhý, když člověk umí žít. Jsem jako Hárún al Rašíd, který chodil nepoznán mezi lidem. Lidé tam venku – (rukama udělá obšírné gesto) – netuší, kdo jsem. A když se se mnou rozloučí, nevědí, jestli mě ještě někdy spatří. Je to nanejvýš zajímavý život.

EDUARD A když se neprocházíš, tak co děláš? Čím se zabýváš? (Náhle se rozhodne.) Píšeš ještě?

GEORG Jestli píšu... V tom smyslu, jak to slovo chápeš ty – tak ne. V jiném smyslu – ano.

EDUARD Já to věděl!

GEORG Nic nevíš. Je vám jistě známo, že člověk musí jíst, alespoň občas. No a z tohoto důvodu občas něco napíšu do nějakého časopisu. Přirozeně ne pod svým jménem. Zrovna tak bych mohl nosit uhlí nebo vyřezávat dýmky. Chci tím říct, že tahle práce nijak nesouvisí s mou duší, nebere mi vnitřní svobodu. Ale o mně už dost. (Zmlkne. Pohled upírá střídavě na Eduarda a Annu.) Je to zvláštní.

EDUARD Co je zvláštní?

GEORG Že teď žijete spolu, máte pohodlný domov, nad stolem visí lampa, dítě vám vyrůstá... (Dovnitř vejde SLUŽEBNÁ.) Obsluhuje vás panská. Zřejmě jste pojištěni i proti úrazu a požáru...

ANNA (vezme služebné z ruky ubrus a sama začne prostírat)

SLUŽEBNÁ (odejde)

GEORG Kdo mohl tohle všechno před deseti lety tušit.

EDUARD Ano, kdo to mohl tušit před jedenácti lety, dvacátého osmého dubna!

GEORG (jako by se najednou vzpamatoval) Já jen nechápu, jak se to všechno stalo. Byla to přece pouhá hra.

EDUARD Ale změnila se ve skutečnost. Vid', Anno. (Obejme Annu, která prostírá, kolem pasu, Anna se trochu brání.) Nádhernou skutečnost.

GEORG Ale jak došlo k tomu, že jste se...

EDUARD Uvažuj přece, Georgu. To bylo jistě to nejmenší, co mi dlužila.

ANNA Tohle neříkej, Eduarde! – Kdyby to byla jen moje vina, napravila bych ji tím, že bych ti přiznala pravdu.

GEORG (dívá se z jednoho na druhého) Ach tak, už je mi to jasné.

EDUARD Ale to jsi na omylu! Protože to nejzajímavější vůbec nevíš.

GEORG A co to je?

EDUARD To nejzajímavější na celé věci je, že Anna původně chovala v srdci lásku k tobě.

GEORG Ke mně? Ach tak, teď si ze mě děláte legraci.

EDUARD Legraci? To by nebylo marné. (Vymění si s Annou pohled.) Ale jen ať ví všechno. Dlužíme mu to. V jistém smyslu. Ano, chovala v srdci lásku k tobě.

GEORG Anna?

ANNA (prostírá stůl, je klidná) Tak nějak to bylo. Jinak bych se k té komedii vůbec nepropůjčila.

GEORG Já to nechápu. Nerozumím ani slovu!

ANNA Tahle komedie byla totiž takříkajíc moje poslední naděje. Měl jsi žárlit.

GEORG Já měl žárlit? Ach tak... Tedy, Eduarde, tohle poslouchat musí být pro tebe vlastně nepřijemné.

EDUARD Nepříjemné? Pro mě? Ty jsi ale divný. Copak nevidíš, že právě prožívám největší triumf svého života?

GEORG Když je to takhle... tak mi, Anno, vyprávěj, jak to bylo dál.

ANNA Není už co vyprávět. (*Usmívá se.*) S tebou se mi to nepovedlo, jak víš. Ani trochu jsi nežárnil. A tím to pro mě skončilo.

GEORG Skončilo?

ANNA (*s úsměvem*) Muselo to skončit, když zklamala poslední naděje. Že ano? Musela jsem se s tím nějak vyrovnat.

GEORG Případá v úvahu i možnost, že to s tvými city nebylo tak vážné.

EDUARD To jsem taky vždycky tvrdil. Cítila k tobě hluboké přátelství, soucit, pokud to tak lze vyjádřit. A proto jí záleželo na tom, aby tě přivedla na správnou cestu.

GEORG Na správnou cestu?

ANNA Cestu, kterou jsem já považovala za správnou.

EDUARD Proto bylo především nutné vyléčit tě z tvé neblahé vášně.

GEORG Z jaké vášně?

ANNA (*dívá se před sebe*)

GEORG Z jaké neblahé vášně?

EDUARD (*mlčí*)

GEORG Myslíte Irenu? (*Odmlčí se.*) Irenu?

ANNA Byla přece i její vina, že ses hned po prvním úspěchu vzdal pravidelné existence...

EDUARD Že jsi odešel z úřadu, kde jsi měl zajištěný příjem...

GEORG Věřila mi! Ona mi věřila. Nechtěla, abych svou svobodnou duši ubíjel každodenním pracovním úvazkem.

ANNA Tolik jsem ti přála, abys našel jistotu a klid. A bála jsem se, že u Ireny je nenajdeš.

GEORG Jistotu? Klid? Copak to mělo pro mě nějakou hodnotu?

ANNA Ať to bylo jakkoliv, leckdo si tehdy myslel, že Irena není pro tebe ta pravá.

GEORG Není ta pravá?

EDUARD Abych to vyjádřil silnějšími slovy, dělala z tebe blázna.

GEORG Irena? Ze mě?

ANNA Já byla hluboce přesvědčená, že bys s ní pro vlastní dobro neměl být. Občas jsem mívala dojem, jako bys sám cítil...

GEORG Jako bych sám cítil...

ANNA Jako bys sám cítil, že Irena není... Proto jsem tenkrát... sehrála tu komedii. Ten večer se mi dokonce chvílemi zdálo, že mám úspěch... Díval ses na mě tak zvláště...

GEORG Jak jsem se na tebe díval?

ANNA Tak, jako ses jinak díval jen na Irenu... A v následujících dnech jsem si namlouvala spoustu hloupostí. Vlastně jsem na tebe čekala. Měla jsem pocit, že určitě... že... (*Odmlčí se.*) Ale tys nepřišel. A po několika dnech marného čekání mi to konečně došlo. Všechno. Všechno. A velice jsem se styděla. Nejen kvůli sobě. Ale i kvůli němu. Kvůli Eduardovi. Opravdu, styděla jsem se do hloubi duše, kvůli nám oběma. Bylo mi hrozně. Nejradši bych...

EDUARD Neříkej to!

ANNA Nejradši bych zemřela...

EDUARD Ano, tak mi to tenkrát řekla, Georgu. A klečela přede mnou na kolenou... Pochopitelně jsem ji okamžitě zvedl... a všechno mi přiznala, všechno. Vlastně mnohem víc, než jsi věděl ty. A vyplakala se mi v náruči.

ANNA (*s úsměvem*) A tak se to zase napravilo. Ani to netrvalo tak dlouho. Bylo moc dobře, říkala jsem si brzy potom, že Georg nepřišel.

EDUARD A psala mi dopisy, když jsem byl za mořem v Americe. A jaké dopisy! Všechny jsem si schovával. Občas si je čteme i dnes. Jsou tamhle v té polici nahoře. A potom, po nějaké době si koupila lístek, nalodila se a přijela za mnou do Bostonu. Ano, Georgu, tady stojí bytost, která za mnou přijela do Ameriky, tak moc mě... milovala. (*Zmlkne.*)

GEORG (*zamýšleně*) A kdybych za vámi přišel, tenkrát, když jste na mě čekala?

ANNA Asi by se leccos stalo jinak.

GEORG To je možné. Člověk ani netuší, jaké nebezpečí mu někdy hrozí.

EDUARD Jak to myslíš?

GEORG Když si uvědomím, že by se ze mě mohl stát řádný otec rodiny, jako ty... Že bych seděl pod stahovací lampou a měl služebnou... Ne, budme všichni rádi, že jsem tenkrát nepřišel. Já nejsem zrozen k tomu, abych sedával a jedl u bílého prostřeného stolu.

EDUARD Ale dnes, Georgu, dnes to ovšem výjimečně uděláš.

GEORG Co?

EDUARD Zůstaneš u nás na večeři.

GEORG Rozhodně ne.

EDUARD Ale podívej, Anna už pro tebe prostřela.

GEORG Ne. Velmi vás prosím, nenaléhejte. Nechci sebe méně narušovat svůj způsob života. Nejsem už dost mladý na to, abych odložil dlouholeté zvyklosti.

EDUARD O jakou zvyklost jde v tomhle případě?

GEORG Jsem zvyklý večeřet – a klidně se tomu můžete smát – když mám chuť, venku na procházce, a proto s sebou většinou nosím něco v kapse, aby to bylo pohodlné.

SYN (*vejde dovnitř*) Polévka ještě není na stole?

GEORG Trpělivost, chlapče. Hned tady bude. A protože ani já vás nechci rušit ve vašich zvyklostech, dovolte mi, abych se s vámi rozloučil.

EDUARD Ale, Georgu, co tě to napadá?

GEORG (*rozhodným tónem*) Nechte mě.

EDUARD (*pod vlivem Annina pohledu přestane dále naléhat*) Dobře, ale určitě se zase uvidíme...

GEORG Možná, ale jisté to není. Přenechejme to náhodě. Nežiju podle žádného programu. A jestli se dozvíte adresu mého bytu, vezte, že se neřídím žádnými formalitami ani neočekávám oplacení návštěvy.

EDUARD Dobře, ale i když nestojíš o návštěvy, milý příteli – neměj mi to za zlé – mohl bych, mám jisté styky, třeba bych ti mohl v nějakém ohledu pomoci.

GEORG Pomoci? – Zdá se, že mi chceš obstarat něco jako zaměstnání?

EDUARD Snad by to nebylo tak špatné.

GEORG Asi se nedokážeš smířit s tím, že vidíš, jak svobodně a bez omezení žiju. Mám být stejný ubožák jako tenkrát, kdy si mě vážili hlupáci? Ale časy se změnilly. Když jsem byl chudý, mohl jsem vám dát, co jsem měl. Dnes jsem příliš bohatý na to, abych mohl rozdávat.

EDUARD Nemyslím nějaké zaměstnání v obvyklém slova smyslu. Ale přece je možné, aby ses v jistém klidu a vlastní pili, snadným způsobem, dokonce aniž bys o to usiloval, domohl slávy a bohatství.

GEORG Sláva? – Deset let, tisíc let, deset tisíc let? Řekni mi, v kterém roce začíná nesmrtelnost, a budu ohledně slávy klidný. – Bohatství? Deset zlatých, tisíc, milion? Řekni mi, za kolik se dá koupit svět, a já budu usilovat o bohatství. Zatím se mi rozdíl mezi chudobou a bohatstvím, mezi zapomením a slávou jeví příliš malý na to, aby se mi vyplatilo hnout pro ně prstem. Nech mě mým procházkám, přáteli, a mým hrám s lidmi. To jediné je hodné člověka mého druhu. Žijte blaze, moji milí, jsem rád, že jsem vás viděl. (*Synovi.*) Adié, Georgu, adié! (*Eduardovi a Anně.*) Kdoví co ten malý jednou vykoná. A když si pomyslím, že by se nikdy nenarodil, kdyby mě ten večer nenapadla ona hra... Až bude dost velký, aby pochopil, musíte mu to říct.

EDUARD To si musíme rozmyslet.

GEORG Dítě mé momentální nálady – skutečně. (*SLUŽEBNÁ přináší polévku.*) Adié!

EDUARD Ani trochu polévky? To je přímo urážlivé! Chceš odejít, aniž bys...

GEORG Jestli mi chcete něco nabídnout, tak dovolte, abych svého mladého jmenovce políbil na čelo. (*Zdvihne chlapce do výšky a políbí ho.*) Možná potřebuje tento poněkud sentimentální nápad vysvětlení. Tedy, nemám důvod vám zastírat, že i já jsem měl kdysi ženu.

EDUARD Tys měl ženu?

ANNA Irenu?

GEORG Ano. A také dítě.

ANNA (*dojatě*) Syna?

GEORG Ano.

ANNA Kde jsou?

GEORG Moje žena ode mě nakonec odešla a chlapec, kterého mi nechala – (úmyslně chladně) – zemřel. Ano. Z toho je zřejmé, milí přátelé... že osud si nepřeje, aby mě každodenní starosti poutaly k zemi. Lidé mého druhu musí být volní, mají-li se rozvíjet. Žijte blaze. (Odejde.)

EDUARD Georgu! (Chce jít za ním.)

SYN (začne jíst polévku)

ANNA Nech ho! Nech ho! Nemůžeme mu vzít to poslední, co mu zbylo.

EDUARD Jak to myslíš? (Dívá se na Annu.)

ANNA (uváže chlapci ubrousek)

EDUARD (jde k ní a pohladí ji po vlasech)

ANNA (nevzhledne)

EDUARD (přikývne, jako by pochopil) Ano...

Usednou ke stolu a jedí.

OPONA

UDATNÝ KASIÁN

Loutková hra o jednom dějství

OSOBY

MARTIN

SOFIE

KASIÁN

SLUHA

Mansardový pokoj zařízený ve stylu konce 18. století. Malé německé město. Z okna jsou vidět střechy a věže města a v pozadí kopcovitá krajina v narudlé záři zapadajícího slunce.

V pokoji je nepořádek. Otevřená truhla, poloprázdná skříň s dveřmi dokořán, prádlo a šatstvo leží na židličích. MARTIN si balí věci do cestovního vaku. SOFIE stojí poblíž něj.

MARTIN Neplač, dítě, neplač.

SOFIE Jsem přece úplně potichu.

MARTIN *(aniž by se k ní otočil)* Poznám podle tvého dechu, že pláčíš.

SOFIE Mám ti pomoci?

MARTIN To bych byl rád. Tamhle ve skříni úplně nahoře jsou kapesníky.

SOFIE *(jde ke skříni)* Nové, hedvábné...

MARTIN Dej mi je. Jistě mi nebudeš zazlívat, že si na cestu беру nové hedvábné kapesníky.

SOFIE A ten nádherný krajkový límeček! ... Tak přece jsi jej od toho perského obchodníka koupil.

MARTIN Ovšem. Nebo snad chceš, aby tvůj milý vypadal na cestách jako nějaký tovaryš? ... Tak mi ten límeček podej. *(Sofie mu ho pomalu podává. – Martin na límeček ukáže.)* Není tohle zase slza?

SOFIE *(prostě)* Promiň.

MARTIN No, no... *(Dobrosrdečně. Přitom se rty lehce dotkne kraje.)* Vidiš přece, že se na tebe nezlobím. Ale už se konečně uklidni. Smiř se s tím. *(Zaměstnaně.)* Není to přece navždy.

SOFIE To doufám.

MARTIN Tak vidiš.

SOFIE Ale na jak dlouho?

MARTIN Na jak dlouho? Chceš ze mě udělat lháře proti mé vůli, dítě? Nevím, na jak dlouho.

SOFIE Je konec března.

MARTIN Já vím.

SOFIE Na louce za městskou branou kvetly fialky, když jsme se tam naposledy procházeli.

MARTIN Co má být?

SOFIE Vrátiš se, až pokvete šefík?

MARTIN Možná dřív... možná o něco později... Možná až dozrají broskve – co já vím? Rozhodně se ale vrátím, jestli budu naživu, a já věřím, že budu.

SOFIE (*ustrášeně*) Jestli se dáš naverbovat, Martine...

MARTIN Naverbovat? Ani mě nenapadne. Nemám chuť se bit. To není moje věc.

SOFIE Ale co až budeš pryč? Slyšela jsem, jak umějí lákat, lstivě a záłudně! – A tvůj bratranec Kasián, o kterém jsi mi tolik vyprávěl, ten je přece taky voják.

MARTIN Udatný Kasián, ano, ten je jiný. Zabil dva lupiče, když mu bylo teprve třináct let. Lidský život pro něj nemá větší cenu než život komára. Takový je.

SOFIE Ráda bych ho poznala.

MARTIN Kasiána? To je hrdina! Vsadím se, že co nevidět povýší na plukovníka, generála, polního maršála. Kdybych já byl na Kasiánově místě, už dávno bych dobyl nějaké knížectví. Brzy o něčem takovém uslyšíme, tím jsem si jistý... No ovšem, udatný Kasián! Já jsem ale mírumilovný člověk a pískám si podle svých not.

SOFIE A jestli ti nabídnou peníze na ruku?

MARTIN Peníze na ruku? Copak jsem nějaký chudák?

SOFIE Martine, jestli budeš žít dál jako dosud, z vyhraných dukátů ti mnoho nezbude.

MARTIN S tisícovkou dukátů to dotáhnou daleko. S tou tisícovkou dukátů, které jsem tady na studentech vyhrál. Chudáci v tomhle městě.

SOFIE Víš, co říkají?

MARTIN To si dokážu představit.

SOFIE Že jsi ve spolku s ďáblem.

MARTIN Důvtip a štěstí pokládají za spolčení s ďáblem. Ať si zařídí svoje zázraky. (*Přechází sem a tam, obléká se.*)

SOFIE Ach Martine, Martine.

MARTIN Co chceš?

SOFIE Zůstaň doma, zůstaň doma! Cítím, že mi nebudeš věrný.

MARTIN (*dotčeně*) Zaval jsem ti někdy příčinu, aby sis tohle myslela?

SOFIE Co o tobě vím? Do našeho města jsi přišel teprve na podzim a o Vánocích jsi mě poprvé políbil.

MARTIN A dál? Od té doby jsi leccos zjistila.

SOFIE Byl to tvůj první polibek? Tak jako to bylo u mě?

MARTIN To ti mohu odpřisáhnout.

SOFIE Martine? Žádnou z těch krásných žen, které tady na podzim hostovaly s baletem, jsi nepolíbil?

MARTIN Ne.

SOFIE Copak jsi nebyl každý večer v divadle? Nečekal jsi pozdě do noci, až půjdou tanečnice domů – skrytý v té malé brance na náměstí?

MARTIN Žádnou z nich jsem přece neznal, s žádnou jsem nemluvil.

SOFIE A co ta kytice, kterou jsi chytil?

MARTIN Už dost těch dětinských řečí.

SOFIE (*naléhavě*) Jak se jmenovala ta žena, která hodila kyticí?

MARTIN Už nevím.

SOFIE Ten večer tančila zajatkyni z Athén.

MARTIN To je možné.

SOFIE Vidím ji jasně před sebou: Černé vlasy se jí kroutily po ramenou jako hadi zmítající se ve sněhu. Všichni, kteří ji viděli, byli bez sebe nadšením. A ten princ jí hodil nahoru na jeviště rudé růže... Já to vím. A později na ni na ulici čekaly stovky obdivovatelů. A když přišla s kyticí v ruce, všichni hlasitě jásali, ona se usmívala, rozhlédla se a hodila květiny do davu... A ty, ano ty, ty ses sehnul a jednu jsi chytil, zvedl ze země a přitiskl k srdci. Viděla jsem to!

MARTIN (*bezděčně si přitiskne ruku na srdce. Vrhne rychlý pohled na Sofii, jestli si toho všimla.*) Co to má znamenat? Ona odjela, už jsem o ní neslyšel.

SOFIE Ale mně je úzko, Martine. Bojím se, že mě kvůli nějaké takové ženě zradíš a zapomeš na mě.

MARTIN Nesmysl.

SOFIE Pomysli, Martine, že jsou všechny falešné, nemají domov, táhnou světem... i když tak krásně tancují a zpívají. A pomysli, že by to bylo neštěstí i pro tebe, Martine, kdybys na mě zapomněl.

MARTIN Kolik je hodin?

SOFIE Právě zvoní k nešporám, Martine.

MARTIN Ještě tři hodiny! Tři dlouhé hodiny, než pojedou poštovní dostavník.

SOFIE Dlouhé? Dlouhé?

MARTIN Ublížil jsem ti?

SOFIE *(vykřikne)* Proč... proč odjíždíš?

MARTIN Kolikrát se ještě takhle pošetile zeptáš? Protože mě cosi žene... krev proudící v žilách... kvetoucí jaro venku... Chci vidět něco nového – lidi, města. Ty stěny tady mě dusí, hradby mě ubíjejí... není mi ani trochu do zpěvu... *(Přechází sem a tam, vidí neklidný Sofin pohled.)* Poslední hodiny před odchodem, to je tak hloupý čas. Nemusíš domů, Sofie? Je už pozdě.

SOFIE Jestli chceš, Martine, hned odejdu.

MARTIN Ne že bych chtěl já, ale tvá matka...

SOFIE Dnes smím zůstat venku déle. Chtěla jsem tě doprovodit až k dostavníku.

MARTIN Tak? No dobrá. Můžeme se tedy společně navečeřet.

SOFIE Ano.

MARTIN Tak pojďme.

SOFIE Kam chceš jít?

MARTIN Třeba jako posledně k řece, do hostince U zlaté labutě.

SOFIE Tam?

MARTIN Nechceš?

SOFIE Jistě to chápeš! Vojáci a studenti mě tam drze okukují...

MARTIN Tak proto? Nebudem si jich všimnout.

SOFIE Jak málo minule scházelo, abyste se utkali na kordy!

MARTIN To nebyla má vina. Nesnáším, když se na tebe někdo tak neslušně dívá.

SOFIE Nebylo by intimnější, kdybychom zůstali doma?

MARTIN Intimnější jistě. Ale není tu nic k jídlu. Paní Brigitta je dnes odpoledne pryč a můj sluha přijde, až bude čas odnést zavazadlo.

SOFIE Něco přinesu.

MARTIN Ano?

SOFIE Trochu studeného masa, pečivo, pomeranče a datle. Souhlasíš?

MARTIN Drahé dítě! Co budeš dělat po večerech, až budu pryč?

SOFIE Myslet na tebe... co jiného. *(Smutně ho obejme.)*

Už se značně setmělo. Na schodišti se ozvou těžké kroky. Oba vzhlednou. Vejde KASIÁN ve fantastické uniformě.

KASIÁN *(velmi hlasitě a zprudka)* Jsem tu správně?

MARTIN Bratranče Kasiáne!

KASIÁN Ano, jsem to já... Odkud proniká ten hlas? Je to hlas mého bratrance Martina, který ke mně zaznívá ze tmy? Buď zdrav, bratranče Martine... A dobrý večer i krásné slečně.

MARTIN Ať je sebevětší tma, Kasián okamžitě vidí, jestli je nějaká slečna krásná.

KASIÁN Spíš chytrost nežli orlí zrak... Kdyby to byla stará teta Kordula, dávno bys rozsvítil.

MARTIN Rozsviť, Sofie! Abys mohla pohlédnout do tváře společníka mých dětských let, syna otcova bratra, udatného Kasiána.

Sofie přistoupí ke Kasiánovi a dívá se na něj. Oba si upřeně hledí do očí. Teprve potom Sofie rozsvítí.

MARTIN Odkud přicházíš, Kasiáne, a kam máš namířeno? Jak dlouho se zdržíš? Co tě sem přivádí?

KASIÁN Moc otázek na člověka, který má ukrutný hlad, žízeň a je k smrti unavený.

MARTIN Teď se musíš postarat o tři, Sofie. Pospěš si přece, víš, že nemáme moc času... Studené maso, pečivo, pomeranče a datle... tak, jak jsi říkala.

KASIÁN A o sektu jste nemluvila, slečno? To by mě mrzelo.
SOFIE Přinesu všechno, co si přejete.

MARTIN Rychle se vrať!

SOFIE Na shledanou.

KASIÁN *(natáhne se na postel)* Skvělé! Nejradši bych se čtyřia-
dvacet hodin vůbec nezvedl.

MARTIN Jestli chceš, zůstaň ležet. Já odjízdim.

KASIÁN To se hodí. Přenecháš mi tedy pokoj na jednu noc?

MARTIN Na jak dlouho chceš.

KASIÁN Včetně té slečny, co nám šla pro večeři?

MARTIN Nemám právo o ní rozhodovat a ty nemáš právo se
takhle ptát.

KASIÁN Ale, ale? Před rokem bys tak rychle odpověď nenalezl.

MARTIN A ode dneška za rok bych tě možná místo odpově-
di....

KASIÁN Probodl kordem. Dovol, abych to řekl raději sám, jinak
by to mohlo zít špatný konec. A to by bylo hloupé, protože
bych rád, abychom zůstali dobrými přáteli. Podej mi ruku.

MARTIN Buď vítán.

KASIÁN Ukaž, ať se na tebe podívám. Změnil ses. Tvé plaše
zbožné vzezření je to tam... Zdá se, že tě město poučilo. Cho-
díš ještě do kostela?

MARTIN Ach, Kasiáne, život skýtá dost nebe i pekla. Nač po-
třebuju kostel a faráře?

KASIÁN Skvělé, skvělé...! Co tě potkalo? Ukradl jsi perskému
šáhovi z nočního stolku korunu? Odjíždíš zítra zlatým kočá-
rem s šesti bílými bělouši do Indie? Otrávil jsi bamberského
arcibiskupa a jsou ti na stopě? Odjíždíš na lov lvů do Afri-
ky? Jsi pozvaný do sultánova harému? Nebo jsi nakonec ten
chlupík, který na silnici mezi Wormsem a Mohuči přepadl
kočár, v němž cestovala krásná hraběnka z Wespichu se svou
krásnou dcerou? Nebyls to nakonec ty, kdo pověsil kočího na
strom a oběma dámám udělal děti, které přišly předevcírem
ve stejnou hodinu na svět?

MARTIN Nic takového.

KASIÁN Já tušil, že ta dívka, co nám šla pro datle a pomeránce,
je převlečená princezna.

MARTIN Ale o ní není vůbec řeč.

KASIÁN Bratranče, někdo v Kasiánovi vzbuzuje velkou zvěda-
vost. A ten někdo je můj bratránek Martin.

MARTIN Tak poslouchej. *(Vytáhne z kabátce květinu.)* Tahle
květina je od ženy, s níž jsem dosud nepromluvil slovo, ale
miluju ji k zbláznění. Na podzim byla tady ve městě a tančila
– jmenuje se Eleonora Lambriani.... *(Zapotácí se.)*

KASIÁN Co je ti, Martine?

MARTIN Jdou na mě mdloby, když vyslovím její jméno.

KASIÁN Eleonora Lambriani? Metresa vévody z Altenburgu?

MARTIN Bývalá!

KASIÁN Ta, která ve Fontainebleau tančila v noci v zámeckém
parku před francouzským králem a jeho důstojníky bez závo-
jů?

MARTIN Hlupák, kdo to nechápe. Byla omámená svou krásou.

KASIÁN Ta, co shodila hraběte z Leigangu z okna na dvůr,
kde se na něj vrhli psi a utrhli mu ucho?

MARTIN Spadl jen z prvního patra a jedno ucho mu zůstalo.

KASIÁN Ta, která přísahala, že devětadvadesát nocí po sobě
obšťastní každou noc jiného milence, z nichž žádný nesměl
být méně než kníže? A přísahu dodržela a stou noc si do lož-
nice vzala savojského chlapce s kolovrátkem.

MARTIN Ano, to je ona, to je ona! Ta ubohá nádherná krásná
žena. A já ji chci, musím ji mít. A potom klidně zemřu.

KASIÁN Chceš? Hm, je možné, že ji dostaneš za pouhý groš, ale
také je možné, že bude chtít za polibek na špičky prstů deset
tisíc dukátů. Je možné, že na tvůj první žádostivý pohled za-
reaguje tak, že si roztrhne blůzu vedví, ale také je možné, že
tě pošle proti tisícovce Turků, než ti dovolí, abys jí rozepnul
střevíc.

MARTIN Jsem připraven.

KASIÁN Víš, kde se v tuto chvíli nachází?

MARTIN V Homburgu. Tančí na slavnostech konaných u příležitosti setkání monarchů. A zítra ráno tam budu i já.

KASIÁN Kde máš schované své poklady?

MARTIN Dnes jsou ještě v jiných kapsách. Ale zítra, než nastane večer, budu bohatý.

KASIÁN Jak to chceš udělat?

MARTIN Copak nevíš, že do Homburgu se na slavnosti sjedou hráči z celé Evropy? A bohatství všech, kteří budou hrát se mnou, přejde do mých kapes. Den je dlouhý, když má člověk štěstí. A večer půjdu do divadla, sednu si do proscénia, uvidím Eleonoru tančit a potom na ni počkám u jejích dveří a položím jí své bohatství, srdce i život k nohám.

KASIÁN A když tě odvrhne?

MARTIN Tak ze mě o půlnoci bude mrtvola.

KASIÁN Tvoje fantazie ochabuje příliš brzy. O jedné v noci s ní budu na tvém hrobě tančit menuet a čínský císař se na to bude dívat z balonu.

MARTIN Máš pravdu, když si ze mě děláš legraci, Kasiáne, protože znáš jen mé naděje a přání, neznáš však mou sílu a umění. Nevíš, že musím zvítězit...

KASIÁN Musíš?

MARTIN Ať padnou kostky jakkoliv – já budu vítěz.

KASIÁN Kde bereš tu jistotu?

MARTIN Jsem si jistý svými očima a svou rukou.

KASIÁN Vyzkoušels to?

MARTIN Ovšem. Nejdřív jsem hrál sám se sebou. Když jsem si byl svou věcí jistý, pozval jsem přátele, studenty jako jsem já, každý pozval dalšího a všichni prohráli. Dnes mám u sebe peníze celého města. Není to sice mnoho, jen tisíc dukátů, ale na vybavení, cestu a k první sázce to stačí.

KASIÁN Svrbí mě ruce... Opravdu sis svou věcí naprosto jistý?

MARTIN Zkus to! Tady je pohárek a kostky, zahrajme si.

KASIÁN Výborně. (Vezme pohárek do ruky.) Ale co bude s tou krásnou slečnou, která nám přinese jídlo?

MARTIN Ubohé děvče! Ty víš, Kasiáne, že když jsme se na podzim loučili, tys odcházel ke svému regimentu a já na univerzitu, byl jsem nevinný chlapec. Do té doby jsem žádnou nepolibil, žádné nepřisahal lásku. Mohl bych tak předstoupit před Eleonoru? To jsem si netroufl. V Sofiině náruči jsem se naučil líbat, přísahal jsem jí to, co dívky tak rády slyší. Hrál jsem vášnivého, žárlivého a něžného milence a vím, jak udělat ze ženy vosk ve svých rukou. Poslední zkouška mě ještě čeká, abych se cítil dost silný a jistý a před zbožňovanou se netřásl jako list. Než odjedu z města, chci jí říct, že už se nikdy nevidíme. A ty budeš svědkem toho, jak se vrhne k tomuto oknu a skočí dolů.

KASIÁN (míchá kostky v pohárku) Tvoje sázka, bratranče Martine? – Cože? Jen jeden dukát?

MARTIN Tak začínám.

KASIÁN (hodí kostky) Tři.

MARTIN (rovněž hází) Čtyři.

KASIÁN To nebylo nic zvláštního.

MARTIN Víc jsem nepotřeboval.

KASIÁN Deset.

MARTIN Jedenáct.

KASIÁN Dvanáct! Teď už se ti nepoštěstí.

MARTIN Dvanáct.

KASIÁN K čertu! – Jedenáct.

MARTIN Dvanáct. – Pokračuj.

KASIÁN Mám pokračovat? Skončil jsem. Nemám už v kapse ani vindru.

SOFIE (vejde dovnitř)

KASIÁN Milostivá slečno, vidíte člověka, který je v tuto chvíli chudý jako kostelní myš.

MARTIN To neříkej. Tady máš dukát, příteli. Rád ti půjčím.

KASIÁN (strčí peníz do kapsy u vesty) Člověk nikdy neví.

SOFIE (prostírá stůl, nalévá víno) Tak je pravda, že má systém, s jehož pomocí vždycky vyhraje?

KASIÁN Vypadá to tak... Děkuji. Na vaše zdraví, slečno... Na zdraví, bratranče Martine... Kde bych se včera nadál, že dnes budu sedět u prostřeného stolu s přáteli. – Aj, jak hezký máte klobouček, slečno!

MARTIN Opravdu, moc hezký. Nemélas ho, když jsi šla pro jídlo.

SOFIE Bydlím přece blízko. Zaběhla jsem do svého pokojíku, člověk se musí náležitě upravit, když má můj milý tak vzácnou návštěvu.

MARTIN Ví, co se patří, že ano?

KASIÁN A stejně tak ví, co chutná. Přisámbohu, že lanýžová paštika, kterou jsem měl u vévody z Andalusie k snídani, byla proti této vhodná leda tak pro žebráky.

MARTIN To těžko... Tahle paštika je ze skromného hostince a kuchař jistě nevytáhl z města paty. Že je to tak, Sofie?

SOFIE Mýlíš se, Martine. Když už jsem byla doma, zaskočila jsem přes náměstí do hostince U velblouda poutníka. Tam teď mají kuchaře, kterého vyhodil velkovévoda z Parmy ze země, protože vařil tak dobře, že si ho princezna chtěla vzít za manžela.

KASIÁN Ať žije velkovévoda, princezna a velbloud poutník... A vy, drahá slečno! (*Připijí si.*)

KASIÁN Vynikající víno. Nikdy bych si nepomyslel, že jsou místní sklepy zásobené tak dobrými víny.

MARTIN Vína je v tomhle městě dostatek. A přitom jsou tak laciná jako málokde. Láhev za třináct grošů. Vid', Sofie.

SOFIE Ne, Martine. Tohle je nejlepší víno, jaké U velblouda poutníka měli. Láhev stála dukát.

MARTIN K čertu! Půjčili ti snad na tvou hezkou tvářičku?

SOFIE Ne. Dala jsem jim do zástavy zlatý náramek, který jsi mi nedávno daroval... Neměla jsem snad, když máme tak vzácnou návštěvu?

KASIÁN Moje žízeň je velká, víno je lepší, ale vaše laskavost, slečno, překoná žízeň i víno. Dovolte, abych vám políbil ruku, slečno.

SOFIE Neříkejte mi přece slečno, musela bych se stydět. Moje matka je chudá vdova a můj otec býval kovář.

KASIÁN To můžete namluvit někomu, kdo nerozumí světu a ženám... Váš otec nebyl kovář.

SOFIE Ujišťuju vás, pane důstojníku, že ano... moje matka je počestná žena.

KASIÁN Nepochybujeme, že vaše matka byla dle svého nejlepšího svědomí ctnostná žena, slečno. Ale odpřisáhl bych, že v době, kdy vás nosila pod srdcem, se zakoukala do pohanské bohyně Venuše, která se jí zjevila ve snu. To se stává i nejpochestnějším ženám. Já sám byl pozván do snu jedné vznešené dámy, které se zjevil maurský kníže a která porodila holčičku černou jako havraní peří! (*Zazní zvony.*)

MARTIN (*netrpělivě*) Dezert! Čas kvapí. Cože? Žádný tu není. Sofie, navzdory vši péči jsi přece jen na něco zapomněla.

SOFIE Ne, nezapomněla. (*Přináší ke stolu stolní nástavec s ovocem.*)

KASIÁN Nádhera. To ovoce voní, jako by je právě někdo otrhal.

MARTIN Jak jsi přišla k tak nádhernému ovoci? Kde se vzalo ve městě takové ovoce?

SOFIE Je to náhoda. Ve výloze u Silvia Renattiho jsem uviděla tenhle výstavní kus.

KASIÁN Nádherná výzdoba velkopanské tabule.

SOFIE Pro ni byl taky určen. Starosta dnes hostí desavského knížete, který tady mešká cestou na bojiště.

MARTIN A jsem já snad starosta? A tohle kníže z Desavy?

SOFIE Ne, to ne.

MARTIN Nebo jsem ti daroval víc šperků, než si pamatují, že byla schopná toto ovoce zaplatit?

SOFIE Ne, tento účet jsem splatila jinak.

MARTIN A jak, smím-li se zeptat.

SOFIE Mladý Ital, který byl v obchodě, za něj žádal políbek...

MARTIN A tys tak zaplatila?

SOFIE Neměla jsem snad, když máme tak vznešenou návštěvu?

KASIÁN Slečno, jednala jste nesmírně ušlechtilě a laskavě. Ale

přisáhám, i když toto ovoce pochází z horké Sicílie a ten, kdo ho natrhal, zemřel na úpal, a ten, kdo ho dovezl do Německa, zemřel steskem po vlasti a starosta a kníže zešileli urážkou, že se museli vzdát takového dezertu – přece jste toho drzého, Itala tisíckrát přeplatila, a za to mi ten Ital zaplatí, než odjedu z města. – Teď si ale dáme chutnat.

Jedí.

Sofie se dívá na Kasiána. Martin ji pozoruje. – Všichni mlčí.

MARTIN (*Kasiánovi*) Odkud vlastně přicházíš?

KASIÁN Odkud? Mám to říct několika slovy, nebo mám vyprávět celou historii?

MARTIN Několika slovy, jestli můžeš.

KASIÁN Není snadné to stručně shrnout. Přicházím z bitvy, v níž pode mnou zastřelili dva koně a z hlavy mi sestřelili tři čepice. Přicházím ze zajetí, kde mnozí mí stateční kamarádi zemřeli hladu a sežraly je krysy. Přicházím z popraviště, kde po mém boku popravili sedm lidí a mě hodili s mrtvými do jámy, ačkoliv mi všechny kulky prosvištěly kolem hlavy. Přicházím ze spárů supa, jenž mě pokládal za mršinu jako ostatní, kteří se vedle mě začali rozkládat, a sup mě pustil z vysoké hory na zem – naštěstí do seníku. Přicházím z lesa, kde mě skupina kupců považovala za přízrak, v hrůze utekla a zanechala mi mnoho dobrého zboží a peněz. Přicházím z veselého domu, kde se na sebe kvůli mně s dýkami vrhly Chorvatky, Čerkesky a Španělky, jejich galáni mě chtěli zabít a já musel prchnout komínem na střechu a skočit pět pater dolů. Zkrátka a dobře, přicházím z tolika dobrodružství, že pro jiného by bylo těžší si je vymyslet, než pro mě bylo je přežít.

SOFIE Úžasné.

MARTIN Pozoruhodné. A unikl jsi z tisícovky nebezpečí – jak velké jsi měl štěstí – zcela bez zranění?

KASIÁN Tvrdil bych to, kdybych byl chvastoun. Ale protože chvastoun nejsem – jen se podívejte!

SOFIE Nic nevidím.

KASIÁN Co to povídáte, slečno? Copak nevidíte, že mám zlo-
mený nehet na malíčku? (*Napije se.*)

SOFIE (*užasle na něj hledí*)

MARTIN (*stále víc rozhořčeně*) Odkud přicházíš, už víme. Ale kam máš namířeno?

KASIÁN Jakmile se zotavím ze zranění, vrátím se ke svému regimentu.

SOFIE Kéž byste mě vzal s sebou.

MARTIN Zbláznila ses, Sofie!

SOFIE Co bych si tady počala? Myslím, že čilou markytánku ve válečných časech všude uvítají.

KASIÁN Vaši ruku, slečno! Platí, jsme domluveni.

MARTIN Co jsi jí přimíchal do vína, Kasiáne?

KASIÁN Proč se staráš, co bude slečna dělat, když odjíždíš.

MARTIN To ti neradím, Sofie, to ti neradím. Pomysli na svou matku.

SOFIE Je váš regiment odsud daleko?

KASIÁN Počítám, že je vzdálený den a noc cesty, slečno.

MARTIN Do čerta! Do čerta!

KASIÁN Co je?

MARTIN Hořím netrpělivostí! Kde vězí můj sluha. Nechci zmeškat dostavník.

KASIÁN Máš dlouhou chvíli? Ani já, bratranče, nemiluju prázdné chvílky. Co si ještě zahrát?

MARTIN S tebou? Zapomínáš, že už nemáš ani vindru.

KASIÁN Hohó. Bohatý bratranec mi půjčil dukát a s ním si mohu dělat, co chci, jak doufám.

MARTIN Samozřejmě že můžeš. A bude mi potěšením na tobě krom toho dukátu vyhrát i kabát, punčochy, kord a košili!

SOFIE Martine, co tě to napadá, tak příkře mluvit s hostem?

KASIÁN Kostky sem.

MARTIN Smutná sázka. Ubohá. Míchám. Dvanáct. Tak to by snad stačilo.

KASIÁN Ech, to dokážu taky. – Dvanáct.

MARTIN Deset!

KASIÁN Jedenáct.

MARTIN Dvě.
KASIÁN Tři. Končíme?
MARTIN Bojíš se snad?
KASIÁN Pět.
MARTIN Jedenáct – Už se to otáčí.
KASIÁN Dvanáct.
MARTIN Dál!
KASIÁN Tvá sázka už nestačí.
MARTIN Nestarej se. Tady je můj cestovní vak. Je v něm víc, než tušíš. *(Hází.)* Jedenáct.
KASIÁN Dvanáct. A vak je můj.
MARTIN Sázím skříň. Postel. Povlečení. Snad ti to postačí. – Jedenáct.
KASIÁN Postačí. Dvanáct. Vyhrál jsem. A teď dost.
MARTIN Dost? Ještě jednou! Sluha přijde co nevidět. Ještě jednou. Takhle to už nemůže pokračovat.
KASIÁN Co můžeš ještě vsadit?
MARTIN Všechno, co mám na sobě, k čertu. A sluhu. A místo v dostavníku...
KASIÁN To nestačí.
MARTIN *(ukáže na Sofii)* A jí k tomu.
SOFIE Martine! Já se dám sama. *(Sedne si Kasiánovi na klín a obejmě ho.)*
MARTIN Mizero! Ty lumpe! Co jsi jí namíchal do vína? Neslyšíš? Říkám, že jsi lump!
KASIÁN *(vstane)* Ach, takhle to myslíš.
MARTIN Do toho! Kupředu!
KASIÁN Pojď, vyřídíme si to venku.
SOFIE Proboha, Kasiáne! Kasiáne!
MARTIN Nemám tolik času, abych chodil ven. Tady je místa dost.
KASIÁN Jak si přeješ, bratranče.
SOFIE Kasiáne, mám tě hned zase ztratit?

KASIÁN *(zasměje se)*
MARTIN Není čas se smát. Kupředu, kupředu!
Soubor.
KASIÁN To není špatné. To byla dobrá rána... ještě tak sedm osm let a byl by z tebe nebezpečný soupeř, i když ne pro mě. *(Bodne Martina do srdce.)*
MARTIN *(klesne)* Běda! Běda!
SOFIE *(letí ke Kasiánovi)* A vám se nic nestalo?
KASIÁN Je mi to líto, bratranče Martine.
SLUHA *(vejde)* Jsem tady, milostpane.
KASIÁN Tvůj pán jsem já. Vezmi zavazadlo... Tak.
MARTIN Opouští mě zrak.
KASIÁN Cos říkal, bratranče Martine?
MARTIN Vidím stíny smrti.
KASIÁN Jak se jmenovala? Eleonora Lambriani. Stojí za to, abych si vzal ještě jeden den dovolené.
SOFIE Eleonora Lambriani? Kdo je to? Ta dívka z Athén? Tak se jmenovala!
MARTIN Ubohá! Ubohá! Abys to věděla! – Eleonoro... ta květina, uschoval jsem ji, je to ta od tebe. Vezmi ji, bratranče Kasiáne. Vezmi ji Eleonoře. Že ji pozdravuju.
KASIÁN Dobré nebe! Já jí to vyřídím a k tomu dodám leccos, co ji pobaví ještě víc.
SOFIE Jakže, vy mě opouštíte kvůli Eleonoře Lambriani?
KASIÁN Nemohu to popřít. Ale až zítra ráno.
SOFIE Běda mi! *(Vrhne se k oknu a skočí dolů.)*
MARTIN *(chce za ní, ale klesne na zem)* Sofie! Sofie!
KASIÁN *(vrhne se z okna za Sofii)*
MARTIN *(Sluhovi.)* Běda! Běda. Nemůžu se hýbat. Jdi se podívat.
SLUHA *(jde k oknu)* Nanejvýš podivná věc se udála. Padající pán v letu zachytil padající slečnu a oba zdraví přistáli dole.
KASIÁN *(volá zezdola)* Sluho, bude to? Cestovní vak! Rychle! Nechci zmeškat dostavník. A předtím ještě musím jednomu drzému Italovi vrazit kord do žeber.

SLUHA (*volá z okna*) Hned, milostpane.

MARTIN Podej mi flétnu, než půjdeš... Děkuju ti... Počkej!
Cestou k dostavniku zazvoň na křížové cestě u zastavení
sedmnáct.

SLUHA U zastavení sedmnáct...

MARTIN Síly mě opouštějí... O půlnoci ať vynesou mé mrtvé
tělo. Slyšíš?

SLUHA O půlnoci. Zařídím to, pane. (*Odejde.*)

MARTIN (*hraje na flétnu*) Jak hořké v osamění umírat, když
byl člověk ještě před čtvrt hodinou milovaný, zajištěný a plný
nejkrásnější naděje. Skutečně, to je špatný vtip a vlastně vůbec
nemám náladu hrát na flétnu. (*Upustí flétnu a zemře.*)

Zdáli zazní postilionova trubka.

OPONA

U VELKÉHO KAŠPARA

Burleska v jednom dějství

OSOBY

ŘEDITEL
 AUTOR
 DOBRÁK
 JÍZLIVEC
 NAIVA
 MĚŠTÁK
 MĚŠTÁKOVA MANŽELKA
 DRUHÝ MĚŠTÁK
 DCERY DRUHÉHO MĚŠTÁKA
 PRVNÍ SKANDALISTA
 DRUHÝ SKANDALISTA
 HRABĚ Z CHAROLAIS
 MISTR
 ZÁPASNÍK
 PÁN V HLEDIŠTI
 NEZNÁMÝ MUŽ V MODRÉM PLÁŠTI
 OBČANÉ, VOJÁCI, ČÍŠNÍCI, DĚTI atd.

OSOBY LOUTKOVÉHO DIVADLA

VÉVODA VON LAWIN
 VÉVODKYNĚ VON LAWIN
 HRDINA TĚTO HRY
 VÁŽNÝ PŘÍTEL
 VESELÝ PŘÍTEL
 LÍZA
 ZAMRAČENÝ ÚŘEDNÍK, Lízín otec
 BRATRANEC BRACKENBURG, Lízín snoubenec
 VYKLADAČ MLČENLIVÝ PÁN
 DRUHÝ MLČENLIVÝ PÁN
 MRTVÁ DÍVKO
 SLUHA SMRT

Lidová zábava v Prátru – večer. Na vyvýšeném pozadí jeviště je velké loutkové divadlo se spuštěnou oponou, na níž je nápis: U VELKÉHO KAŠPARA. Na levé straně je našikmo umístěné malé pimprlové divadélko na vysokém podstavci staré konstrukce. Vpředu vlevo kolotoč vedoucí až do kulis. Vpravo se šikmo dopředu táhne oplocení, za ním je zahrádka hostince, jejíž pokračování se předpokládá vpravo v kulisách. Vpravo vpředu za oplocením vyvýšené pódium. Před velkým loutkovým divadlem stojí klavír. Jeviště zabírají stolky a židle, ale uprostřed je volné místo, takže dosti široká ulička vede od velkého loutkového divadla až k nápojevní budce. – Když se zvedne opona, je na jevišti velký rámus. Z dálky zní vojenská hudba. Před pimprlovým divadélkem, kde se právě hraje (dvě malé figurky se perou, obě odnáší čert atd.), jsou děti s doprovodem. Tlustá žena vybírá od diváků drobné do plechové mísky. Kolotoč s dětmi a dospělými se točí. Na pódium vpravo končí šansonierka kuplet. Potlesk. – Stoly jsou z větší části obsazené, lidé jedí a pijí. – MĚŠTÁK s MANŽELKOU, DRUHÝ MĚŠTÁK se dvěma DCERAMI atd., VOJÁCI, OBČANÉ, DÍVKY. Další právě přicházejí, mezi nimi i JÍZLIVEC a DOBRÁK.

DOBRÁK Tak co kdybychom si sedli tady?

JÍZLIVEC Co tady je?

DOBRÁK Nová bouda... Aspoň jsem ji tu zatím neviděl.

JÍZLIVEC Bouda? – To je možné. Nová? – To se uvidí.

NAIVA (přichází s přáteli) Ale, podívejte! Tady je něco nového.

Hej, číšníku! Pivo!

ČÍŠNÍK Prosim pane, jak rače, pane.

Dva nezletilí chlapani rozdávají přicházejícím letáčky s pozvánkou na divadelní představení.

KLAVÍRISTA začne hrát, potom přichází ŘEDITEL oblečený jako vídeňský švihák, stoupne si na schody před divadlem a mluví vyvolávacím tónem (vídeňsky, občas nepřirozeně spisovnou němčinou se špatným přízvukem).

ŘEDITEL Velevážené panstvo! Tady uvidíte cenami ověřené nejnovější divadlo s marionetami, zvané též loutkové divadlo - podívanou, která vám propříště nahradí návštěvu

jakéhokoliv jiného divadla. Nahlédněte do letáku, nebo si ho přečtěte a uvidíte, že můžeme uspokojit jakoukoli dramatickou potřebu ctěného publika, najdete tu všechno, draždem vaše srdce touží. – V našem divadle nevystupuje nikdo menší než vévoda von Lawin, velectěná a elegantně oblečená osoba, jakož i jeho zákonná manželka, vysoce moderní žena v senzační toaletě, ale to není vše, máme tu ještě Hrdinu tohoto kusu, tedy toho, kolem něž se celý děj točí, a rovněž jeho přátele, z nichž jeden je vážný, zatímco druhý má to potěšení být naprosto veselý. Ale to není vše, vystupuje tu také sladké děvčátko Líza, kolem něž se bude leccos dít, a ani to není vše, objeví se i otec sladkého děvčátka, zamračený úředník, a také Lizin milý, zvaný též snoubenec, a jedna postava vynikajícího rozumu s černým plnovousem, zvaná Vykladač. Ani tím však výčet zdaleka nekončí, v dnešním představení vystoupí dva pánové, kteří mají držet ústa, a proto je autor nazývá mlčenlivými pány. Ale to stále není všechno, máme tu i zápasníka s medailemi, ohromného siláka, mrtvou dívku, sluhu v livregi, který otevírá dveře, a největší novinka, kterou jsme právě získali, je Smrt jako Kašpar, anebo Kašpar jako Smrt, čímž se ruší veškerá hrůzyplnost tohoto dramatu. Dále chci poznamenat, že veškeré postavy mluví ve verších, které se rýmují, čímž vzdáváme hold poezii, která rozhodně nepřijde zkrátka. – Jen račte dál, dámy a pánové! Nové představení v tento okamžik, právě v tuto chvíli začíná.

DOBRÁK Zábavný chlapík.

JÍZLIVEC Toho znám... dřív býval u kolotoče... dneska je ovšem každý hned ředitelem divadla.

DOBRÁK Ale prosím vás, tohle je loutkové divadlo.

KLAVÍRISTA (*hraje dál*)

AUTOR (*přichází s ředitelem dopředu*) Proboha živého!

ŘEDITEL Copak je?

AUTOR Ti lidé jedí! To nejde! To ruší představení, nebudou dávat pozor!

ŘEDITEL Kdyby měli hlad, tím spíš by nedávali pozor.

AUTOR Ale to je proti našemu ujednání. Opravdu bych nejradši svou hru stáhl z programu.

Opona velkého loutkového divadla jde nahoru. Objeví se lesní krajina. V pozadí stojí všechny postavy, jsou patrně dráty, na kterých jsou zdánlivě voděné.

NAIVA Jsou nahoře zavěšené. Ach, to je dobré. (*Přátelům.*) Podívejte!

HRDINA (*popojde dopředu a za doprovodu klavíru zazpívá následující verše*)

Hraju v tomhle kuse,
hlavní roli mám,
říkají mi hrdina,
byť jím nebývám.

(*Ustoupí zpět do řady loutek. – Stejným způsobem se zachovají další postavy.*)

LÍZA

Svobodná jsem holka
místo děje Vídeň je
říkají mi sladké děvče,
ať jím jsem, anebo ne.

VÉVODA VON LAWIN

Sázím, sázím
na koničky, na koně,
jsem rozený vévoda,
tak to je i skutečně.

VÉVODKYNĚ

Jeden je mi málo,
zvláště manžel nestíhá,
tak prý že jsem démon,
i když jsem tak nevinná.

DRUHÝ MĚŠŤÁK (*vstane a otočí se ke svým dcerám*) Pojďte, děvčata, to není nic pro vás.

PRVNÍ DCERA Ale tatínku, my tomu přece nerozumíme.

DRUHÝ MĚŠŤÁK No když ničemu nerozumíte, tak tady zůstanem.

OSTATNÍ LOUTKOVÉ POSTAVY (*sborem*)

My hrajeme malé role,
nestíníme veliké,
tak tu pějeme ve sboru,
a dobrou přejem zábavu.

Opona velkého loutkového divadla padá.

NAIVA To bylo první jednání.

DOBRÁK (*tleská*)

JÍZLIVEC Ti to ale berou fofrem.

DOBRÁK Mně se to líbí.

JÍZLIVEC Uvidíme...

NAIVA Viděli jste ty dráty?

AUTOR (*Řediteli*) Nálada je docela dobrá, nemyslíte?

ŘEDITEL (*pokrčí rameny*)

Opona jde nahoru.

Na jevišti je moderně zařízený pokoj. Vlevo psací stůl, okno vede na ulici, vpravo dveře do předsíně, vlevo dveře do ložnice. HRDINA tohoto kusu sedí u psacího stolu. LÍZA vejde dovnitř a zakryje mu oči rukama.

LÍZA Hádej rychle, kdo to je!

HRDINA Můj poklad jedině...

LÍZA Nevím, zda poklad, ale tvůj rozhodně.

HRDINA Chci tomu věřit.

LÍZA Musím hned jít.

HRDINA Chci tě obejmout, políbit!

LÍZA Co všechno bys chtěl? Hle, to je pro tebe! (*Rozhazuje kolem sebe květiny.*)

HRDINA Jak sladká jsi, ty patříš do nebe!

LÍZA Už musím jít.

HRDINA A proč tak kvapně?

LÍZA Do obchodu nutně.

HRDINA Jen okamžik!

LÍZA
Jen okamžik, říkáš, a jako před chvílí
zasypeš mě polibky zhavými!

HRDINA Zlobíš se? Oba si to přejeme. (*Dlouhé objetí.*)

LÍZA
Opravdu spěchám, adié,
v neděli se zas shledáme. (*Odejde.*)

JÍZLIVEC Nudný kus!

DOBRÁK Pročpak myslíte?

JÍZLIVEC To sladké děvče mi leze krkem.

HRDINA (*sám*)

Adié řekla a už je pryč,
netuší, že mě neuvidí víc,
neshledáme se už my dva,
já budu do Weidlingu na cestách.

DOBRÁK Skvělé, ne? Velmi tajemné.

JÍZLIVEC Lokální kolorit! A vy jim to baštíte.

NAIVA (*směje se*) Říkal Weidling. (*Přátelům.*) Pamatujete se?
Tam jsme přece byli a dali si tam pečené kuře.

Na scénu vstoupí VYKLADAČ. Je oblečený celý v černém, má dlouhý černý plnovous, vystupuje odměřeně a vážně. Jde dopředu a ukloní se.

JÍZLIVEC Co to má za masku? Toho bych měl znát! To je ale vrchol nevkusy.

DOBRÁK Kdo to má být?

JÍZLIVEC Ještě nevím. Ale já na to přijdu.

VYKLADAČ

Jsem vykladač tohoto představení.
Buď mluvím duchaplně, nebo jsem němý.

HRDINA (*nevrle*)

Protože nejste součástí kusu,
koukejte radši držet pusy.

VYKLADAČ (*jde dozadu, opře se o okenní parapet a stojí tam.*
Do popředí scény přichází dále jen občas, když komentuje

děj. Jinak je při výstupech zcela lhostejný. O nikoho se nezají-
má a ostatní se nezajímají o něj.)

JÍZLIVEC Takže přecházíme do satiry.

HRDINA

Rád sdělím vám na rovinu,
že nejsem právě mužem činu.
Místo dlouhých řečí pravím bez mučení,
jsem hrdinou jen v tomto představení.
Až se této role zhostím,
zabalí mě bez milosti,
opatrně velice,
do zelené krabice.
Není mi co závidět,
já však útěchu mám teď,
že i když jsem loutka pouhá,
krabice je zcela nová.

VYKLADAČ

Teď se musím vážně ptát,
zda tohle nebyl můj part.

HRDINA

Ach pane, nechcete vzít místo?
I hrdinové někdy žvaní, toť jisto.

SLUHA (vstoupí)

Milostivý pane, vaši přátelé
se ocitají na scéně. (Odejde.)

Na scénu vstoupí VÁŽNÝ PŘÍTEL, vysoký, korektně oblečený
v černém, a VESELÝ PŘÍTEL, korpulentní, v pohodlném obleku.

VESELÝ PŘÍTEL (poskakuje)

Celý můj život, to je sen!
Těší mne každý nový den!

VÁŽNÝ PŘÍTEL

Předtuchu chmurnou mám,
proč jsem byl zavolán.

VYKLADAČ

A tak bez meškání
přátelé se představili sami.

Veselá kopa se všude baví,
Ten druhý vážnou tvář si ladí.

JÍZLIVEC Jde mi na nervy.

DOBRÁK Ale to je jeho role... v tom je ten vtíp.

JÍZLIVEC Špatný vtíp.

AUTOR (Řediteli) Mám dojem, že se lidi nudí.

ŘEDITEL Říkal jsem vám přece, že máte tuhle postavu vyhodit.
Ještě dneska dopoledne jsem vám to říkal.

AUTOR Nemohl bych to udělat ještě teď? Rychle škrtnu pár
veršů.

ŘEDITEL Ale rychle, rychle, než bude pozdě.

AUTOR (spěchá dozadu, objeví se u okna a něco říká Vyklada-
či do ucha)

HRDINA

Já pozval vás, přátelé od kolébky,
abyste byli mými svědky.

VÁŽNÝ PŘÍTEL Takže souboj?

HRDINA Na život a na smrt. Ano.

VESELÝ PŘÍTEL (s jednou nohou ve vzduchu)
Nic veselejšího mi není známo.

VÁŽNÝ PŘÍTEL Kdy se má souboj konat?

HRDINA Za svítání.

VÁŽNÝ PŘÍTEL Zemřeš, a my budem snídat.

AUTOR (Řediteli) Už jsem to zařídil.

VYKLADAČ (vyjde dopředu)

Ať zemře zlosyn nebo král,
živí se ze života těši dál.

AUTOR (chytne se za hlavu) Říkal jsem mu přece, aby držel
hubu!

HRDINA (Vážnému příteli) Viš to jistě?

VÁŽNÝ PŘÍTEL

Já měl dnes v noci sen,
ležel jsi v rakvi proboden.

HRDINA Pouhý sen!

VÁŽNÝ PŘÍTEL Moje se vyplňují vždy!

HRDINA *(Veselému příteli)* A co jsi v noci snil ty?

VESELÝ PŘÍTEL

Kdybch řekl, jaké já mám snění,
hru by zakázali v okamžení.

VYKLADAČ

Morálka krotí i takového fauna,
náš kus může vidět i nevinná panna.

HRDINA Záhadný osud mě nutí
hledět do tváře smrti.

VÁŽNÝ PŘÍTEL Mluv!

HRDINA

Sám nejsem zcela bez viny,
sváděl jsem dívky, též ženy.

Však dosud jsem laskavostí osudu
v souboji nenašel záhubu.

A teď pro neznámou ženu,
svody mými nedotčenu,
pro ženu, kterou jsem nikdy neviděl,
mám, přátelé, zemřít, žel.

VYKLADAČ

Osud skrytými stezkami chodí
důsledky činů nikdo nepředpoví.

VÁŽNÝ PŘÍTEL A kdo je ta tajemná žena?

HRDINA Vévodkyně von Lawinová.

VÁŽNÝ PŘÍTEL a VESELÝ PŘÍTEL *(jsou velmi rozrušení, trhají se pohybuji)*

HRDINA Co se vám děje?

VÁŽNÝ PŘÍTEL Vévodkyně?

VESELÝ PŘÍTEL *(oběma nohama mrská ve vzduchu)* Taková žena!

VÁŽNÝ PŘÍTEL Kde je pak vina!

VESELÝ PŘÍTEL Znáš její pověst?

VÁŽNÝ PŘÍTEL Tys taky měl tu čest?

VESELÝ PŘÍTEL Tak se mi zdá...

VÁŽNÝ PŘÍTEL ... že oba nás zná.

Dráty se uvolňují, Vážný přítel i Veselý přítel ztrácejí rovnováhu.

OBA PŘÁTELE Chci... Musím... Můžu...

Vypadají, že se každou chvíli zhroutí a nejsou schopni mluvit dál.

VYKLADAČ

Tak už panstvo dosti,
co je to za jalovosti!

Takhle hrát je trochu moc,
patříte do krabice a dobrou noc.

VÁŽNÝ PŘÍTEL *(s pomalu se narovnávacími dráty)*

Dneska nám štěstí nepřeje.

VESELÝ PŘÍTEL *(totéž jako předešlý)*

V další hře nám kyne naděje.

NAIVA Pochopili jste to? V další komedii budou hrát hlavní role.

HRDINA

Vévodkyni jsem nespáčil ni okem,
pro jejího chotě jsem však sokem.

Vévoda myslí si, bláhovec,
že jeho choti jsem milenec.

Proto k souboji vyzval mě,
přisahám, jsem v tom nevinně.

VÁŽNÝ PŘÍTEL Přisahá...

VESELÝ PŘÍTEL Já přísahal bych též,
jak muži velí čest.

HRDINA

Vévoda čeká, čas ne,
k souboji jsem připraven!

Vážný přítel a Veselý přítel odejdou.

DOBRÁK Je to ostrá satira na souboj.

JÍZLIVEC Moc ostrá se mi nezdá.

NAIVA Jsem zvědavý, jestli dojde k souboji.

MANŽELKA PRVNÍHO MĚŠTÁKA *(muži)* Jestli se bude střilet,
tak tu nebudu.

MĚŠTÁK Ale drahoušku, nerozčiluj se...

AUTOR Tyhle pauzy! (Řediteli.) Říkal jsem vám, že tenhle blbec zkazí celou hru.

JÍZLIVEC Jestli teď přijde zase monolog, neodpustím si jedovatost.

DOBRÁK To vám nebude zatěžko.

JÍZLIVEC Co to povídáte? Jste jízlivý vy, nebo já?

HRDINA

Oba mí sekundanti pochopili, že soky v přízni jedné ženy byli...

JÍZLIVEC (*bouchne pěstí do stolu*)

HRDINA

- té vévodkyně, jež je mi cizí, přesto pro ni o život mám přijít. Co já chudák počít si mám v posledních hodinách života?

VYKLADAČ (*předstoupí*)

Jaro vábivě se směje, všechny láká čas naděje, i když se zas bude smrákat. Nevím však, co měl bych říct muži, jenž hledí brzké smrti vstříc.

ŘEDITEL Proč jste mu tohle nevyškrtl?

AUTOR Je to nekrásnější místo!

ŘEDITEL Copak nevidíte, jak se publikum ošívá? Jen si představte, kdyby byli ještě ke všemu hladoví!

AUTOR Bestie!

NAIVA Podívejte, hrdina teď píše... To je dobré.

HRDINA (*sedl si k psacímu stolu a píše*)

Veškeré své jmění ti drahá, dávám, chotěm tvým se dneska stávám.

(*ad spectatores*)

Kdybych ji za choť nepojal, jen jí, co mám, odkázal, otec by ji zabil dozajista, ten staromódní kancelista, ten úzkoprský úředník, jenž nechápe, jak lze žít.

Ozve se zvonek, vstoupí Sluha.

SLUHA Zvoní, otevřu dveře a tam stojí démonická žena, vamp.

(*Odejde.*)

VÉVODKYNĚ VON LAWIN (*vchází a pateticky rozkládá rukama*)

Vévodkyně von Lawin, horká jsem vzrušením. Můj choť vás zítra zabije, řeknu vám, proč to tak je.

Zamyká dveře.

NAIVA Zamkla dveře! Páni, to bude senzace.

HRDINA Co to děláte?

VÉVODKYNĚ VON LAWIN

Už vám moc času nezbyvá, proviňme se spolu my dva. Miluju žerty, ráda si zahrávám, tak si mě vemte, povídám.

DRUHÝ MĚŠTÁK Děvčata, jdeme, to není nic pro vás.

DRUHÁ DCERA Ale tatinku, my ničemu nerozumíme.

DRUHÝ MĚŠTÁK Tak teda, když ničemu nerozumíte...

HRDINA

Jak temná záležitost, vévodkyně, proč po tom toužíte, povíte mně?

VÉVODKYNĚ VON LAWIN

Jsi ten, jehož celý život hledám, každý jiný byl nemilován. U nohou mi leželi muži všelící, štolbové, knížata, vojáci, básníci, šileli láskou úpěnlivou, mé srdce se však nepohnulo. Já mohu milovat jen muže, na nějž si smrt brousí nože a který ví, že na prsou mých se naposledy může rozvášnit. Dychtím po tobě proto, že

smrt už ti přitahuje otěže.
Milenec zasvěcený smrti
je vévodkyni k chuti.
Proč se tak mračíš? Proč mlčíš?
Vezmi mě konečně do náručí!

(Vrhne se k němu a obejmě ho.)

HRDINA *(po chvíli, když se vymaní z jejího objetí)*

Madam, vezměte prosím v úvahu,
že na ty hrátky nemám náladu.

DRUHÝ MĚŠTÁK Vstávejte, děvčata, jdeme.

DCERY Ale tatínku, vždyť my tomu nerozumíme.

DRUHÝ MĚŠTÁK Ale já se stydím za vás. Tak jdeme...

VÉVODKYNĚ VON LAWIN *(dívá se na Hrdinu široce rozevřenými očima, potom se zasměje, divoce a hystericky. Zarazí se a poslouchá.)* Vévoda! Kam se mám schovat?

(Uteče do ložnice.)

HRDINA Do jak osudných padl jsem tenat!

AUTOR *(Řediteli)* Teď je to dramatické! Tahle scéna zapůsobila.

ŘEDITEL Příliš pozdě. Předchozí výstupy se měly škrtnout.

AUTOR Ale to by diváci nic nepochopili.

ŘEDITEL Ale všichni by se bavili.

SLUHA *(vstoupí)*

Vévoda von Lawin, není ovšem sám,
i doprovod, pane, uvést mám.

Sluha otevře dveře, dovnitř vejde Vévoda se dvěma průvodci. Sluha odejde.

MĚŠTÁKOVY DCERY Áááách!

VÉVODA *je oblečen s vybranou elegancí. Doprovázejí ho dva velmi korektní MLČENLIVÍ PÁNOVÉ – uklánějí se.*

VÉVODA VON LAWIN

Je to zvláštní krok, já vím,
proto dva pány přivádím.

Všichni se posadí.

VÉVODA VON LAWIN

Vévodou von Lawin mne zvou,
proslul jsem silou velikou.

Dávných reků dědic jsem,
nikdo mi není soupeřem.
(Otočí se k Mlčenlivým pánům, kteří souhlasně přikyvuji.)

Co tvrdím, taktéž předvedu,
železnou tyč zlomit dovedu.

Jeden Mlčenlivý pán vyndá z kapsy železnou tyč, podá ji Vévodovi, ten ji přelomí vejpúl a kusy hodí na zem.

VÉVODA VON LAWIN

Pánové a dámy, jistojisté je,
že každý muž se mnou prohraje.

Mezi diváky se k jevišti začne prodírat ZÁPASNÍK. Je oblečený v trikotu těžkého atleta, na prsou má řadu medailí. Vyjde na jeviště velkého loutkového divadla. V publiku to vře.

JÍZLIVEC To už přestává všechno!

NAIVA Ten se mi líbí. Bravo, bravissimo. Teď se do sebe pusť!
Potlesk.

AUTOR Tohle je přesně podle jejich vkusu! Bestie!

Vévoda von Lawin zápasí se Zápasníkem a po chvíli ho shodí z jeviště loutkového divadla mezi diváky. Klavírista spadne ze stoličky. Smích.

AUTOR Proboha, co je tohle?

ŘEDITEL Budte rád. Tohle může celou vaši komedii zachránit.

ZÁPASNÍK *(vstane, pošle obecenstvu polibky a odejde)*

VÉVODA VON LAWIN

A zasměju-li se jen,
padají obrazy ze všech stěn.

(Dvakrát se krátce zasměje a obrazy spadnou ze zdi.)

Eso trefím zajisté...

Mlčenlivý pán jde do protilehlého rohu místnosti, podrží ve vzduchu kartu, Druhý mlčenlivý pán podá Vévodovi pistoli, Vévoda vystřelí a trefí eso, Mlčenlivý pán ukáže kartu Hrdinovi.

... kam šlápnu, tráva neroste.

Udělá krok, oba Mlčenliví pánové jdou k němu a dosvědčují, že tam skutečně neroste tráva.

A neuplyne ani jeden den,
aby se ženská nezabila kvůli mně.

Padne výstřel. Mlčenlivý pán jde k oknu, pokyne. Oknem je mu podána Mrtvá dívka, která drží v ruce lístek. Mlčenlivý pán podá lístek Vévodovi von Lawin. Vévoda von Lawin ho podá Hrdinovi, aniž by si ho přečetl.

HRDINA (čte)

Nemohu žít bez vévodovy lásky,
smrt je lepší bez nadsázky.

Na pokyn Vévody von Lawin vyhodí mlčenliví pánové z okna Mrtvou dívku.

VÉVODA VON LAWIN

Silák, hrdina a rek tu stojí,
vznešený a spravedlivý.
Neprávem když ublížím,
přiznám to bez obtíží.
Přišel jsem v tento dům,
dostát spravedlnosti stůj co stůj.
Usmířit se, pane, chci
nabízím vám pravici.

LÍZA (vstoupí)

NAIVA To je to děvče, co vystupovalo hned na začátku.

JÍZLIVEC Kde se tady bere?

LÍZA Vévoda!

HRDINA Cože, Lízo? Ty znáš ho!

LÍZA Ach, jak je mi mdlo. (Klesne na zem.)

VÉVODA VON LAWIN (chce odejít)

HRDINA Ani krok, vévodo, stát!

O té známosti chci pravdu znát!

VÉVODA VON LAWIN Nejsem povinen, ani nemám chuti.

HRDINA

Mluv, Lízo! – Ach, leží bez hnutí!

Vévodo, já tuším, jak to je,
za lásku mou to má být vděk.

VÉVODA VON LAWIN

Pochopil jste, na mou duši,
smím se tedy poroučeti.

HRDINA

Vévodo, stůjte, povídám,
já na souboj vás vyzývám

VÉVODA VON LAWIN

Pro vévodkyni se patří bit,
pro její služku já netasím.

(Odejde s oběma Mlčenlivými pány.)

HRDINA

V mdlobách tu Líza leží,
mluvit může jen stěží.

Jak nevinná se zdá,
a přece mě zradila!

Co udělám?

(Z ložnice se ozve zaklepání na dveře.)

Vévodkyně! Já zapomněl,
že schovala se před chotěm!
To je skvělé, to se hodí,
hrdina se vydovádí.
Líze oplatím nevěru,
a pak jí klidně prominu

(Jde ke dveřím do ložnice a pustí vévodkyni do pokoje.)

HRDINA

Teď vášním uzdu sejměte,
jsem cele váš, jak chtěla jste!

VÉVODKYNĚ VON LAWIN Žádám vás, pane, nechte mě!

HRDINA Vždyť milovala jste mě šíleně!

VÉVODKYNĚ VON LAWIN Co jste zač?

HRDINA Hrdina tohoto kusu, toť mé postavení.

VÉVODKYNĚ VON LAWIN Já chtěla zasvěcence smrti, ten už
není.

(Odejde.)

NAIVA Ale pročpak to? Jak to, že vévodkyně odchází...? Teď si
mohla užít!

AUTOR Lidi to zřejmě nechápu!

ŘEDITEL Já vám to přece říkal. Tohle nedopadne dobře.

AUTOR A teď přijde ten nebezpečný monolog.

ŘEDITEL Celá vaše hra je nebezpečná. Mělo to skončit zápasníkem.

AUTOR Jak můžete tohle říct? Zápasník nás napadl teprve na poslední chvíli. Ten do děje přece nepatří.

ŘEDITEL Ve vaší hře je beztak dobré jen to, co do ní nepatří.

HRDINA

Je pryč! Zmizela jako sen!
Ve vzduchu tkví parfém jen.
A Líza pokojně spí – co dítě?
Jak se mám k tomu vyjádřit?
Všechno jsem pochopil, celou tu lest,
hněv necítím, v srdci bolest.

LÍZA *(otevře oči)* Kde to jsem?

HRDINA U mne, není to sen.

LÍZA A vévoda? Kde je ten?

HRDINA Je pryč. Odešel.

LÍZA Já ranila tě, je to tak?

HRDINA

Nechci to popírat!
Jak jsi to mohla udělat?

LÍZA Krásné to bylo, prostě jsem taková.

NAIVA Hahaha. Je prostě taková!

HRDINA

Mé drahé dítě, i když mi srdce lámeš,
nezlobím se, vždyť těžko chápeš.
Žes patřila vévodovi, i to spolknu, víš,
ale čeho to symbol má být, mi nepovíš?

LÍZA Jsi tak moudrý, tak laskavý... *(Padne mu do náruče.)*

NAIVA A má ho tam, kde ho chtěla mít. Určitě si ji nakonec vezme.

JÍZLIVEC Je to naprosto šílené!

DOBRÁK Nevím, nevím... má to něco do sebe.

HRDINA Máš odvahu se mnou zemřít,

Lízo?

LÍZA Proč to?

HRDINA

Jen tak mi dokážeš,
že moje navždy jseš.
Po milencově boku
odvážíš se toho kroku?

LÍZA Ne, radši ne.

HRDINA Ach drahá, proč jsi tak pitomá?

LÍZA Nevím, proč bych se zabila.

HRDINA Odejdi tedy, jímá mě hnus.

LÍZA Je možné, že mě nemiluješ už?

ZAMRAČENÝ ÚŘEDNÍK *(vejde)*

LÍZA Otče!

ZAMRAČENÝ ÚŘEDNÍK

Tady je ten smutný hrdina,
my pláčem bídou, on si užívá!
Do úmoru na vás dřeme, vy kořistníci,
za to nám svádíte dcery, neřestníci.

HRDINA

Dědo, co to tu povídáš,
jen krůček do hrobu máš.

ZAMRAČENÝ ÚŘEDNÍK Ničemu zničit chci!

HRDINA A já tě dám vyhodit.

BRATRANEC BRACKENBURG *(vstoupí)*

HRDINA Už zase sem někdo vlez!

LÍZA To je můj snoubenec!

HRDINA Do čerta, je to snad duch?

BRATRANEC BRACKENBURG Bratranec, von Brackenburg.

LÍZA

Příteli z mládí, jsem unesena,
odpusť mi, budu tvoje žena!

BRATRANEC BRACKENBURG

Jsem již léta ochoten,
skončila milkování žeň?

LÍZA

Milý Franzi, já vím, že už je načase,
(*Otci i Snoubenci*)
jen k vám patřím, otče a snoubenče.

Všichni tři odejdou.

VYKLADAČ

Všední den nastal, zpátky na zem,
každý se vrací tam, kam přináležel.

HRDINA

Já utrpěl jsem tolik ztrát
a podveden byl tolikrát,
že déle nechci žít,
chci posmrtný mít klid.

SMRT (*vstoupí, v hrůzném černém hávu*)

MĚŠTÁKOVA MANŽELKA (*omdlí*)

MĚŠTÁK Vzpamatuj se, ženo! (*Ve všeobecném neklidu manžel-
ku odvede.*)

AUTOR (*Řediteli*) To nám ještě scházelo.

HRDINA Kdo jsi?

SMRT Pohleď mi v tvář!

HRDINA Tys netvor, děs mě jímá!

PRVNÍ SKANDALISTA (*dosud klidně seděl*) Mě taky!

Někteří diváci se zasmějí. Jiní diváci volají: Ticho!

SMRT Volals mě, nevzpomínáš?

DRUHÝ SKANDALISTA Kdo ji vlastně zavolal?

NĚKTEŘÍ DIVÁCI Ticho!

AUTOR Zatraceně!

SMRT Jsem smrt...

HRDINA A co tu chceš?

PRVNÍ SKANDALISTA (*hlasitě se směje*) Hahaha.

DRUHÝ SKANDALISTA (*píská*)

NAIVA Páni, teď bude legrace.

DOBRÁK Lidi nemají vůbec ponětí, oč jde.

JÍZLIVEC Nemají ponětí. To máte pravdu... Člověk si nesmí
dát všechno líbit! Kdybych nebyl vzdělanec, pískal bych taky.

NĚKTEŘÍ DIVÁCI Ticho! Klid! Hrajte dál!

ŘEDITEL (*na schodech*) Prosím o klid. Klid, panstvo.

NĚKTEŘÍ DIVÁCI Bravo! Výborně! Bravo!

SMRT Jsem smrt...

DRUHÝ SKANDALISTA To už přece říkala!

DIVÁCI (*smějí se*)

AUTOR Teď se dokonce i smějí.

ŘEDITEL A představte si, že by se ty lidičky nemohli ani najíst.
To už by vás dávno zabili.

HRDINA A co tu tedy chceš?

Už jednou jsem otázat se měl tu čest.

Smích.

AUTOR Co je zas tohle! Ten syčák, ten lump se mi vysmívá.

MNOZÍ DIVÁCI Ticho, ticho!

SMRT (*všechny překřičí*) Tenhle je nesmrtelný. Pro tebe jdu!

Všichni ztichnou.

Neděs se mého kostýmu,
krejčí mi šije na míru,
když živi jsou tak nudně stejní,
smrt ráda střídá přestrojení.

Někteří diváci odcházejí. Neklid vzrůstá. Jízlivec píská.

DOBRÁK A to si říkáte vzdělanec?

JÍZLIVEC O mě se nestarejte!

NĚKTEŘÍ DIVÁCI Klid! Ticho!

AUTOR Teď už někteří diváci odcházejí.

ŘEDITEL Ti, co odejdou, aspoň nebudou pískat.

DOBRÁK (*Jízlivcovi*) Proč neodejdete, když se vám hra nelíbí?

JÍZLIVEC Držte hubu.

DOBRÁK a JÍZLIVEC (*vstanou*)

NĚKTEŘÍ DIVÁCI Jděte pryč! Nevidíme.

DOBRÁK a JÍZLIVEC (*zase se posadí*)

ŘEDITEL Já vám to říkal. Když je konec vážný, předchozí ne-
smysly vám nepomůžou.

AUTOR Tak přece zjednejte pořádek... Co je to za úroveň? Ta-
ková šmíra!

ŘEDITEL Tak vy budete ještě drzý?

LOUTKY *(vykukují za kulisami)*

NAIVA Hele! Podívejte se támhle!

AUTOR Vaše loutky nevědí, co je disciplína! Zjednejte pořádek,
nebo vám osobně tu boudu zapálím.

ŘEDITEL Panstvo, prosím!

NĚKTEŘÍ DIVÁCI Ticho! Poslouchejte!

ŘEDITEL *(na schodech)* Panstvo! Osvícení se, jak známo, odráží
v kulisách věků a v umění přináší plody, a tak vás snažně prosím,
abyste vzali na vědomí, že jeviště je odraz pozemského dění, zva-
né též zrcadlo světa, a smutné děje zahrnuje neméně než veselé,
kam také náš autor, poeta vates, chce pobavení směřovat.

MNOZÍ DIVÁCI Bravo! Bravo!

JINÍ Pokračujte! Hrajte dál!

SMRT *(křičí)*

Autor se směje publiku,
diváci autorovi,
Smrt se rovněž přidruží
v rej názorový.

Náhle se Smrt promění v KAŠPARA.

HRABĚ Z CHAROLAIS a MISTR *vstoupí na scénu.*

MISTR Drahý hrabě, tady jsou místa akorát pro nás dva.

HRABĚ Z CHAROLAIS Prosím, až po vás.

MISTR Prosím pěkně, vím, co se patří. Vy pocházíte z truchlo-
hry o pěti dějstvích, já pouze z komedie o třech dějstvích, tak-
že až po vás.

Sednou si.

AUTOR Proboha, co je zas tohle! *(Řediteli.)* Jen se podívejte!

ŘEDITEL Co je to za lidi?

HRABĚ Z CHAROLAIS Dva velcí muži! Kdo je pozná, pozdraví.

AUTOR Měl byste se aspoň postarat o to, aby se po dobu, co se
hraje mé drama, nepotulovaly mezi diváky postavy z jiných
divadelních her!

PÁN *(který sedí ve skutečném hledišti, vstane a hlasitě volá)* Je to
podvod! –

*Všichni lidé na jevišti se na něj dívají. Loutky zneklidní a některé
vykukují přes okraj divadla.*

PÁN V HLEDIŠTI Je to podvod! Na to vám neskočím! Jak nedů-
stojně vážného divadla!

ŘEDITEL *(před budkou nápovědy)* Pane!

AUTOR *(přejde rovněž na okraj jeviště a mne si ruce)*

PÁN V HLEDIŠTI *(jde dopředu)* Nenechám se připravit o ko-
nec! *(Do hlediště.)* Je to evidentní! Autora prostě nenapadl
žádný konec, celý tenhle skandál je zaranžovaný!

AUTOR To si vyprošuji!

PÁN V HLEDIŠTI S vámi nikdo nemluví...

AUTOR Já jsem autor této hry.

PÁN V HLEDIŠTI Ale jděte... Vy? Vy v tomhle kusu taky jen
hrajete!

AUTOR Ohó!

PÁN V HLEDIŠTI Ovšem. Vy víte, koho myslím.

ŘEDITEL A co vy? No? Chcete mi namluvit, že jste skutečný
divák?

PÁN V HLEDIŠTI Dovolte!

ŘEDITEL Vy patříte nahoru na jeviště... Tak pojdte přece! *(Po-
může Pánovi z hlediště na jeviště.)*

ÍZLIVEC To je teda cirkus! *(Sejde do hlediště.)*

DOBRÁK No, nevím, má to něco do sebe.

HRDINA

Šaškovská čepice teda
tvůj kostým je! Běda!

Pískot, dupot.

HRABĚ Z CHAROLAIS

A já? Zbloudil jsem, kýho đas,
do špatného věku zas?

Ne! Já ne. Zaneslo mě to sem,
a zas odnáší mě to ven.
Kde se as octnu zítra jen?

(Odejde.)

Všechny loutky jdou dopředu.

LOUTKY

Neviňte nás ubohé,
nemůžeme za nic.
Netrestejte nevinné,
autor sám je viník!

NAIVA Tohle patří do hry?

AUTOR *(na schodech)*

Hra skončila, chaos, úžasný tanec!
Kdo ochrání mě před mými postavami?
Pryč s vámi, mé výmysly, konec!
Nemůžete tu vládnout samy!
Já jsem vám vtiskl duši,
teď chcete obživnout,
ale místo díků, jak se sluší,
hodláte tvůrce pominout?

MISTR *(ho zatahá za ucho)* Kašpare! *(Odejde.)*

LOUTKY

Mluvit, tančit budeme,
jak se nám teď zamane.
Publikum nás nezajímá,
tohle bude naše výhra!
Když už autor propadl,
zahrajem si vlastní hru.

V tu chvíli vstoupí MUŽ V MODRÉM PLÁŠTI, má útlou bledou tvář, černé kudrnaté vlasy. V ruce drží dlouhý meč. Dojde až ke schodům a jedním mávnutím přetne všechny dráty. Loutky se bezmocně sesunou na zem. Obrovský údiv.

AUTOR

Můj mstitel? Pozdraven buď!
Jaké máš jméno? Tak přece mluv!

NEZNÁMÝ MUŽ V MODRÉM PLÁŠTI

Ptáš se příliš! Co to znamená,
pane, nevím ani já sám.
Odpradávná chodím světem,
a jak mávnu tímto mečem,
hned se zjeví odvěká
povaha loutky, nebo člověka.
Meč stíná i dráty, co nikdo nevidí,
i loutkář padá vedle loutek svých.

(Mávně mečem nad celým jevištěm. Všechna světla zhasnou a všechny osoby kromě něj klesnou k zemi.)

I vy jste loutky? *(Autorovi.)* Ty též?
Má moc mě děsí, hrůzné chvíle,
řídí mě nebe, nebo dábelská lež?
Řídí mě zákon, nebo zvůle?
Jsem bůh, jsem blázen, jsem jako vy?
Jsem já vůbec já, kdo mi odpoví?

(Přejde až na samý okraj jeviště.)

Kdyby mi ruka s mečem zchromla, vím,
jak moc ulevilo by se některým,
co pyšní se pochybnou skutečností.

(Směrem do hlediště.)

Jak jste na tom dole vy, hosti?

(S pyšným pohledem odejde ze scény.)

Jakmile je pryč, rozsvítí se světla, osoby na jevišti zase vstanou, vstanou i Loutky. Opět zazní vojenská hudba, Autor vzrušeně běhá sem a tam, Ředitel si opět stoupne na schody a začne mluvit.

ŘEDITEL Vážené panstvo! Tady uvidíte... atd.

ZA OHLUŠUJÍCÍHO RÁMUSU PADÁ OPONA

OSAMĚLÁ CESTA

Drama v pěti dějstvích

Přeložil Michal Černý

OSOBY

PROFESOR WEGRAT, ředitel Akademie výtvarných umění
GABRIELA, jeho žena

FELIX, } jejich děti
JOHANA }

JULIAN FICHTNER

STEFAN VON SALA

IRENA HERMSOVÁ

DOKTOR FRANZ REUMANN, lékař

SLUHA, Fichtnerův

SLUHA, Salův

PANSKÁ, u Wegrata

Děje se ve Vídni, v prvních letech 20. století.

PRVNÍ DĚJSTVÍ

Malá zahrádka u domu profesora Wegrata. Je téměř celá sevřená mezi domy, takže chybí jakýkoliv volný výhled. Napravo jednopatrový dům Wegratových s krytou terasou, z níž vedou na zahradu tři dřevěné schody. Vstupuje se jak z verandy, tak z levé i pravé strany domu. Přibližně uprostřed scény stojí zelený zahradní stůl s židlemi, jedno pohodlnější křeslo, vlevo pod stromem železná lavička.

PRVNÍ VÝSTUP

JOHANA se prochází po zahradě. Vstoupí FELIX v hulánské uniformě.

JOHANA (otočí se) Felixi!

FELIX Jsem to já.

JOHANA Vítej doma! – Jak to že máš zase dovolenou?

FELIX Jen pár dnů. – Jak se daří mamince?

JOHANA Poslední dobou dost bídne.

FELIX Co myslíš, nelekne se, když mě najednou uvidí?

JOHANA To ne. Ale raději chvílku počkej. Teď si zdrímala. Zrovna jsem u ní byla. – Jak se u nás dlouho zdržíš, Felixi?

FELIX Zítra večer zas vyrážím dál.

JOHANA (hledí do dálky) Dál...

FELIX To ti jen tak velkolepě zní. Nejsem nijak daleko, v žádném ohledu.

JOHANA Vždyť sis to tolik přál... (Ukáže na uniformu.) A teď jsi toho dosáhl. Nejsi spokojený?

FELIX Je to v každém případě nejrozumnější věc, do které jsem se kdy pustil. Mám teď aspoň takový pocit, že bych za určitých okolností mohl něco dokázat.

JOHANA Však ty by ses prosadil v každém povolání.

FELIX No, jako advokát nebo technik bych asi štěstí neudělal. Ostatně cítím se mnohem líp než kdykoliv předtím. Jen se mi někdy zdá, jako bych se narodil v nepravý čas. Měl jsem asi žít

v době, kdy ještě nebyl ve všem takový řád, kdy se daly dělat věci, na které si dnes už člověk netroufne.

JOHANA Ach, vždyť jsi volný, máš prostor.

FELIX Ale ten má svoje meze.

JOHANA Určitě širší než tady.

FELIX *(rozhlíží se, s úsměvem)* Cožpak je tohle nějaké vězení? ... Taková nádherná zahrada! Jak bývala zubožená za našeho dětství. – A co je tohle? Broskvoňový špalír! To je báječné.

JOHANA Nápad doktora Reumanna.

FELIX To jsem si mohl myslet.

JOHANA Proč?

FELIX Z tak užitečných nápadů bych nikoho z naší rodiny nepodezíral. Mimochodem, jaké má šance? ... Myslím na tu profesuru ve Štýrském Hradci.

JOHANA O tom nic bližšího nevím. *(Odvrátí se.)*

FELIX Maminka teď asi bude hodně venku, když je tak krásně, že?

JOHANA Ano.

FELIX A předcítáš jí ještě někdy? Zkoušíš ji něčím rozptýlit? Rozveselit?

JOHANA Jako by to bylo tak snadné.

FELIX Člověk se musí snažit, Johanko.

JOHANA Tobě se to mluví, Felixi.

FELIX Jak to myslíš?

JOHANA *(do prázdna)* Nevím, jestli mi budeš rozumět.

FELIX *(s úsměvem)* Proč bych ti najednou nerozuměl?

JOHANA *(klidně se na něj dívá)* Od té doby, co je nemocná, už ji nemám tak ráda.

FELIX *(nechápeavě)* Cože?

JOHANA Ne, to asi nemůžeš nikdy úplně pochopit. Stále víc se nám vzdaluje... Jako by ji každý den zahalil nový závoj.

FELIX A co to může znamenat?

JOHANA *(klidně na něj hledí)*

FELIX Ty myslíš...?

JOHANA Přece víš, Felixi, že já se v těchhle věcech nemýlím.

FELIX Odkud bych to měl vědět? ...

JOHANA Když měla zemřít malá Lilly Salová, věděla jsem to – dřív než ostatní vůbec tušili, že je nemocná.

FELIX To jsi tenkrát viděla ve snu – bylas ještě dítě.

JOHANA Ne, to nebylo ve snu. Já jsem to věděla. *(Trpce.)* Nedo-kážu to vysvětlit.

FELIX *(po chvíli)* A co otec – jak se s tím srovnává?

JOHANA Srovnává? ... Myslíš, jestli vidí ty závoje?

FELIX *(krátce potřese hlavou, potom)* To jsou jen fantazie, Johanko, věř mi. – Ale teď bych přece jen... *(Otočí se směrem k domu.)* Otec ještě není doma?

JOHANA Ne. Chodívá hodně pozdě. Má teď v akademii moc práce.

FELIX Dám si pozor, abych ji nevbudil. *(Odchází přes verandu.)*

DRUHÝ VÝSTUP

JOHANA zůstane chvíli sama, usedne na zahradní židli, zkrříží ruce na kolenou. Vchází SALA. Je mu 45 let, vypadá ale o něco mladší. Štíhlý, skoro vyhublý, hladce oholený. Světle hnědé, nepříliš krátké vlasy, napravo rozdělené pěšinkou, mu na spáncích začínají šedivět. Má ostré a energické rysy, šedé a jasné oči.

SALA Dobrý večer, slečno Johanko.

JOHANA Dobrý večer, pane Salo.

SALA Řekli mi, že si vaše paní matka trochu zdřímala, tak jsem si dovolil zajít na zahradu.

JOHANA Právě přijel Felix.

SALA Ale? To už zase dostal dovolenou? Za mých časů bývali u pluku přísnější. To jsme ovšem tehdy leželi na hranicích, až v Haliči.

JOHANA Vždycky zapomenu, že jste tím také prošel.

SALA To už je dávno. Věnoval jsem tomu jen pár let. Ale když si tak vzpomenu, nebylo to vůbec špatné.

JOHANA Jako skoro všechno, co jste zažil.

SALA Jako ledacos.

JOHANA Nesednete si?

SALA Děkuji. *(Usedne na opěrku zahradní pohovky.) Dovolíte? (Vytáhne z pouzdra cigaretu a po Johanině souhlasném kývnutí si ji zapálí.)*

JOHANA Bydlíte už ve své vile, pane Salo?

SALA Zítرا se tam stěhuji.

JOHANA Jistě se už těšíte, vidíte?

SALA Na to je ještě brzy.

JOHANA Snad nejste pověřivý?

SALA Když na to přijde, asi ano. – Ale v tom to není. Stěhuji se tam jen dočasně, ne natrvalo.

JOHANA Pročpak?

SALA Budu na cestách – po delší dobu.

JOHANA Opravdu? Jak vám závidím. Také bych si přála vyrazit do světa, nemuset se o nikoho starat.

SALA Ještě stále?

JOHANA Jak to myslíte... ještě stále?

SALA Inu, vzpomínám si, že se vám už jako malému děvčátku tyhle toulavé plány honily hlavou. Čím jste to jen chtěla být? ... Tuším tanečnicí, že? Pochopitelně velmi slavnou.

JOHANA Proč to říkáte, jako by to bylo něco nicotného, být tanečnicí? *(Aniž by se na něho podívala.)* Zrovna vy, pane Salo.

SALA Proč zrovna já?

JOHANA *(klidně se na něho podívá)*

SALA Nevím přesně, jak to myslíte, slečno Johanko... anebo bych snad měl... *(Prostě.)* Johanko, věděla jste, že jsem vás tenkrát viděl?

JOHANA Kdy?

SALA Vloni, když jste bydleli na venkově a já jsem jednou přenocoval v mansardě. Byla jasná měsíční noc a na louce jako by tančila nějaká vila.

JOHANA *(s úsměvem přikyvuje)*

SALA Tančila pro mě?

JOHANA Myslím, že jsem vás za záclonou viděla.

SALA *(po krátké odmlce)* Takhle byste před jinými asi netančila.

JOHANA Proč? ... Vždyť už jsem tančila. A také jste se na mě tenkrát díval. To už je samozřejmě dávno. – Bylo to na jednom řeckém ostrově. Okolo stálo plno mužů – vy jste byl mezi nimi – a já byla otrokyně z Lýdie.

SALA Zajátá princezna.

JOHANA *(vážně)* Vy na takové věci nevěříte?

SALA Pokud si přejete, pak ano.

JOHANA *(stále vážně)* Měl byste věřit všemu, čemu ostatní věřit nedokážou.

SALA Až přijde čas, uvěřím.

JOHANA Vidíte – já si třeba dokážu představit cokoliv, ale ne to, že bych měla být teď na světě poprvé. A v některých chvílích se na plno věci zřetelně rozpomenu.

SALA A taková chvíle byla i tenkrát?

JOHANA Ano, loni v létě, když jsem za měsíční noci tančila na pasece. To nemohlo být poprvé, pane Salo. *(Po chvíli, najednou změněným tónem.)* Kam vlastně cestujete?

SALA *(přebere její tón)* Do Baktrie, slečno Johanko.

JOHANA Kam?

SALA Do Baktrie. To je velice pozoruhodná země, a to nejpozoruhodnější je, že už vůbec neexistuje. Připojím se k výpravě, která se tam v listopadu vydává. Možná jste o tom četla v novinách.

JOHANA Ne.

SALA Jde o vykopávky v místech, kde patrně stála stará Ekbata-na – před nějakými šesti tisíci lety. Tedy, jak vidíte, ještě před vaší lýdskou epochou.

JOHANA Kdy jste na ten nápad přišel?

SALA Teprve před pár dny. Tak mezi řečí. Hrabě Ronský, co ten podnik vede, mě na to nalákal. Ani se nemusel příliš snažit – ozvala se ve mně stará vášeň. *(Živěji.)* Jen považte, slečno

Johanko: vlastními očima vidět, jak se takové staré pohřbené město vynořuje ze země, dům po domu, kámen po kameni, století po století. Ne, nemůžu umřít dřív, než se mi tohle přání vyplní.

JOHANA Proč mluvíte o umírání?

SALA Cožpak může slušný člověk v kteroukoli chvíli svého života v hloubi duše myslet na něco jiného?

JOHANA Vám se asi nikdy nestalo, že by se vám nějaké přání nesplnilo.

SALA Myslíte...?

JOHANA Já vím, že jste prožil také mnoho smutného. Ale někdy si říkám, že i to smutné jste si vytoušil.

SALA Vytoušil...? Spíš vychutnal, když k tomu došlo, v tom budete mít pravdu.

JOHANA Jak dobře tomu rozumím! Život bez bolesti by byl asi stejně bídný jako život bez štěstí. (Pauza.) Jak je to dlouho?

SALA Co myslíte?

JOHANA (tiše) Co zemřela vaše paní.

SALA Sedm roků, skoro na den.

JOHANA A Lilly... ve stejném roce?

SALA Ano, Lilly odešla měsíc po ní. Vzpomenete si někdy na Lilly, slečno Johanko?

JOHANA Často na ni myslím, pane Salo. Neměla jsem od té doby žádné kamarádky. (Do prázdna.) Teď už bychom jí také museli říkat slečno. Byla velmi krásná. Měla takové hnědé, modravě lesklé vlasy jako vaše paní a jasné oči jako vy, pane Salo. (Do prázdna.) „A šli jste spolu ruku v ruce dál tou temnou chodbou, až kde světlo plá.“

SALA Jakou vy máte paměť, Johanko.

JOHANA Už sedm let... to je zvláštní.

SALA Proč myslíte?

JOHANA Vy si stavíte dům a vykopáváte zasypaná města a přičtete podivuhodné verše – a lidé, kteří pro vás tolik znamenali, už sedm let hnijí pod zemí – a vy jste pořád jako mladík. Jak je to všechno nepochopitelné!

SALA Ty zanech nářků, kdo po nás žiješ dál, říká Omar Nameh, narozený v Bagdádu roku 412 islámského kalendáře jako syn kotláře. Také znám jednoho, tomu je třiaosmdesát, už pohřbil dvě ženy, sedm dětí, o vnoučatech ani nemluvě, a hraje na piano v Prátru ve staré hospodě, kde se na pódiu producírují umělci a umělkyně v trikotech a rozevlátých sukýnkách. A tuhle, když ta šmíra skončila a zhasly lampy, on bůhvíproč bříňkal do té oprýskané bedny dál. Tak jsme ho s Ronským pozvali, aby si k nám přisedl, a dali jsme se s ním do řeči. A on nám vyprávěl, že ta poslední skladba, kterou hrál, byla jeho, že ji sám složil. My jsme mu samozřejmě dělali komplimenty. A jemu se rozzářily oči a roztřeseným hlasem se nás ptal: „A myslíte, pánové, že moje dílo bude mít úspěch?“ – Je mu třiaosmdesát, skončil v hospodě v Prátru, hraje chůvám a šikovatelům – a má jedinou touhu: aby mu zatleskali.

TŘETÍ VÝSTUP

JOHANA, SALA, DOKTOR REUMANN.

DOKTOR REUMANN Dobrý večer, slečno Johanko. Dobrý večer, pane Salo. (Podá oběma ruku.) Jakpak se vám daří?

SALA Skvěle. Nemyslete si, že jste mě dostal, když jsem měl jednou tu čest požádat vás o radu.

DOKTOR REUMANN Vidíte, už si sám nevzpomínám. Ale jsou pravda tací, kteří si to myslí. – Maminka si šla odpočinout, slečno Johanko?

JOHANA (zarazilo ji, co si doktor se Salou říkají, a dívala se pozorově na Salu) Už bude asi vzhůru. Je u ní Felix.

DOKTOR REUMANN Felix...? Snad jste pro něj netelegrafovali?

JOHANA Ne, o ničem nevím. A kdo myslíte...?

DOKTOR REUMANN Jen mě to napadlo. Váš tatínek je tak úzkostlivý.

JOHANA Už jdou.

ČTVRTÝ VÝSTUP

JOHANA, SALA, doktor REUMANN, paní WEGRATOVÁ a FELIX přicházejí od verandy.

WEGRATOVÁ Budte zdrav, milý doktore. Co říkáte tomu překvapení?

Pánové si přátelsky potřesou rukou.

WEGRATOVÁ Dobrý večer, pane Salo.

SALA Těší mě, milostivá paní, že jste v tak dobrém rozmaru.

WEGRATOVÁ Ano, je mi trochu lépe. Kdyby jen ta smutná roční doba nebyla tak blízko.

SALA Ale milostivá paní, teď přece přijdou ty nejkrásnější dny. Lesy se zbarví do žluta a do nachova, na pahorky lehne zlatý opar a nebe bude tak daleké a bledé, jako by se hrozilo vlastní nekonečnosti!

WEGRATOVÁ Kéž bych to mohla ještě jednou vidět.

DOKTOR REUMANN (vyčítavě) Milostivá paní –

WEGRATOVÁ Odpusťte, člověka někdy napadají takové myšlenky. (Veseleji.) Kdybych aspoň věděla, jak dlouho mi ještě můj dobrý doktor zůstane zachován.

DOKTOR REUMANN V tomto ohledu vás mohu uklidnit, milostivá paní: zůstávám ve Vídni.

WEGRATOVÁ Ale? A už je to rozhodnuté?

DOKTOR REUMANN Ano.

FELIX Takže do Štýrského Hradce povolali někoho jiného?

DOKTOR REUMANN To ne. Ale ten druhý, který měl to místo už bezmála jisté, si na horské túře zlomil vaz.

FELIX Pak je ale přece řada na vás! Kdo jiný kromě vás by ještě přicházel v úvahu?

DOKTOR REUMANN Moje šance by teď jistě nebyly nejhorší. Ale rozhodl jsem se raději rezignovat.

WEGRATOVÁ Jak to?

DOKTOR REUMANN Tu profesuru nepřijmu.

WEGRATOVÁ Z pověřivosti?

FELIX Z hrdosti?

DOKTOR REUMANN Ani jedno, ani druhé. Ale představa, že profituji z neštěstí druhého, by mi byla mimořádně trapná. Sám sobě bych zhořknul. Vidíte, že to není ani pověřivost, ani hrdost, ale docela obyčejná, malicherná ješitnost.

SALA To je rafinované, pane doktore.

WEGRATOVÁ A mně stačí, že zůstanete ve Vídni. Vidíte, jak taková nemoc udělá člověka přízemním.

DOKTOR REUMANN (schválně mění téma) Tak co, Felixi, jak vám chutná kasárenský život?

FELIX Náramně.

WEGRATOVÁ Jsi opravdu spokojený, chlapče?

FELIX Jsem vám velmi vděčný. Tobě zvláště, maminko.

WEGRATOVÁ Proč zrovna mně? Rozhodl to přece tatínek.

DOKTOR REUMANN Jemu by jistě bylo milejší, kdybyste si vybral klidnější povolání.

SALA Žádné povolání není dnes klidnější.

FELIX To máte pravdu, pane Salo. – Ostatně, mám vás pozdravovat od podplukovníka Schrottinga.

SALA Vřelé díky. Že by si na mě ještě vzpomnul?

FELIX Nejen on. Často si vás připomínáme, při každém jídle. Váš portrét visí v kasinu v galerii bývalých důstojníků našeho pluku.

PÁTÝ VÝSTUP

JOHANA, SALA, doktor REUMANN, FELIX, paní WEGRATOVÁ. – Přichází PROFESOR WEGRAT.

WEGRAT Dobrý večer. – Felixi, ty jsi zase tady? To je ale překvapení!

FELIX Dobrý večer, tatínku. Vzal jsem si dva dny dovolené.

WEGRAT Dovolené... A je to opravdu dovolená? Anebo zas nějaká eskamotáž?

FELIX (lehce, nedotkne se ho to) Ale já si přece nevymýšlím, tatínku.

WEGRAT (také žertovně) Nic ve zlém, Felixi. Ostatně i kdybys dezertoval, touha po matce by ti byla dostatečným ospravedlněním.

WEGRATOVÁ Touha po rodičích!

WEGRAT Samozřejmě – po nás všech. Ale protože teď stonáš, jsi ta hlavní osoba ty. – No jak je ti, Gabrielo? Je to lepší, že? (Tiše, skoro plaše.) Moje drahá... (Hladí ji po čele a po vlasech.) Miláčku... Vzduch je tak vlhý.

SALA Je to překrásný podzim.

DOKTOR REUMANN Až teď jdete z akademie, pane profesore?

WEGRAT Ano. Dělán teď ke všemu ještě ředitele, je s tím spousta práce – často dost nezáživná a nevděčná. Ale všichni říkají, že jsem pro ni stvořený. Už to tak bude. (S úsměvem.) Jak o mně tuhle kdosi řekl: úředník umění.

SALA Jen si nekrivďte, pane profesore.

WEGRATOVÁ A určitě jsi šel zase celou dlouhou cestu pěšky.

WEGRAT Dokonce oklikou – přes Turecký val. Mám tu cestu rád. Když je večer jako dnes, vidíte pod sebou celé město ponořené ve stříbrném oparu. – Ostatně mám ti vyřídit pozdravy, Gabrielo. Potkal jsem Irenu Hermsovou.

WEGRATOVÁ Ona je ve Vídni?

WEGRAT Jenom nakrátko. Chce se u tebe zastavit.

SALA Má stále angažmá v Hamburku?

WEGRAT Ne. Odešla pryč od divadla a bydlí u své provdané sestry na venkově.

JOHANA Kdysi jsem ji viděla hrát v jedné vaší hře, pane Salo.

SALA To jste musela být hodně malé děvčátko.

JOHANA Hrála španělskou princeznu.

SALA Bohužel. Princezny nebyly zrovna její obor. Nikdy se nenaučila recitovat.

DOKTOR REUMANN To vám ještě pořád leží v hlavě, že kdysi dávno někdo špatně říkal vaše verše?

SALA A proč by nemělo, milý doktore? Kdybyste žil ve střední zemi, věděli byste, že všechny věci mají stejnou váhu. A kdybyste se vznášel uprostřed všehomíra, zdály by se vám všechny věci stejně důležité.

WEGRATOVÁ Jak vypadá?

WEGRAT Je stále krásná.

SALA Má pořád tu podobu jako na obraze v muzeu?

FELIX Na jakém obraze?

JOHANA Její obraz visí v muzeu?

SALA Jistě ho znáte. V katalogu má název „Herečka“, jen tak, „Herečka“. Mladá dívka v kostýmu harlekýna, s přehozenou řeckou tógou a s hromadou masek u nohou. Úplně sama, s pohledem upřeným do hlediště, na prázdné, zšeřelé scéně, mezi kulisami, které k sobě nepatří. Kus pokojové stěny, kus lesa, kus hladomorny...

FELIX A na pozadí krajina s palmami a platany...?

SALA Přesně tak. A to pozadí je napůl srolované, takže za ním vidíte v denní záři hromadu nábytku, schodů, pohárů a kornek.

FELIX To je přece obraz Juliana Fichtnera?

SALA Ovšem.

FELIX Nikdy jsem netušil, že ta ženská postava má být Irena Hermsová.

SALA Už je tomu víc než pětadvacet let, co ten obraz maloval. Hodně se o něm tehdy mluvilo. Byl to jeho první velký úspěch. A dneska už patrně mnoha lidem jeho jméno nic neřekne. – Ostatně ptal jsem se na něj Ireny Hermsově. Je zvláštní, že ani jeho „věčná přítelkyně“ nemá ponětí, kam se poděl.

FELIX Před pár dny jsem s ním mluvil.

WEGRAT Co?! Ty jsi viděl Juliana Fichtnera? Byl v Salcburku? ... Kdy?

FELIX Je to asi tři nebo čtyři dny. Stavil se u mě a strávili jsme spolu večer.

WEGRAT Jak se mu daří? Copak ti vyprávěl?

FELIX Trochu zešedivěl, ale jinak se skoro nezměnil.

WEGRAT Jak je to dlouho, co odešel z Vídne? Dva roky, že?

WEGRATOVÁ O něco víc.

FELIX Hodně cestoval.

SALA Ano, občas mi poslal pohlednici.

WEGRAT Nám také. Ale myslel jsem, že vy si s ním pravidelně dopisujete.

SALA Pravidelně? Ne.

JOHANA Není to váš přítel?

SALA Já nemívám přátele. A když, tak je zapřu.

JOHANA Ale vždyť jste si dřív byli tak blízcí.

SALA To ano, ale spíš já jemu než on mně.

FELIX Jak to myslíte, pane Salo?

JOHANA Já tomu rozumím. Vy to takhle máte s většinou lidí.

SALA Přínejmenším podobně.

JOHANA Je to cítit i z toho, co píšete.

SALA To doufám. Jinak by to mohl psát kdokoliv jiný.

WEGRAT Neříkal, kdy se objeví ve Vídni?

FELIX Myslím že brzy. Ale moc určitě se nevyjádřil.

JOHANA Přála bych si pana Fichtnera zase vidět. Mám takové lidi ráda.

WEGRAT Koho myslíš „takovými lidmi“?

JOHANA Ty, co vždy přicházejí zdaleka.

WEGRAT Ale když jsme se s ním tehdy vídali, tak to k nám přece daleko neměl... vždyť bydlel za humny.

JOHANA Na tom nezáleží, kde bydlel. – I když byl u nás každý den, mně se vždycky zdálo, jako by přicházel z nějaké velké dálky.

WEGRAT No ano...

FELIX Také jsem z něj míval takový pocit.

WEGRAT Není to zvláštní, jak se v těch posledních letech honí z místa na místo?

SALA Cožpak v sobě ten neklid neměl odjakživa? Vy jste přece spolu chodili už na akademii.

WEGRAT Ano. A kdo ho tehdy neznal, ten ho nemůže doopravdy pochopit. Měl v sobě v mládí něco fascinujícího, oslnivého. Nepoznal jsem nikoho, na koho by lépe pasovalo slovo „nadějný“.

SALA Nu, však se mu také leccos podařilo.

WEGRAT A co teprve mohl dokázat! ...

DOKTOR REUMANN Já myslím, že co člověk může dokázat, to také dokáže.

WEGRAT Ne vždycky. Julian měl na víc. Ale chyběla mu schopnost soustředění, vnitřní klid. Nikde se neuměl cítit natrvalo doma; a jeho neštěstím bylo, že i ve své tvorbě se vždycky jako by jen mihnul.

FELIX Ukázal mi pár skic z poslední doby.

WEGRAT A líbily se vám?

FELIX Bylo v nich něco podmanivého.

WEGRATOVÁ Podmanivého? Co je to za obrazy?

FELIX Krajiny. Dokonce většinou veselé krajiny.

JOHANA Jednou jsem ve snu viděla jarní krajinu, veselou a mírnou, a přece jsem nad ní musela plakat.

SALA Smutek vězí ve věcech často mnohem hlouběji, než tušíme.

WEGRAT Takže zase pracuje? Tak to se můžeme těšit na něco mimořádného.

SALA Když někdo byl umělec, tak od něho můžete čekat cokoliv.

WEGRAT Přesně tak, pane Salo. V tom je právě ten velký rozdíl. Takový úředník vás ničím nepřekvapí. (S veselou sebeironií.) Namaluje si jednou ročně svůj obrázek na výstavu a na víc nemá, i kdyby se snažil sebevíc.

DOKTOR REUMANN Otázka ale je, kdo posouvá lidstvo a umění dál: zda úředníci jako vy, pane profesore, nebo... ti takzvaní géniové.

WEGRAT Ach, nemám vůbec v úmyslu hrát si na skromného. Ale génie nechme stranou. To je svět sám pro sebe a mimo veškerou diskusi – jako přírodní živly.

DOKTOR REUMANN V tom jsem ovšem zcela jiného názoru.

WEGRAT Bavme se radši jen o lidech, kteří si vůbec připouštějí, že mají nějaké meze. A z těch, tvrdím já, je lepší ten, kdo své meze lépe zná. V tomto směru nemám věru důvod se podceňovat. – Není ti zima, Gabrielo?

WEGRATOVÁ Ne.

WEGRAT Utáhni si víc ten šál a pojď se mnou udělat pár kroků.
Pokud je tady vůbec kam.

WEGRATOVÁ Ano, ráda. – Pojďte prosím, doktore, vezměte mě pod paži. Vždyť vy se o svou nemocnou vůbec nestaráte.

DOKTOR REUMANN Jsem vám k dispozici.
Ostatní jdou napřed, Johana se svým bratrem, profesor se Salou; doktor Reumann s paní Wegratovou vyrazí za nimi, ale paní Wegratová se náhle zastaví.

ŠESTÝ VÝSTUP

Paní WEGRATOVÁ, DOKTOR REUMANN.

WEGRATOVÁ Všiml jste si, jak se Felixovi rozzářily oči, když přišla řeč – na něj? To bylo pozoruhodné.

DOKTOR REUMANN Lidé jako tenhle pan Fichtner mají v sobě nesporně něco, co mládež přitahuje. Obklopuje je vůně dobrodružství.

WEGRATOVÁ (*vrtí hlavou*) A on ho přijel navštívit... Očividně jel do Salcburku jen kvůli němu. Asi už mu začíná být smutno.

DOKTOR REUMANN A proč by nenavštívil mladého přítele, když to má při cestě? Na tom nevidím nic pozoruhodného.

WEGRATOVÁ Snad máte pravdu. Snad bych to dřív viděla také tak. Ale teď, tváří v tvář... Ne, doktore, nechci být patetická.

DOKTOR REUMANN Nemám nic proti patosu, jen proti hloupostem.

WEGRATOVÁ (*s úsměvem*) Děkuji vám. – Ale i tak se mi hodně věcí honí hlavou. To mi nemůžete zazlívát, milý příteli. Přece víte, že jsem vám to všechno vyprávěla jenom proto, abych se mohla s někým moudrým a dobrým podělit o svou minulost – a ne proto, abych dostala rozřešení.

DOKTOR REUMANN Dávat štěstí je víc než zůstat bez viny. A protože vám se to podařilo, tak jste samozřejmě všechno napravila... pokud mi dovolíte výraz tak hrubě pošetilý.

WEGRATOVÁ Takhle jsem vás ještě mluvit neslyšela.

DOKTOR REUMANN Nemám snad pravdu?

WEGRATOVÁ Jako bych necítila, že právě vy námi všemi musíte stejně pohrdat – ať už jsme ti, co podvádějí, nebo co jsou podváděni.

DOKTOR REUMANN Právě já? ... To, co vy, milostivá paní, nazýváte pohrdáním – i kdybych něco takového cítil – by nebylo nic jiného než skrytá závist. Anebo si snad myslíte, že jsem neměl chuť žít tak, jak žije většina lidí? Jenže mně k tomu chybí talent. Mám-li být upřímný – pokud v hloubi duše po něčem toužím, pak po tom být padouchem, pokrytcem, svůdcem a cynikem, co jde přes mrtvoly. A jenom nedostatek temperamentu mě odsuzuje k tomu, být počestným člověkem. Kterému navrch – a to bolí ještě víc! – každý tu jeho počestnost připomíná.

WEGRATOVÁ (*s úsměvem ho poslouchala*) Jestlipak jste nám prozradil pravý důvod, co vás drží ve Vídni...?

DOKTOR REUMANN Jistě. Já skutečně nemám jiný důvod. Nemám právo mít jiný důvod. Ale nemluvme už o tom.

WEGRATOVÁ Cožpak nejsme tak dobří přátelé, abychom si mohli říct všechno? Já vím, co chcete namítnout. Ale myslím si, že byste měl dokázat zbavit jednu dívčí duši jistých snů a iluzí. Já bych opravdu měla klid, kdybych vás mohla zanechat tady, mezi těmihle lidmi, kteří mi jsou všichni tak blízcí a kteří přitom o sobě vůbec nic nevědí, kteří nemají ponětí, co je k sobě váže, a kteří jsou patrně předurčení k tomu, aby se jednoho dne rozprchli bůhví kam.

DOKTOR REUMANN Budeme o tom mluvit, až přijde čas, milostivá paní.

WEGRATOVÁ Ničeho nelituji. Myslím, že jsem nikdy ničeho nelitovala. Ale cítím, že něco není v pořádku. Možná mě zneklidnilo jen to, jak se Felixovi podivně zablesklo v očích. Ale je to přece jen zvláštní, strašné, když si pomyslíte, že člověk jako on bude s otevřenými smysly kráčet po světě a nikdy se nedozví, komu za to všechno vděčí?

DOKTOR REUMANN Vyvarujme se všeobecných vět, milos-
tivá paní. Ty dokáží tak rozostřít a rozkolísat všechno, co je
zřetelné a přímé, že se vám i při nejjasnějším pohledu zatočí
hlava. Ale mám-li mluvit za sebe, řeknu vám jednu věc: Je-li
nějaká lež tak pevná, že se na ní dal vybudovat rodinný mír,
zaslouží si přinejmenším stejnou úctu jako pravda, se kterou
byste jen pošpinila obraz toho, co bylo, zkalila radost z toho,
co je, a zmátla pohled na to, co bude. *(Ide s ní dál.)*

SEDMÝ VÝSTUP

JOHANA a SALA.

JOHANA Tady se pořád vracíme na stejná místa. Vy máte větší
zahradu, vidíte, pane Salo?

SALA Mojí zahradou je les – pro všechny, kdo si fantazii nedají
ohradit mříží.

JOHANA Teď máte krásnou vilu.

SALA Vy ji znáte?

JOHANA Tuhle jsem ji zase viděla, poprvé po třech letech.

SALA Před třemi lety přece ještě nebyl ani základní kámen.

JOHANA Pro mě už stála.

SALA To zní tajemně...

JOHANA Vůbec ne. Jen si vzpomeňte. Jednou jsme si udělali
výlet do Dornbachu, moji rodiče, Felix a já. A tam jsme po-
tkali vás a pana Fichtnera, právě na tom místě, kde měl stát
váš dům. Nu a teď to všechno vypadá přesně tak, jak jste nám
to tehdy vylíčil.

SALA Kde jste se tam vůbec vzala?

JOHANA Chodím často sama na procházku, od té doby, co je
maminka nemocná...

SALA A kdy jste šla kolem mého domu?

JOHANA Ne tak dávno... Dnes.

SALA Dnes?

JOHANA Ano. Obešla jsem ho dokola.

SALA Dokola? ... A viděla jste i tu malou branku, co vede pří-
mo do lesa?

JOHANA Ano. – Ale z té strany není dům skoro vidět. Tak je to
hustě zarostlé. – Kdepak asi máte ty busty římských císařů?

SALA Ty jsou na sloupcích tam, kde začíná alej. Hned vedle je
mramorová lavička a před ní jezírko.

JOHANA *(kývá)* Jak jste nám to tenkrát vylíčil... Hladina se še-
dozeleně mihotá... a okolní buky na ni zrána vrhají stín. – Já
vím. *(Podívá se na něj a usměje se. Oba jdou dál.)*

OPONA

DRUHÉ DĚJSTVÍ

U Juliana Fichtnera. V útulném, velmi komfortně zařízeném pokoji je trochu nepořádek. Velké knihovny. Na dvou židličkách se vrství knihy, na jiné leží otevřená cestovní kabela. – Julian u psacího stolu, vyndává ze zásuvky papíry, některé trhá a hází do koše.

PRVNÍ VÝSTUP

JULIAN a SLUHA. Pak SALA.

SLUHA *(ohlašuje)* Pan ze Saly. *(Odchází.)*

Vstoupí Sala. – Jeho zvyk chodit během rozhovoru sem a tam je v této scéně výrazně patrný. Občas na chvílku usedne, někdy jen na opěradlo. Jindy se během hovoru zastaví u Juliana a položí mu ruku na rameno. Dvakrát až třikrát během výstupu si rukou sáhne na hrud', jako by ho tam něco tlačilo; gesto nesmí být nápadné.

JULIAN Mám radost. *(Stiskne mu ruku.)*

SALA Tak vy jste ráno přijel?

JULIAN Ano.

SALA A zdržíte se?

JULIAN To se ještě neví. Mám tu nepořádek, jak vidíte. Tady to asi nikdy lepší nebude. Chci ten byt pustit.

SALA Škoda, já jsem si na něj tak zvykl. A kam půjdete?

JULIAN Možná se prozatím nikde neusadím a budu stejně jako poslední roky v pohybu. Dokonce si říkám, že bych mohl svoje věci vydražit.

SALA To mi nezní moc sympaticky.

JULIAN Abych pravdu řekl, mně také ne. Ale musím brát v úvahu i materiální stránku věci. Žil jsem si v posledních letech nad poměry, to se musí nějak srovnat. Později se znovu zařídím. Vždyť jednou člověk musí najít klid a dát se zase do práce. – A jak se daří vám? Co dělají naši přátelé a známí?

SALA Vy jste se ještě s nikým neviděl?

JULIAN Ne. Vždyť jsem napsal jenom vám, že jsem tady.

SALA Vy jste ještě nebyl u Wegratových?

JULIAN Ne. Nějak se mi do toho nechce.

SALA Cože? ...

JULIAN Člověk by se snad ani neměl vracet na místa, kde strávil mládí. Málokdy najdete věci a lidi takové, jaké jste je zanechal. Nemyslíte? – Paní Gabrielu nemoc prý hodně změnila. Tak mi to aspoň říkal Felix. Nejradši bych se vyhnul setkání s ním. To snad musíte pochopit, Salo.

SALA *(poněkud zaskočen)* Samozřejmě že to chápu. Jak dlouho nemáte z Vídně zprávy?

JULIAN Vždycky své dopisy předbílám. Už čtrnáct dní mě žádný nedostihl. *(Rozpačitě.)* Stalo se něco?

SALA Paní Gabriela asi před osmi dny zemřela.

JULIAN Ach! *(Silně rozrušen, přechází po pokoji, pak si sedne a po chvíli řekne.)* Dalo se to čekat, ale stejně...

SALA Měla klidnou smrt – jak všichni vždycky tak přesně vědí. Zkrátka jednoho večera tiše usnula a už se neprobudila.

JULIAN *(velmi tiše)* Ubohá Gabriela! – Vy jste ji v poslední době viděl?

SALA Ano. Byl jsem u nich skoro denně.

JULIAN Opravdu?

SALA Johanka mě o to prosila. Jako by měla strach zůstat s maminkou sama.

JULIAN Strach?

SALA Jako by se té nemocné ženy nějak bála. Až teď se zdá být klidnější.

JULIAN Zvláštní stvoření. – A náš přítel profesor, jak to nese? S boží odevzdaností, že?

SALA Milý Juliane, ten muž má své povolání. Já myslím, že to my vůbec nemůžeme pochopit. My, kteří jsme rozmarem osudu chvíli bohové – a chvíli zas míň než lidé.

JULIAN Felix tady ještě je?

SALA Před hodinou jsem s ním mluvil a řekl mu, že jste přijel. Byl rád, že jste ho v Salcburku navštívil.

JULIAN Také jsem měl ten dojem. A udělalo mi to moc dobře. Pohrávám si ostatně s myšlenkou, že bych se v Salcburku usadil.

SALA Natrvalo?

JULIAN Na nějakou dobu. I kvůli Felixovi. Jeho svěží povaha na mě má blahodárny vliv, skoro jsem vedle něj omládl. Nebýt to můj syn, tak bych mu asi záviděl – a nejen to mládí. (S úsměvem.) Takhle mi nezbyvá než ho milovat. Je mi pravda trochu trapné, že se s tím musím tajit.

SALA Nepřicházejí tyhle city poněkud pozdě?

JULIAN Asi je v sobě nosím déle, než si připouštím. A pak, víte přece, že jsem toho chlapce viděl poprvé, když mu bylo nějakých deset nebo jedenáct let, a až tehdy jsem se dozvěděl, že je můj syn.

SALA To muselo být zvláštní setkání, mezi vámi a paní Gabrielou, deset let po tom, co jste ji tak hanebně zradil, jak se kdysi říkávalo.

JULIAN Ani na tom nic zvláštního nebylo. Prostě se to tak seběhlo. Brzy po návratu z Paříže jsem potkal Wegrata náhodou na ulici. Předtím jsme o sobě občas slýchali, a tak jsme se přivítali jako staří přátelé. Některým lidem jsou takové osudy souzeny... A Gabriela -

SALA Ta vám přirozeně odpustila.

JULIAN Odpustila? ... Bylo to i víc i méně než odpuštění. O minulosti jsme mluvili pouze jednou – ona bez výčitek, já bez lítosti; jako by se ten příběh stal někomu jinému. A pak už nikdy. Mohl jsem klidně mít za to, že se jí to všechno nějakým zázrakem vymazalo z paměti. A vlastně pro mě mezi touhle tichou ženou a bytostí, kterou jsem kdysi miloval, neexistovala žádná reálná souvislost. A k tomu chlapci – vždyť víte – jsem zpočátku necítil nic víc, než bych cítil k jakémukoliv jinému půvabnému a nadanému dítěti. – Pravda, před deseti lety to v mém životě vypadalo jinak než dnes. Mnohé z toho, co mi potom proklouzlo mezi prsty, jsem tehdy ještě měl pevně v ruce. Teprve v těch dalších letech mě to do toho domu čím dál víc táhlo, až jsem se tam nakonec začal cítit doma.

SALA Doufám, že jste mi neměl za zlé, že jsem už tehdy začal chápat souvislosti?

JULIAN Však jste si také o mně myslel své...

SALA Proč? Vždyť já jsem také toho názoru, že rodinný život je sám o sobě krásná věc. Ale vždycky je jaksi lépe užívat si ho v rodině vlastní.

JULIAN Však víte, že mi tyhle pošetilé avantýry byly samotnému trapné. To byl taky jeden z důvodů, proč mě to hnalo pryč. Těch důvodů bylo samozřejmě víc. Především se mi nedařilo s prací.

SALA Ale vystavovat jste přece přestal už dávno předtím.

JULIAN Já také nemám na mysli vnější projevy. Prostě jsem se nemohl dostat do správného rozpoložení, a tak jsem doufal, že mně cestování, jako už tolikrát předtím, pomůže se zmátořit.

SALA A jak se vám vůbec po celou dobu vedlo? Skoro jste se neozval. Opravdu jste mi mohl psát víc a častěji. Přece víte, že vás mám radši než většinu ostatních lidí. My dva si rozumíme i v náznacích – nemyslíte? Někteří takový vztah nazývají pateticky přátelstvím. Ostatně není vyloučené, že jsme si v minulém století byli per tu, a snad jste se mi dokonce jednou vyplakal na hrudi. Víte, že jste mi po ty dva roky občas došla chyběl? Kolikrát jsem si na svých osamělých procházkách vzpomněl na ty naše krásné disputace v Dornbašském parku, při kterých jsme řešovali (*cituje*) „věci z hloubi i z výšin tohoto světa“. – A odkud jste teď vlastně přijel, Juliane?

JULIAN Z Tyrol. Hodně jsem toho v létě nachodil. A na stará kolena dokonce lezl po horách. Týden jsem spal na salaši... No, vyzkoušel jsem všechno možné. Jak už to bývá, když je člověk sám.

SALA Vy jste byl vážně sám?

JULIAN Byl.

SALA Celá ta léta?

JULIAN Ano – když nepočítám pár směšných epizod.

SALA No, ale to se přece dalo zařídít.

JULIAN Já vím. Jenže dnes už je to bída, není o co stát. Mě život hrozně rozmazlil, Salo. Já jsem se do jisté doby jen tak houpal na vlnách rozkoše, vášně a dokonce i moci. A tomu je konec. Ach, Salo, kdybyste věděl, jaké ubohé lži jsem si ty posled-

ní roky musel vyškemrávat, vyžebrávat a vykupovat! Když si na to vzpomenu, je mi z toho nanic, a když se podívám před sebe, tak mě mrazí. A říkám si: copak z toho nadšení, kterým jsem kdysi objal celý svět, nakonec nezbuďte nic než bláhovým vztekem, že je po všem – že se i já, stejně jako každý jiný, musím podřídít lidským zákonům?

SALA Proč tolik trpkosti, Juliane? Však není všem dnům konec, i když nám leckteré slasti, kterých jsme si zamlada uživali, připadají dneska už nevkusné a nedůstojné. Jako byste to právě vy necítil!

JULIAN Seberte herci z ruky part a pak se ho zeptejte, jak se mu líbí mezi kulisami.

SALA Ale vy jste přeci na svých cestách zase začal pracovat.

JULIAN To nestálo za řeč.

SALA Felix mi vyprávěl, že jste mu ukázal pár skic.

JULIAN On o tom mluvil?

SALA Jen v dobrém.

JULIAN Opravdu?

SALA Když jste mu je ukázal, tak neříkejte, že pro vás nic neznamenají.

JULIAN To nebyl ten pravý důvod. *(Přechází sem a tam.)* No dobrá, já vám to řeknu. I s tím rizikem, že mě budete považovat za úplného blázna.

SALA Víc nebo míň, na tom už nesejde. Povídejte!

JULIAN Chtěl jsem, aby ve mě aspoň neztratil víru. Chápete? Je mi prostě bližší než kdokoli jiný. Já vím – pro všechny, i pro vás, jsem ztroskotanec, jsem vyřízený, celý můj talent bylo jen moje mládí. Na tom nezáleží. Ale pro Felixe chci být tím, čím jsem býval kdysi – a čím pořád jsem. Až se jednou dozví, že jsem jeho otec, tak chci, aby na to byl hrdý.

SALA Až se to dozví...?

JULIAN Nebudu to přece před ním věčně tajit. Tím méně teď, když mu odešla matka. Když jsem s ním naposledy mluvil, bylo mi jasné, že mám nejen právo, ale povinnost říct mu pravdu. On umí rozlišit, co je důležité. Všechno pochopí. A já budu mít někoho, kdo ke mně patří, kdo ví, že ke mně patří.

a můj život dostane smysl. Budu mu nablízku a budeme spolu trávit hodně času. Můj život dostane pevný základ, nebudu viset ve vzduchu jako teď. A začnu zas pracovat. Ano, budu pracovat – a vy všichni uvidíte, jak jste se mýlili – všichni!

SALA Ale cožpak o vás někdo pochybuje? Měl jste nás tuhle slyšet, Juliane. Všichni si od vás slibují, že se dříve nebo později – zase postavíte na nohy.

JULIAN Ale už dost o mně, dost o mně. Odpusťte mi to. Bavme se raději o vás. Vy už přece bydlíte v tom krásném novém domě?

SALA Ano.

JULIAN A jaké máte nejbližší plány?

SALA Hodlám se vydat s hrabětem Ronským na cestu do Asie.

JULIAN S Ronským? S tou expedicí, o které se teď tolik píše?

SALA Ano. Vždycky mě takové věci přitahovaly. Znáte Rolstonovu zprávu o baktrijských a médských vykopávkách z roku 92?

JULIAN Ne.

SALA To je něco úžasného. Představte si, že pod vrstvou prachu a sutí prý leží obří město, rozlohou jako dnešní Londýn. Oni tehdy sestoupili do jednoho z paláců a našli tam ty nejúžasnější malby. V některých komnatách byly kompletně zachované. A vykopali schodiště z mramoru, jaký se nikde na světě netěží. Možná pochází z ostrova, který mezitím zmizel v moři. Tři sta dvanáct schodů, opálově lesklých, které vedou neznámo kam... Neznámo kam, protože u třístého dvanáctého schodu vykopávky přerušili – bůhví proč. Nedovedete si představit, jak mě tohle schodiště fascinuje.

JULIAN Vždycky se přece říkalo, že ta Rolstonova výprava dopadla špatně.

SALA Nebylo to zas tak hrozné. Ze čtyřiaadvaceti Evropanů se jich osm vrátilo, a přitom půl tuctu mužů ztratili už cestou tam. Ta trasa vede ošklivým malarickým pásmem. Pak je ještě přepadli Kurdové a tam jich také pár zůstalo. Ale my budeme mnohem líp vyzbrojeni. Navíc se na hranicích máme spojit s jednou ruskou výpravou, která cestuje pod vojenskou ochranou. Celá akce má tak dostat trochu politicko-vojenský roz-

měr. No a z malárie strach nemám. V Caracallových lázních – však víte, jaký je to bažinatý terén – jsem ještě jako mladík stal jsem zdravý.

JULIAN To přece nic nedokazuje.

SALA Ale ano. Potkal jsem tam mladou Římanku, která měla dům nedaleko Via Appia – ta horečku dostala a také na ni zemřela... Já vím, nejsem už tak mladý jako tenkrát, ale cítím se pořád docela svěží.

JULIAN *(který si už předtím zapálil cigaretu, mu teď nabízí)* Kouříte?

SALA Díky. Vlastně bych neměl. Zrovna včera mi to doktor Reumann zakázal... Nic mimořádného, jen srdíčko je prý trochu neklidné. Ale co, jedna neuškodí.

DRUHÝ VÝSTUP

JULIAN, SALA a SLUHA. Potom IRENA HERMSOVÁ.

SLUHA Slečna Hermsová se ptá, zda může s milostivým pánem mluvit.

JULIAN Ale ovšem. Že prosím.

Sluha odchází.

IRENA HERMSOVÁ *(vstoupí. Je jí asi 43 let, ale vypadá mladší. Oblečena je jednoduše a vkusně. Pohybuje se živě, občas skoro s mladistvou prudkostí. Má bohaté, tmavě blond vlasy, jasné oči, někdy laskavé a náchylné k slzám. Vstoupí s úsměvem, přátelsky pokyne Salovi a Julianovi, který jí vykročil vstříc, podá s téměř šťastným výrazem ruku.)* Dobrý večer. No? *(Má ve zvyku vyslovovat toto „no“ tázavě srdečným tónem.)* Tak jsem přece jen udělala dobře, že jsem si dala pár dní na čas. Vrátil se mi. *(Salovi.)* Víte, jak dlouho jsme se neviděli?

JULIAN Víc než tři roky.

IRENA *(přikývne. Až teď mu pustí ruku.)* To se nám ještě jak těživ nestalo. Tvůj poslední dopis už je přes dva měsíce starý. Říkám „dopis“, ale abych se neblamovala: byla to jen pohlednice. Kde ses vůbec toulal?

JULIAN Posad se přece. Všechno se dozvíš. Nechceš si odložit klobouk? Však se trochu zdržíš, ne?

IRENA Samozřejmě. – No ukaž se přece! *(Salovi.)* Sluší mu to, že? Já to vždycky věděla: Prošedivělý vous ho udělá zajímavým.

SALA Teď si vyslechnete samé příjemné věci. Já se musím bohužel vzdálit.

IRENA Doufám, že jsem vás nevyhnala.

SALA Co vás napadá, slečno Hermsová!

IRENA Jdete asi k Wegratovým, že? – Co říkáš tomu neštěstí, Juliane? Není to hrozné? *(Salovi.)* Vyřídte prosím mé pozdravy.

SALA Nejdou k nim, jdu teď domů.

IRENA Domů? To říkáte jen tak? Vždyť vy teď prý bydlíte na zámku.

SALA Ale co vás nemá. Je to jen skromný venkovský domek. Bylo by mi zvláštním potěšením, slečno Hermsová, kdybyste se o tom někdy ráčila sama přesvědčit. Mám doopravdy krásnou zahradu.

IRENA A pěstujete také ovocné stromy a zeleninu?

SALA V tomto směru mohu nabídnout jen jednu zbloudilou hlávku zelí a divokou hrušeň.

IRENA Nu, jestli mi to čas dovolí, tak se jednou opravdu přijdu na vaši vilu podívat.

JULIAN To chceš tak brzy zas odjet?

IRENA Ale ovšem. Musím domů. Dnes ráno jsem dostala dopis od svého malého synovce – že po mě touží. Pětiletý kluk a prý touží. Co tomu říkáte?

SALA A vy se netoužíte vrátit?

IRENA V tom to není. Ale začínám si na Vídeň příliš zvykat. Když procházím ulicemi, pronásledují mě vzpomínky na každém kroku. – Představ si, kde jsem včera byla, Juliane. V bytě, kde jsem vyrůstala jako dítě. Nebylo to vůbec jednoduché, bydlí tam teď úplně cizí lidé. A přece jsem se tam dostala.

SALA (*s laskavou ironií*) A jak jste to zaonačila, slečno Hermsová?

IRENA Našla jsem si záminku. Tvářila jsem se, že mám za to, že nabízejí místnost k pronájmu – pro osamělou starší dámu. Ale pak jsem se tak rozbrečela, že mě ti lidé musili mít za blázná. A tak jsem jim řekla, proč jsem ve skutečnosti přišla. Bydlí tam teď poštovní úředník se ženou a dvěma dětmi. Jeden z nich byl takový milý klouček, hrál si s vláčky, s lokomotivou na klíček, a pořád mi ji pouštěl přes nohu... Ale to vás asi nebude moc zajímat, pane Salo.

SALA A zrovna v tom nejnápínavějším musíte přestat! Tak rád bych vás dál poslouchal. Ale teď musím už opravdu jít. Mějte se dobře, Juliane. – Nuže, slečno Hermsová, těším se, že mě počtíte svou návštěvou. (*Odchází.*)

TŘETÍ VÝSTUP

JULIAN a IRENA.

IRENA Zaplat'pánbůh!

JULIAN (*směje se*) Je ti pořád tak nesympatický?

IRENA Nesympatický? ... Nenávidím ho! To jen že jsi taková dobrá duše, tak ho můžeš vystát. Nemáš horšího nepřítele.

JULIAN Jaks na to přišla?

IRENA To se přece pozná... to přece musíš cítit.

JULIAN Pořád mám pocit, že vůči němu nejsi objektivní.

IRENA Proč myslíš?

JULIAN Nemůžeš mu odpustit, že jsi před deseti lety v jeho hře neuspěla.

IRENA To už je bohužel dvanáct let. A nebyla to moje vina. Pořád všichni ty jeho poémy jsou podle mě jen škvár. A jak známo, nejsem sama, kdo si tohle myslí. Ale ty ho neznáš. Abys tohoto pána poznal v celé jeho velikosti, musel bys ho zažít na zkouškách. (*Pitvoří se.*) Drahá slečno, to jsou verše – verše, drahá slečno... Kdo to neslyšel, ten nepochopí, kolik je v něm arogance... Ostatně každý ví, že zabil svou ženu.

JULIAN (*pobaveně*) Ale dítě, kam na takové příšernosti chodíš?

IRENA V pětadvaceti se neumírá jen tak bez příčiny.

JULIAN Ireno, doufám, že to nevykládáš před lidmi.

IRENA To není vůbec zapotřebí. Každý to ví, kromě tebe. Nemám nejmenší důvod šanovat pana Salu, který si ze mě už dvacet let tropí posměch.

JULIAN Ale navštívit ho půjdeš?

IRENA Samozřejmě. Ráda si prohlížím krásné vily. A ta jeho má být úchvatná. Kdybychom chtěli navštěvovat jen lidi...

JULIAN Kteří nikoho nezabili –

IRENA Prokazujeme mu příliš velkou čest, že se o něm tak dlouho bavíme. Už dost. – No, Juliane! A jak se ti vede? Proč jsi mi tak málo psal? Copak jsi nesměl?

JULIAN Nesměl?

IRENA Myslím, jestlis to měl zakázané.

JULIAN Ach tak. – Mně nikdo nic nezakazuje.

IRENA Opravdu? Žiješ si sám pro sebe?

JULIAN Ano.

IRENA To mě těší. Nemůžu si pomoci, Juliane, ale těší mě to. I když je to hloupost. Dnes nebo zítra si někoho zase najdeš.

JULIAN Ty časy jsou pryč.

IRENA Kéž by to byla pravda. – Můžeme si dát čaj?

JULIAN Jistě. Tady je samovar.

IRENA Kde? – Aha, tady. A čaj? ... A vždyť já vím. (*Otevře kredenc, vyndá potřebné věci. Během následujících minut vaří čaj.*)

JULIAN Opravdu chceš zůstat jen pár dní?

IRENA Samozřejmě. Moje zakázky už jsou hotové. To víš, u sestry na statku člověk opravdu žádné róby nepotřebuje.

JULIAN Povídej. Jak ses tam zabydlila?

IRENA Báječně! Divadlo pro mě přestalo existovat. Jaká úleva!

JULIAN Však se tam ještě vrátíš.

IRENA To se mylíš. Co bych z toho měla? Mám všechno, počem jsem vždycky toužila: Čerstvý vzduch, blízko do lesa, vyjezu si na koni přes pole a přes luka, ráno vysedávám v županu v parku, kam nikdo nesmí. A vůbec: žádní lidé, žádný

ředitel, žádné publikum, žádní kolegové, žádní autoři – i když ne všichni jsou tak arogantní jako ten tvůj zbožňovaný Sala. – statek, učiněný malý zámek, mám park a koně, a županů mám chci. Sice mi nic z toho nepatří, kromě těch županů kolik zřejmě – ale na tom nesejde. Přitom bydlím u těch nejlepších lidí na světě; protože švagr je snad ještě skvělejší než samotná Lori.

JULIAN Že ten se ti kdysi dvořil?

IRENA A jak! Chtěl si mě za každou cenu vzít. Pochopitelně – Do mě byli všichni zamilovaní... chci říct bývali. Ale ti chytřejší pak většinou přešli k Lori. Nikdy mi nešlo do hlavy, že ty ses do Lori nezamiloval. O kolik je lepší než já, to dobře víš, o tom si nemusíme povídat. Co já jí jenom dlužím! ... Kdyby nebylo Lori...! – No tak u těch teď už půl roku bydlím.

JULIAN Otázka je, jak dlouho to vydržíš.

IRENA Jak dlouho? – No řekni sám, Juliane: řekni mi rozumný důvod, proč bych se měla z takového ráje vracet zpátky zase do toho bahna, ve kterém jsem (*tišeji*) strávila pětadvacet let života? Co bych si ještě u divadla počala? Obstarožní role nejsou můj obor. Nelákají mě hrdinské matky, uštěpačné ženské ani komické stařeny. Chci umřít jako zámecká slečna, chceš-li jako stará panna, a když mi všechno vyjde, tak se za sto let pravnoučatům své sestry zjevím jako bílá paní. Zkrátka a dobře, čeká mě ten nejkrásnější život. – Čemu se směješ?

JULIAN Rád tě vidím v tak dobrém rozmaru, tak svěží.

IRENA To dělá to venkovské povětrí, Juliane. Také by sis to měl někdy na nějaký čas zkusit. Nádhera! Já jsem se vůbec minula povoláním: Pánbůh mě určitě chtěl stvořit jako děvečku od krav nebo pastýřku. Anebo možná jako pasáčka. V klukovských rolích mi to vždycky slušelo. – Tak. Můžu ti nalít? (*Nalévá čaj.*) Nic k tomu nemáš?

JULIAN V tašce budou ještě nějaké sušenky. (*Vyndá z cestovní kabely balíček.*)

IRENA Díky. Famózní.

JULIAN Vidím, že ses zase pro něco nadchla.

IRENA Myslíš ty sušenky?

JULIAN Ne. Přírodu.

IRENA Jak můžeš něco takového říkat? Já jsem přece přírodu vždycky nekonečně milovala. To už nevíš, jak jsme spolu chodili na výlety? Nepamatuješ si, jak jsme tehdy za horkého letního odpoledne usnuli v lese? A nevzpomínáš si na ten obletní bohorodičky nahoře na kopci, kde nás přepadla bouřka? ... Ach bože! Příroda, to není žádné blouznění. Vždyť i pak, když se všechno zhatilo a já blázen se chtěla kvůli tobě zabít... taky mě zachránila příroda. Věř tomu, Juliane. Můžu ti ještě ukázat místo, kde jsem padla do trávy a brečela. Deset minut od nádraží akátovou alejí a dál podle potoka. Jo, vrhla jsem se do trávy a řvala. Protože jsi mě zase jednou odehnal od dveří. A když jsem tam půl hodiny ležela a dosyta se vybrečela, tak jsem vstala – a rozběhla se po louce. Jako malá holka, jen tak. Vytréla jsem si oči a byla jsem zase v pohodě. (*Pauza.*) Samozřejmě, druhý den zrána jsem ti zase stála u těch dveří a vylévala ti na prahu srdce a všechno začalo od začátku.

Stmívá se.

JULIAN Že na to pořád myslíš.

IRENA Však ty taky. No a kdo z nás dvou na to víc doplatil? Kdo? Odpověz si upřímně. Kdo? ... Byl jsi někdy s nějakou ženou šťastnější než se mnou? Visela na tobě některá víc než já? Milovala tě některá jako já? ... Určitě ne. Ta hloupá příhoda na zájezdu, tu jsi mi opravdu mohl odpustit. Jako by to bylo bůhvíco, takový humbuk z toho vy muži vždycky naděláte – když se to zrovna stane nám.

Pijí čaj.

JULIAN Mám rozsvítit?

IRENA Líbí se mi, jak se šerí.

JULIAN Takový humbuk, říkáš. Možná máš pravdu. Ale když to člověka potká, tak se stejně rozběsní. A i kdybychom se byli usmířili – nikdy by to už nebylo jako dřív. Takhle je to lepší. Přěbolelo to a dneska jsou z nás nejlepší přátelé. To je přeci také krásná věc.

IRENA Hm. Dneska už to jde. Ale tenkrát! Bože, to byla strašná doba! To si nedovedeš představit. Já jsem se do tebe teprve

potom doopravdy zamilovala – poté, co jsem tě tak hloupě ztratila. Ano, tehdy jsem se naučila, co je věrnost. Protože co přišlo po tom... Ale copak chlap něco takového může pochopit?

JULIAN Já tomu docela rozumím, Ireno. To mi věř.

IRENA Ale řeknu ti jednu věc, Juliane: Byl to zasloužený trest pro nás oba.

JULIAN Pro nás oba?

IRENA Ano. Na to jsem přišla už dávno. Spravedlivý trest.

JULIAN Pro nás oba?

IRENA Ano. I pro tebe.

JULIAN Jak to myslíš?

IRENA Nic jiného jsme si nezasloužili.

JULIAN Jak to – my?

IRENA (*vážně*) Ty přece nejsi hloupý, Juliane. Co myslíš: Copak by k tomu tenkrát mohlo dojít – myslíš, že bych něco takového mohla udělat, kdybychom byli měli – dítě... kdybychom měli – naše dítě? Zeptej se sám sebe, Juliane – věříš tomu? Já ne, a ty také ne. Všechno by bylo jinak. Všechno. Byli bychom zůstali spolu, byli bychom měli ještě několik dětí, byli bychom se vzali a žili spolu. Já bych nebyla stará zámecká slečna a ty bys nebyl...

JULIAN Starý mládenec.

IRENA Tak. A hlavní věc: měli bychom dítě. Já bych měla dítě.
Pauza.

JULIAN (*přecházel po místnosti sem a tam*) Co to má všechno znamenat, Ireno? Proč vytahuješ tu zapomenutou...

IRENA Zapomenutou?

JULIAN – historii?

IRENA Ovšemže je to historie. Ale na venkově má člověk hodně času. Všechno možné se mu honí hlavou. Zvlášť když má kolem sebe jiné děti – Lori má totiž dva kluky – tak člověka leccos napadne. Tuhle jsem měla skoro vidění.

JULIAN Jaké?

IRENA Šla jsem takhle večer po poli. To někdy dělávám, úpl-

ně sama. Široko daleko není živé duše. I ve vsi dole je ticho a klid. A já jdu pořád dál směrem k lesu. A najednou už nejsem sama. Jsi tam ty. A mezi námi děcko. Vedeme ho takhle za ruku – děťátko naše. (*Rozzlobeně, zápasí s pláčem.*) Je to strašně hloupé. Já vím, z toho děcka by teď byl triadvacetiletý spratek, třeba nějaký darebák nebo zkažená holka. A třeba by už bylo mrtvé. Anebo by bylo někde za horami a nic bychom z něho neměli... já vím. – Ale jednou bychom ho zažili, jednou by bylo malé prťe a mělo by nás rádo. A... (*Nemůže dál. Ticho.*)

JULIAN (*měkce*) Nenamlouvej si takové věci, Ireno.

IRENA Já si nic nenamlouvám.

JULIAN Netrap se tím. Ber to, jak to je. Prožilas něco jiného, možná lepšího. Jako matka bys nemohla mít tak bohatý život... Bylas umělkyní!

IRENA (*pro sebe*) Kašlu na to.

JULIAN Bylas velká a slavná – to už něco znamená. A zažila jsi jiné, krásné věci, i potom, co jsme se rozešli. Vždyť to vím.

IRENA A co z toho mám? K čemu to všechno bylo? Žena, která nemá dítě, jako by ani nebyla nikdy ženou. Ale ta, která ho mít mohla a měl, a která se přesto nestala matkou, to je... Ach! To chlap nemůže pochopit. V tomhle jsou i ti sebelepší z vás obyčejní mizerové. Copak vy víte, kolik potomků vám běhá po světě? Já aspoň vím, že žádného nemám. Ale víš to ty?

JULIAN A kdybich to věděl, tak co?

IRENA Jak to? Ty máš dítě? – Mluv, Juliane, mně to přece říct můžeš. Kde žije? Kolik mu je? Je to chlapec? Nebo děvče?

JULIAN Neptej se... I kdybich nějaké měl, stejně by mi nepatřilo.

IRENA On má dítě! On má dítě! (*Pauza.*) A to ho necháš jen tak běhat po světě?

JULIAN Vždyť jsi to sama řekla: – V tomhle jsou ti sebelepší z nás jen obyčejní mizerové. A to já ještě ani nejsem z těch nejlepších.

IRENA Proč si ho nevezmeš k sobě?

JULIAN Copak se mě to týká? Copak se mě to smí týkat? ...
Nechme toho. (Pauza.) – Dáš si ještě šálek?

IRENA Díky, díky. Už ne. (Pauza. *Stmívá se.*) On má dítě a já
o tom nic nevím!

Dlouhá pauza.

ČTVRTÝ VÝSTUP

JULIAN, IRENA a SLUHA. Potom FELIX.

Vstoupí sluha.

JULIAN Co je?

SLUHA Pan poručík Wegrat se ptá, zda milostivý pán ráčí být
doma.

JULIAN Jistě. Že prosím.

Sluha rozsvítil světlo a odchází.

IRENA Mladý Wegrat? – Já jsem myslela, že už zase odjel. –
Ubohý chlapec, strašně ho to vzalo.

JULIAN To si myslím.

IRENA Ty jsi ho v Salcburku navštívil?

JULIAN Ano. V srpnu jsem tam na pár dní zajel.

FELIX (*v civilu, vstoupí*) Dobrý večer. – Dobrý večer, slečno
Hermsová.

IRENA Dobrý večer, pane poručíku.

JULIAN Můj milý Felixi... chtěl jsem k vám zajít – ještě dnes
večer. Jsi moc hodný, že jsi přišel.

FELIX Pozitří už odjíždím, a tak jsem nevěděl, jestli vás ještě
uvidím.

JULIAN Nechceš si odložit? – Nic jsem nevěděl, představ si...
Až Sala mi to řekl – sotva před hodinou.

IRENA (*oba pozoruje*)

FELIX Koho by to tenkrát napadlo, když jsme spolu v létě cho-
dili v zahradách Mirabellu.

JULIAN Přišlo to tak rychle?

FELIX Ano. A nemohl jsem u ní ani být... Pozdě večer jsem
odjel, a v noci zemřela.

IRENA Nebo spíš: ráno už se neprobudila.

FELIX Vám, slečno Hermsová, musíme moc poděkovat.

IRENA Ale!

FELIX Moje matka měla vždycky takovou radost, když jste u ní
byla a povídala si s ní, nebo jí hrála na klavír.

IRENA Ach, ten můj klavír!

Odbije jedna hodina.

To už je tak pozdě!? Musím jít.

JULIAN Proč spěcháte, slečno Hermsová?

IRENA Jedu do opery. Těch pár dní, co jsem tady, musím přece
využít.

FELIX Přijdete k nám ještě, slečno Hermsová?

IRENA Určitě. – Vy přece odjíždíte dřív než já.

FELIX Ano. Končí mi dovolená...

IRENA (*jakoby mimochodem*) Jak dlouho jste vlastně důstojní-
kem, Felixi?

FELIX Před třemi roky mě jmenovali – ale aktivovat jsem se
nechal až o rok později. Trochu pozdě.

IRENA Pozdě? Proč? – Kolik vám je let, Felixi?

FELIX Třiadvacet.

IRENA Hm. (Pauza.) – Ale když jsem vás před čtyřmi roky vi-
děla jako dobrovolníka, hned jsem si pomyslela, že u armády
zůstanete. – Pamatujete se, Juliane? Tehdy jsem vám to řekla.

JULIAN Jo –

FELIX To muselo být v létě, když jste nás naposledy navštívila.

IRENA Myslím...

FELIX Od té doby se mnoho změnilo.

IRENA Máte pravdu! Zažili jsme ještě pár radostných dní. – Že
je to tak, Juliane? Od té doby jsme se už neviděli, naposled za
těch krásných letních večerů v zahradě u Wegratových.

JULIAN (*přikyvuje*)

IRENA (ještě několikrát si Felixe a Juliana prohlédla. – Krátká pauza.) Teď je ale opravdu nejvyšší čas – Adié. Pozdravujte doma, pane poručíku. – Sbohem, Juliane. (Odchází, Julian ji doprovází ke dveřím.)

PÁTÝ VÝSTUP

FELIX a JULIAN.

FELIX Nezměnilo se tady něco?

JULIAN O ničem nevím. Ostatně, jak by sis toho ty mohl všimnout, když jsi tu byl všehovšudy dvakrát nebo třikrát.

FELIX To je pravda. Ale naposledy to bylo před jedním důležitým rozhodnutím. Přišel jsem vás požádat o radu.

JULIAN No vidíš, a teď máš všechno, jak sis přál. A tvému otci to už také není proti mysli.

FELIX Ano, už se s tím smířil. Bylo by mu jistě milejší, kdybych zůstal u techniky, ale teď vidí, že i v uniformě se dá docela rozumně žít – bez dluhů a bez soubojů. Snad někdy až příliš pohodlně. Na druhé straně máme šanci něčeho dosáhnout, určitě víc než kdokoliv jiný. A to také něco znamená.

JULIAN A co doma?

FELIX Doma... To slovo přísambůh jako by pro mě ztratilo smysl.

JULIAN Začal otec zase pracovat?

FELIX Samozřejmě. Dva dny nato už byl zpátky v ateliéru. Obdivuhodné. Ale asi tomu úplně nerozumím... Neruším vás, pane Fichtnere? Chtěl jste si dát do pořádku papíry.

JULIAN Ale kdež, to nespěchá. Pořádek bude raz dva. Většina půjde do kamen.

FELIX Cože?

JULIAN Věcí, na které se člověk už nikdy nepodívá, je nejnornější se zbavit.

FELIX Není vám z toho trochu smutno, takhle za sebou uklízet?

JULIAN Smutno? ... Takový je běh věcí.

FELIX Neřekl bych. Podívejte se: spálit obraz, dopis nebo cokoliv, co jste dostal, to mi přijde normální. Ale když jste jednou prožil nějaké štěstí nebo nějakou bolest a stálo vám za to si tu vzpomínku uchovat, pak by tomu tenhle smysl už měl navždycky zůstat. Natožpak když někdo žil tak bohatý a pohnutý život jako vy. Copak nikdy necítíte sám takový... respekt před minulostí?

JULIAN Jak jsi na tohle přišel – ve svém věku?

FELIX Jen tak mě to napadlo.

JULIAN Možná máš pravdu. Ale je tady ještě něco, co mě nutí po sobě uklízet. Jsem na nejlepší cestě stát se takříkajíc bezdomovcem.

FELIX Jak to myslíte?

JULIAN Z tohoto bytu se odstěhuji a nevím ještě dost dobře, co bude dál. A tak je mi milejší všechno poctivě zlikvidovat než to nechat shnit v bedně ve sklepě.

FELIX Na něčem přece lpět musíte.

JULIAN Nic mě nenapadá.

FELIX Určitě budete mít i vzpomínky, které se netýkají jen vás. Schoval jste si přece nejrůznější skici.

JULIAN Myslíš ty drobnosti, co jsem ti ukázal v Salcburku?

FELIX Ty také, samozřejmě.

JULIAN Ještě jsem je nerozbalil. Chtěl bys je?

FELIX Chtěl. Byl bych vám za ně vděčný. Měly pro mě zcela zvláštní půvab. (Pauza.) Ale mám k vám ještě jinou prosbu. Velkou prosbu. Jestli dovolíte...

JULIAN Ven s tím.

FELIX Patrně byste u sebe měl mít portrét mé matky z dívčích let. Malý akvarel, který jste sám maloval.

JULIAN Ano, vzpomínám si.

FELIX A máte ho ještě?

JULIAN Myslím, že bych ho našel.

FELIX Moc rád bych ho viděl.

JULIAN Tvoje maminka o tom obraze mluvila...?

FELIX Ano. Mluvila o něm poslední večer, kdy jsem ji viděl, večer před smrtí. Pochopitelně jsem tehdy netušil, že je to na-
posled... a ona také ne. Ale dnes mi přijde zvláštní, že ten
večer tolik mluvila o dávno zašlých časech.

JULIAN I o tom obrázku?

FELIX Prý je velmi zdařilý.

JULIAN *(jako by přemýšlel)* Kam jsem ho jen dal? Počkej... *(Jde
ke knihovně, jejíž spodní díl má dvířka na zámek. Otevře dvíř-
ka, objeví se několik přihrádek s deskami.)* Maloval jsem to na
venkově, v domečku, kde bydleli tvoji prarodiče.

FELIX Já vím.

JULIAN Na ty staroušky se už nemůžeš pamatovat.

FELIX Jen matně. Byli to docela obyčejní lidé, že?

JULIAN Ano. *(Vyjímá z knihovny velké desky.)* V těchhle des-
kách by měl být. *(Položí je na psací stůl a otevře. Posadí se.)*

FELIX *(stojí za ním a dívá se mu přes rameno)*

JULIAN Tady je ten domek, ve kterém bydleli, tvoji prarodiče
a maminka. *(Listuje dál.)* A tohle je pohled od hřbitova do údolí.

FELIX Léto...

JULIAN Ano. – A tohle je chalupa, kde jsme bydleli já a tvůj
otec... A tohle – *(Tiše si prohlíží list. Oba se odmlčí.)*

FELIX *(vezme list do ruky)* Kolik mamince v té době bylo?

JULIAN *(zůstane sedět)* Osmnáct.

FELIX *(trochu se od něj vzdálí, opře se o knihovnu, jako by si
chtěl obraz prohlédnout v lepším světle)* Tedy rok před svatbou.

JULIAN Maloval jsem to ve stejném roce. *(Pauza.)*

FELIX Zvláštní, jak se na mě ty oči dívají. A rty se usmívají, jako
by mi něco říkaly...

JULIAN Co ti maminka vyprávěla – ten poslední večer?

FELIX Mnoho toho nebylo. Ale mám pocit, jako bych věděl víc,
než co mi říkala. Je to zvláštní, když si pomyslím, že stejně
jako se z toho obrazu dívá na mě, dívala se tehdy na vás. Jako
by měla v očích rozpaky. Snad až strach... Takhle se díváme
na lidi, co přicházejí z nějakého jiného světa, po kterém touží-
me a přitom se ho bojíme.

JULIAN Tvoje maminka se v té době ještě málokdy dostala ze vsi.

FELIX Byla asi jiná než většina žen, které jste poznal, pravda?
... Proč mlčíte? Já nejsem z těch, co si nechtějí připustit, že
jejich matky a sestry jsou také ženy. Dovedu si představit, že
jí tehdy něco hrozilo... jí a ještě někomu druhému. *(Prostě.)*
Měl jste maminku hodně rád?

JULIAN Kladeš divné otázky. – Ano, měl jsem ji rád.

FELIX A musely to být přešťastné chvíle, když jste seděl na za-
hradě před plotem obrostlým zelení, s plátnem na kolenou,
a před vámi na rozzářené louce, mezi červenými a bílými kvě-
ty stála tahle mladá dívka, se slamákem v ruce a s rozpačitým
úsměvem v očích.

JULIAN O těchhle chvílích ti maminka ten poslední večer vy-
právěla?

FELIX Ano. – Možná je to dětinské, ale mám od té doby pocit,
že pro vás nikdo nikdy nemohl znamenat víc než ona.

JULIAN *(s rostoucím vzrušením, ale prostě)* Na to nechci odpo-
vídat. – Nakonec bych ještě byl v pokušení dělat se lepším, než
jsem. Víš přece, jaký jsem vedl život, že to se mnou nebylo tak
jednoduché. Nejsem stavěný na to, abych rozdával štěstí. Ani
abych ho přijímal.

FELIX To cítím. Vždycky jsem to cítil. A někdy mi to bylo
líto, skoro mě to bolelo. – Ale říkám si, že právě lidé jako vy,
kterým je souzeno, aby si v životě všechno vychutnali až do
dna, si možná dokážou víc vážit takových tichých a laskavých
vzpomínek, jako je tahle... než třeba nějakých dramatictějších
zážitků. – Nemám pravdu?

JULIAN Možná tomu tak je.

FELIX Nikdy předtím mi matka o tom obraze neřekla. Není to
zvláštní? ... Poprvé až ten poslední večer. – Byli jsme úplně
sami na verandě, všichni už odešli... A najednou se rozpoví-
dala o těchhle dávných, dávných letních dnech. V jejích slo-
vech jsem zaslechl tóny, o kterých asi ani nic netušila. Myslím,
že se v té chvíli její vlastní mládí, které už sama nechápala,
bezděčně svěřovalo tomu mému. To mě tak dojalo, že to ne-
dokážu ani vyslovit. – Ať mě měla sebevíc ráda, nikdy před-
tím se mnou takhle nemluvila. A myslím, že ani mně nebyla

nikdy tak drahá jako v téhle chvíli. – A když jsem pak už byl na odchodu, zdálo se mi, že má ještě něco na srdci. – Teď snad pochopíte, proč jsem tolik toužil ten obraz uvidět. – Mám pocit, jako by dokázal dopovědět, co by mi řekla matka, kdybych se jí mohl ještě jednou zeptat.

JULIAN Tak se ptej... Zeptej se ho, Felixi.

FELIX *(všimne si vzrušení v Julianově hlasu, zpozorní, zvedne zrak od obrazu a podívá se na něj)*

JULIAN Myslím, že ti ještě má co říct.

FELIX Co je vám? ...

JULIAN Chceš si ten obraz nechat?

FELIX Cože? ...

JULIAN Ale ano. Vezmi si ho. Ne že bych ti ho daroval. Jakmile se nastalo zařídím, vezmu si ho zpátky. Ale budeš se na něj moci přijít podívat, kdykoliv budeš chtít. Kéž bys to neměl daleko.

FELIX *(s pohledem upřeným na obraz)* Je každým okamžikem živější... Tenhle pohled patřil vám! Tenhle pohled? Mám v něm opravdu umět číst?

JULIAN I matky mají své osudy jako jiné ženy.

FELIX Teď už mi asi řekl všechno. *(Odloží obraz. – Velká pauza. – Podívá se na Juliana.)*

JULIAN Neodneseš si ho?

FELIX Teď ne. Patří vám víc, než jsem si myslel.

JULIAN A tobě...

FELIX Ne, vezmu si ho, až ten příběh poznám celý. *(Dívá se Julianovi pevně do očí.)* Nevím, jak mi je; vždyť ve skutečnosti se přece nic nezměnilo. Až na to, že vím...

JULIAN Felixi!

FELIX Ne, to mě nenapadlo. *(Vrhne na něj dlouhý pohled, ve kterém je něžnost i jakási zvědavost.)* Sbohem!

JULIAN Chceš teď odejít?

FELIX Potřebuji být chvíli sám. – Uvidíme se zítra.

JULIAN Na shledanou, Felixi. Zítra k vám... zítra k tobě přijdu, Felixi.

FELIX Čekám na vás. *(Odchází.)*

JULIAN *(chvíli klidně stojí, pak jde k psacímu stolu a zůstane stát s pohledem upřeným na obraz)*

OPONA

TŘETÍ DĚJSTVÍ

Pokoj v domě Wegratových, který sousedí s verandou. Odpovídající výhled.

PRVNÍ VÝSTUP

JOHANNA sama. Potom SALA.

Johana sedí na židli, se založenýma rukama.

SALA (vstoupí) Dobré ráno, Johanko.

JOHANA (vstane, vykročí mu naproti a dívá se na něj) Přišel jsi naposledy?

SALA Naposledy? Kdepak. V našich dispozicích se ani v nejmenším nic nezměnilo. Dnes je sedmý říjen, dvacátého šestého listopadu vyplouváme z Janova.

JOHANA A pak najednou zmizíš. Já budu stát u branky a ona bude zavřená.

SALA Ale to snad my dva nemáme zapotřebí.

JOHANA Ne, opravdu ne. Pamatuj si to.

DRUHÝ VÝSTUP

JOHANA a SALA. Vstoupí FELIX.

FELIX To jste vy, pane Salo? (Podá mu ruku.) Nuže, jak jste daleko s přípravami?

SALA Jaképak přípravy? Spakuji kufry, spustím závěsy, zamknu dveře – a vzhůru do světa. Chtěl jsem se vás ostatně na něco zeptat, Felixi. Neměl byste chuť vyrazit s námi?

FELIX (užasle) Zda bych měl chuť? To se ptáte vážně?

SALA Otázka je míněna právě tak vážně, jak vážně ji chcete chápat.

FELIX Jak tomu mám rozumět? Jestli s vámi chci jet do Asie?

Co byste si se mnou na takové výpravě počal?

SALA To je přece evidentní.

FELIX Nejedná se snad o čistě vědeckou expedici?

SALA Tak ji samozřejmě plánujeme. Ale může se stát, že přijdou chvíle, kdy se mladý muž jako vy dobře uplatní.

FELIX Mladý muž jako já?

SALA Před sedmi lety jsme si s Rolstonem museli poradit s lečím, co nebylo v programu. A na plošině Karakum u řeky Amudarji jsme absolvovali opravdovou malou bitvu.

TŘETÍ VÝSTUP

JOHANA, FELIX, SALA. Přichází doktor REUMANN.

DOKTOR REUMANN Pro ty, kteří tam zůstali, byla velká až dost, ta vaše malá bitva. (Letmo se pozdraví, podají si ruce, aniž by přerušili rozhovor.)

SALA To budete mít pravdu, pane doktore.

FELIX Dovolte, pane Salo, teď mluvíte jen za sebe? To vás jen tak napadlo – nebo je to něco víc?

SALA Nikdo mě sice ničím nepověřil, nicméně po včerejší poradě na ministerstvu zahraničí, jíž jsem byl přítomen, se cítím oprávněn ještě něco dodat. – Nejsou to žádná tajemství. Patrně jste četl, Felixi, že nám bude takřikajíc úředně přiděleno několik důstojníků od ženistů a dělostřelectva. Podle posledních zpráv, které se mi arci nezdají zcela důvěryhodné, protože přišly přes Anglii, se údajně zvažuje přizvat některé mladší důstojníky od útvarů, prozatím formou soukromé iniciativy.

FELIX To znamená, že bych mohl...?

SALA Dovolíte mi promluvit s hrabětem Ronským?

FELIX Vy jste se mu o mně zmínil?

SALA Mám svolení se vás zeptat, zda byste byl připraven se s námi šestadvacátého listopadu nalodit v Janově.

DOKTOR REUMANN Tak brzy už zamýšlíte odjet z Vídně?

SALA Ano. (Lehce.) Proč se tak na mě tak díváte, pane doktore? To byl trochu neopatrný pohled.

DOKTOR REUMANN Jak to myslíte?

SALA Říkal asi tolik: Možná odjedeš, ale bůhví jestli se ještě vrátíš.

DOKTOR REUMANN Poslyšte, pane Salo, jde-li o podnikatelského druhu, myslím, že je zcela namístě vyjádřit určité pochybnosti. Ale copak vás vůbec zajímá, zda se vrátíte, či ne? Vy přece nejste z těch, komu by záleželo na tom dát si svoje věci do pořádku.

SALA To opravdu ne. Tím spíš, že v takových případech to jsou vždy věci někoho jiného, kterými se člověk musí zbytečně zatěžovat. Kdybych se měl pídít po tom, jak to se mnou stojí, měl bych k tomu věru pádnější důvod.

JOHANA Jaký?

SALA Nepřeji si být ošizen o vědomí, že mi zbývají poslední dny.

DOKTOR REUMANN S tímhle přáním budete asi raritou.

SALA V každém případě byste byl povinen říct mi celou pravdu, pokud bych vás o to požádal. Myslím, že člověk má právo si své bytí vychutnat do dna, se všemi rozkošemi i hrůzami, které skrývá. A také jsme asi povinni vykonat všechny dobré činy i všechny ničemnosti, které jsou v naší moci... Ne, nechci, abyste mi vyfoukl moji poslední hodinku! To by byla ubohost, nehodná mě i vás. – Nuže, Felixi, šestadvacátého listopadu. Máme ještě sedm týdnů. Formalitami si nelamte hlavu.

FELIX Dokdy se musím rozhodnout?

SALA Není proč se ukvapovat. Kdy vám skončí dovolená?

FELIX Zítra večer.

SALA Budete se patrně chtít poradit s otcem.

FELIX S otcem – samozřejmě. – Ale každopádně vám zítra dám odpověď, pane Salo.

SALA Výborně. Budu se těšit. Ale dobře si to rozmyslete, nebude to žádná procházka. Tak na shledanou. Sbohem, slečno Johanko. Sbohem, pane doktore. *(Odchází.)*

Krátká pauza. Ostatní jsou v pohybu.

JOHANA *(zvedne se)* Jdu do svého pokoje. Sbohem, pane doktore.

ČTVRTÝ VÝSTUP

FELIX, REUMANN. Pak JOHANA.

DOKTOR REUMANN Jste rozhodnutý, Felixi?

FELIX Téměř.

DOKTOR REUMANN Poznáte kus světa.

FELIX Hlavně doufám, že poznám sám sebe, už je načase... *(Cituje.)* „Do tajemných dálek...“ Že by to byla pravda? Až se mi z toho zatočila hlava!

DOKTOR REUMANN A to jste si vyžádal čas na rozmyšlenou?

FELIX Ani nevím proč. A přece... To pomyšlení, že tu necháváte své blízké a třeba se s nimi už nikdy neshledáte, alespoň ne s takovými, jací byli, a že svým odchodem někomu třeba způsobíte bolest...

DOKTOR REUMANN Jestli je tohle to jediné, co vás odrazuje, tak je každé chvílky váhání škoda. Lidem, které jste měl rád, vás nic nevzdaluje víc než vědomí, že jste povinen jim být nablízku. Chopte se příležitosti a jedte, do Janova, do malé Asie, do Tibetu, do Baktrie... Ano, musí to být krásné. Přeji vám hodně štěstí. *(Podá mu ruku.)*

FELIX Děkuji. Ale na přání je ještě čas. Ať se to celé vyvine jakkoliv, zcela jistě se ještě uvidíme.

DOKTOR REUMANN Také doufám. Samozřejmě.

FELIX *(pevně se na něj podívá)* Pane doktore! – Stísl jste mi ruku, jako byste mi dával doopravdy sbohem.

DOKTOR REUMANN *(usmívá se)* Člověk přece nikdy neví.

FELIX Pane doktore... vyložil si pan Sala váš pohled správně?

DOKTOR REUMANN Tím si nelamte hlavu.

FELIX Nepojede s námi?

DOKTOR REUMANN *(váhavě)* To je těžké předpovědět.

FELIX Lhát vás nenaučili, pane doktore.

DOKTOR REUMANN Jak se dnes věci mají, řekl bych, že můžete celou věc dovést do konce bez další pomoci.

FELIX Pan Sala byl nedávno u vás, že?

DOKTOR REUMANN Ano, je to pár dní. *(Pauza.)* Nu, že churaví, to vidíte přece sám, že ano? – Buďte zdrav, Felixi.

FELIX Zachováte naší rodině přízeň, když budu pryč?

DOKTOR REUMANN Proč mi kladete takové otázky, Felixi?

FELIX Vy k nám už nechcete chodit! ... Proč?

DOKTOR REUMANN Ujišťuji vás...

FELIX Chápu...

DOKTOR REUMANN *(v rozpacích)* Co je tu k chápání...?

FELIX Milý doktore... Teď už vím... proč do tohoto domu už nechcete chodit... Už zase si zlomil vaz někdo jiný... Drahý příteli –

DOKTOR REUMANN Sbohem... Felixi...

FELIX A kdyby vás někdo ještě požádal...

DOKTOR REUMANN To se nestane... Kdyby mě potřebovali, tak si mě vždycky najdou...

JOHANA *(vstoupí do pokoje)*

DOKTOR REUMANN Sbohem... Sbohem, slečno Johanko...

JOHANA Už odcházíte, pane doktore?

DOKTOR REUMANN Ano... Mé poručení vašemu panu otci. Sbohem... *(Podá jí ruku.)*

PÁTÝ VÝSTUP

JOHANA, FELIX.

JOHANA *(klidně)* Řekl ti, že to se Salou jde z kopce?

FELIX *(váhá)*

JOHANA Já jsem to věděla. *(Když Felix chce něco říct, udělá zvláštní odmítavý pohyb.)* A ty odjedeš – s ním nebo bez něj.

FELIX Ano. *(Pauza.)* Bude tady teď hodně ticho.

JOHANA *(ani se nepohne)*

FELIX A co ty, Johanko? ... Myslím, co bude s vámi dvěma, s tebou a s otcem?

JOHANA *(dívá se na něj, jako by ji jeho otázka udivovala)*

FELIX Bude mu smutno. Určitě by byl vděčný, kdyby ses mu víc věnovala, kdyby sis našla čas a vzala ho na procházku. I pro tebe –

JOHANA *(trpce)* K čemu by nám to oběma bylo? Čím pro něj jako mám být? A čím on pro mě? Nejsem stvořená k tomu, abych někomu byla oporou. Nemůžu si pomoci, tak to prostě je. Nesnáším lidi, kteří jsou odkázáni na můj soucit. Cítila jsem to celou dobu, když byla matka nemocná.

FELIX Hm, nejsi k tomu stvořená... K čemu asi jsi stvořená?

JOHANA *(pokrčí rameny, sedí dál s rukama v klíně a dívá se před sebe)*

FELIX Johanko! Proč se mnou najednou nemluvíš? Nemáme si co říct? Vzpomeň si, jak jsme si vždycky o všem povídali...

JOHANA To už je dávno. To jsme byli děti.

FELIX Proč už se mnou nemůžeš mluvit jako dřív? Copak jsi zapomněla, jak jsme si tenkrát rozuměli? Jak jsme si navzájem svěřovali svá tajemství? Jací jsme byli kamarádi? ... Jak jsme se chtěli spolu vydat do širého světa!

JOHANA Do širého světa... Ano, ano. Pamatuji. Ale dnes už žádná taková pohádková a kouzelná slova neexistují!

FELIX To je přece na nás.

JOHANA Kdepak, dneska už slova neznamenají totéž co dřív.

FELIX Jak to myslíš?

JOHANA Do širého světa...

FELIX Co je s tebou, Johanko?

JOHANA Jednou jsem s tebou v Belvederu viděla takový obraz, často na něj myslím: Je na něm louka s rytíři a dámami – a les, vinice, hostinec, a chlapi a děvčata, jak tancují, a velké město s kostely a věžemi a mosty. A po tom mostě pochodují vojáci, a po řece pluje loď. A dál pak je kopec a na kopci zámek, a v dálce vysoké hory. A nad horami plují mraky, a nad loukou se válí mlha, a město je zalité sluncem, a nad zámkem se žene bouře, a na horách leží sníh a led. – A když někdo řekl „širý svět“, nebo když jsem to slovo někde četla, vždycky se mi vybavil tehle obraz. A všechna slova, co tak velkolepě znějí, jsem si takhle představovala. Nebezpečí, to byl otevřený tygří

chřtán, láska byla blondaté páže, jak klečí před svou dámou, smrt byla krásný jinoch s černými křídly a mečem v ruce – a sláva, to byl hlahol trubek, klanění davů a cesta posypaná květy. Tenkrát se samosebou dalo mluvit o všem, Felixi. Ale dneska vypadá všechno jinak... sláva a láska a smrt a širý svět.

FELIX (*váhavě*) Trochu se o tebe bojím, Johanko.

JOHANA Proč, Felixi?

FELIX Johanko! – Nechci, aby se tatínek kvůli tobě trápil.

JOHANA Záleží to jen na mně?

FELIX Já vím, Johanko, kam tě vedou tvé sny. – Ale co z toho bude?

JOHANA Cožpak musí ze všeho něco být? – Viš, Felixi, já myslím, že některým lidem je dáno, aby v sobě navzájem viděli jen vzpomínku.

FELIX Johanko! – Sama jsi řekla, že nejsi stvořená k tomu, abys viděla lidi trpět.

JOHANA (*lehce se zachvěje*)

FELIX Trpět a...

ŠESTÝ VÝSTUP

FELIX, JOHANA. *Vstoupí JULIAN.*

JULIAN Dobrý den. (*Podává Felixovi ruku.*)

JOHANA (*vstane*) Pane Fichtnere! (*Podává mu ruku.*)

JULIAN Skoro bych tě nepoznal, Johanko. Je z tebe mladá dáma. – Tatínek se ještě nevrátil?

JOHANA Ještě ani neodešel. Až ve dvanáct má něco v akademii.

JULIAN Je v ateliéru? (*Ohlíží se.*)

Když chce Johana odejít, vstoupí Wegrat, s kloboukem a hůlkou.

SEDMÝ VÝSTUP

FELIX, JOHANA, JULIAN, WEGRAT. *Potom SLUŽEBNÁ.*

WEGRAT (*podává Julianovi ruku*) Drahý příteli! Jsem tak rád.

JULIAN Řekl mi to až Sala, včera, když jsem přijel. Věř mi, že mně to...

WEGRAT Díky za účast. Srdečné díky – Posad se přece, Juliane.

JULIAN Nechtěl jsi odejít?

WEGRAT Tolik nespěchám, mám být v akademii až ve dvanáct. Johanko, buď tak hodná a zavolej mi pro všechny případy drožku.

Johana odchází. Wegrat se posadí. Julian také. Felix stojí opřený o krb.

Tentokrát jsi byl opravdu dlouho pryč.

JULIAN Přes dva roky.

WEGRAT Kdybys přijel o deset dní dřív, ještě bys ji byl viděl. Přišlo to tak rychle – arci ne nečekaně.

JULIAN Slyšel jsem.

WEGRAT Ale teď už zůstaneš doma, že?

JULIAN Nějaký čas. Jak dlouho, to samozřejmě nevím.

WEGRAT No ovšem. Na plánování jsi nikdy nebyl.

JULIAN To je pravda. Vždycky se mi to nějak přičilo. (*Pauza.*)

WEGRAT Ach bože, můj milý příteli – jak často jsem na tebe poslední dobou myslel! –

JULIAN I já...

WEGRAT Ty jsi k tomu neměl tolik příležitosti... Ale já... když vcházím do té budovy, kde jsem dnes ctihodným hodnostářem, tak si někdy vzpomenu, jak jsme za mlada spolu sedávali v kreslárně, hlavy plné plánů a nadějí.

JULIAN Nemáme proč si stýskat. Však jsme si některé splnili.

WEGRAT Některé... ano... A přesto člověk touží být zase mlád, i kdyby ho čekaly tytéž boje a tatáž trápení...

JULIAN I kdyby riskoval, že všechny ty krásné věci bude muset znovu prožít.

WEGRAT Přesně tak, nejtěžším břemenem pro nás je, když z toho zůstane jen vzpomínka. – Byl jsi v Itálii?

JULIAN Ano, byl.

WEGRAT Já jsem se tam už od té doby nepodíval. Naposledy jsem tam byl, když jsme s ruksakem na zádech vandrovali údolím Ampezzo – přes Piavu až dolů do Benátek. Pamatuješ se ještě? Nikdy víckrát už slunce nezářilo tak jako tehdy.

JULIAN To už bude třicet let.

WEGRAT Ne, tolik ještě ne. Ty už jsi v té době byl známý muž. Právě jsi namaloval ten krásný obraz Ireny Hermsové. To bylo rok předtím, než jsem se oženil.

JULIAN Ano, ano.

Pauza.

WEGRAT Vzpomínáš ještě na to letní ráno, když jsi mě poprvé doprovázel do Kirchau?

JULIAN Samozřejmě.

WEGRAT Jak jsme se kodrcali bryčkou tím širokým, sluncem zalitým údolím? A pamatuješ tu malou zahrádku na svahu, kde jsi poznal Gabrielu a její rodiče?

FELIX (*ukázněně*) Tati, stojí ještě ten dům, ve kterém tehdy maminka bydlela?

WEGRAT Kdepak, už dávno ne. Postavili tam nějakou vilu. Před pěti nebo šesti lety jsme tam byli naposledy a navštívili hrob tvých prarodičů. Všechno se tam změnilo, jen hřbitov zůstal, jaký byl... (*Julianovi.*) Pamatuješ se ještě, Juliane, na to dusné, zamračené odpoledne, jak jsme seděli na hřbitovně zdi a povídali si o budoucnosti?

JULIAN Na ten den se jasně pamatuji. Ale o čem jsme mluvili, to už si nevybavím.

WEGRAT Slova mi už také vypadla, ale vím, že to byl zvláštní rozhovor... Jako by se před námi znenadání otevřel svět. A já jsem cítil, že ti závidím. To se mi tehdy stávalo častěji. Probudil se ve mně takový pocit, že bych také mohl všechno – jen chtít. Bylo toho tolik k vidění, k poznávání – život se valil mohutným proudem, stačilo jen trochu víc drзости a sebevědomí a vrhnout se do něj... Ano, tak jsem se cítil, když jsem tě po-

slouchal... A pak se na té úzké cestě mezi akáty objevila Gabriela, šla ze vsi, v ruce slamák a mávala na mě. A všechny moje sny a plány se rázem stočily k ní a celý svět jako by zapadl do rámu a přesto zůstal velký a krásný... Kde se najednou berou všechny ty barvy? Vždyť už to bylo bezmála nadobro zapomenuté, a teď, když je mrtvá, to náhle vyvstane tak živě, že člověka až zamrazí... Ach, je lepší na to nemyslet. Co z toho? Co z toho? (*Pauza. Jde k oknu.*)

JULIAN (*snaží se překonat rozpaky*) Bylo to od tebe moudré a odvážné, že ses tak rychle zase pustil do práce.

WEGRAT A co člověku zbývá, když se jednou rozhodl, že bude dál existovat?! Vždyť práce je to jediné, co pomáhá překonat ten pocit samoty... opuštěnosti.

JULIAN Mám pocit, že ses nechal zaslepit žalem a trochu nespravedlivě přehlížíš... to, co ti zůstalo.

WEGRAT Nespravedlivě? Ne, to bych opravdu nerad. Snad mi to, děti, nemáte za zlé...! Felixi, ty mi přece rozumíš, ne? Je tolik věcí, které se od samého začátku snaží nám ty mladé lidi odlákat, vyrvat z náručí. Vždyť my o naše děti od chvíle, kdy přijdou na svět, pořád jen bojujeme. A pořád stejně marně. Takový je běh světa: Nemohou nám nikdy patřit. A tak je to se všemi... i přátelé jsou přece v našich životech jen hosty, zvednou se od stolu, když je dojedeno, sejdou ze schodů a jdou si, stejně jako my, svou vlastní cestou, za vlastními cíli. To je přece úplně přirozené... A vůbec nám to nebrání, Juliane, abychom měli radost – upřímnou radost, když někdo z nich si k nám po letech zas najde cestu. A zvlášť ten, koho jsme si opravdu vážili. To mi věř, Juliane. (*Stiskne mu ruku.*) A doufám, že dokud budeš ve Vídni, tak tě u nás uvidíme častěji. Udělal bys mi tím velkou radost.

JULIAN Určitě přijdu.

SLUŽEBNÁ (*vstoupí*) Váš vůz je tady, pane profesore.

WEGRAT Už jdu. (*Julianovi.*) Budeš mi toho muset hodně vyprávět. Vždyť my už jsme tě oplakali. Musíš mi vyprávět, co jsi celou dobu podnikal – a hlavně co máš teď v plánu. Felix mi říkal o nějakých zajímavých nákresech, které jsi mu prý ukázal.

JULIAN Jestli chceš, doprovodím tě.

WEGRAT Díky. Ale byl bych ještě radši, kdybys tady rovnou zůstal a poobědval s námi.

JULIAN No...

WEGRAT Budu hned hotový; mám tam dnes jen pár podpisů. Za tři čtvrtě hodiny jsem zpátky. Děti ti zatím budou dělat společnost, tak jako dřív... děti! – Takže zůstaneš? Na shledanou. *(Odchází.)*

OSMÝ VÝSTUP

FELIX, JULIAN.

Dlouhá pauza.

FELIX Proč jste s ní neodešel?

JULIAN Tvá matka za nic nemůže. Pokud někdo nese vinu, pak jenom já. Povím ti, jak to bylo.

FELIX *(přikývne)*

JULIAN Byli jsme tenkrát domluvení, že spolu uprchneme. Všechno bylo připravené. Měli jsme odjet tajně, protože tvá matka si pochopitelně chtěla ušetřit hádky a vysvětlování. Hodlali jsme celou věc oznámit až po odjezdu, za několik dní. Určili jsme si hodinu, kdy spolu vyrazíme. Ten... co se pak stal jejím manželem, odjel právě na pár dní do Vídně, aby obstaral doklady; svatba měla být za týden. *(Pauza.)* Měli jsme jasný plán. Všechno bylo zařízené. Objednali jsme vůz, který nás měl čekat na smluveném místě. Večer jsme se rozloučili, oba přesvědčení, že se příštího dne shledáme, abychom se už nikdy nerozdělili. – Dopadlo to jinak. – Nemysli teď na to, že to byla tvoje matka, musíš to poslouchat, jako by to byl příběh někoho cizího. Pak všechno pochopíš.

FELIX Poslouchám.

JULIAN V červnu jsem jednoho krásného rána přijel do Kirchau – s ním... Vždyť víš. Chtěl jsem se zdržet jen pár dní. Ale pak jsem zůstal. Několikrát jsem si předsevzal, že v pravý čas zvednu kotvy. Ale vždy z toho sešlo. A tak jsme se s úsměvem na rtech nevyhnutelně propadali do hříchu, do štěstí, do zá-

huby, do zrady a... do snů. Ano, nejvíc do snů. A když jsme si pak dali to poslední sbohem, které mělo platit na jedinou noc, tak jsem se vrátil do hostince a nachystal se na cestu – a vtom mi poprvé došlo, co se stalo a co mě čeká. Jako bych najednou procítl. Až v tuhle chvíli, v nočním tichu, jak jsem stál u otevřeného okna, jsem si najednou uvědomil, že ráno udeří hodina, která rozhodne celý můj další život. A cítil jsem, jak mnou projelo... takové lehké mrazení. Dole jsem viděl silnici, po které jsem přijel; jak se klikatí krajinou, vine se do kopců, po cest, které mi jsou v tuhle chvíli stále otevřené. Bylo mi, jako by tam za těmi kopci ležela moje budoucnost, plná příslibů a dohod, které mi jsou v rukách – ale jenom mně, mně samému. Měl jsem svůj život v rukách – ale jen tehle jeden. A abych se jej opravdu zmocnil, abych si jej mohl dokonale vychutnat, žít ho tak, jak mi bylo souzeno – musel jsem zůstat volný a bezstarostný jako dosud. Až mě zarazilo, s jakou lehkostí jsem byl ještě před chvílí připraven všechno obětovat... A čemu? – Vášni, která ač mě sebevíc spalovala, se zrodila stejně jako všechny předešlé a stejně jako ony musela jednou skončit.

FELIX Musela skončit?

JULIAN Ano. Musela. V okamžiku, když jsem si ho připustil, tak už ten konec vlastně nastal. Čekat na něco, co je nevyhnutelné, je jako to tisíckrát za sebou, až do omrzení, s pocitem bezmoci a vzteku prožívat. To jsem si v tu chvíli jasně uvědomil. A dostal jsem strach. Bylo mi jasné, že to bude zrada, že se chystám zradit člověka, který se mi bezvýhradně oddal. Ale pořád se mi to zdálo přijatelnější – nejen pro mě, ale i pro ni – než nějaké pomalé, ubohé a nedůstojné skomírání. A v té palčivé touze žít dál jako předtím, bez závazků a povinností, se nakonec všechny pochybnosti rozplynuly. Na rozmyšlení nebyl čas. A to bylo moje štěstí. Byl jsem rozhodnutý. Nečekal jsem do úsvitu, a dřív než zapadly hvězdy, jsem byl pryč.

FELIX Utekl jste.

JULIAN Říkej tomu, jak chceš – Ano, utekl jsem, nic víc a nic má, bezohledně a zbaběle, se strachem před pronásledováním a s úlevou, když jsem byl z dosahu. Nic ti nezastírám, Felixi. Jsi mladý, možná to dokonce pochopíš líp, než to chápu

dnes já sám. Netáhlo mě to zpátky, nebylo ve mně ani stopy lítosti. Jen se ve mně rozléval omamný pocit svobody. – Hned první večer jsem byl mnohem dál, než co ukazoval kilometrův u cesty. Zatímco ona se v bolestném zklamání či ještě s horšími pocity probouzela, ve mně začal hned prvního dne její obraz blednout, vzpomínka na její hlas umikala, až se stala stínem, tak jako mnoho jiných, které pohltila minulost.

FELIX Ne, to není pravda! Tak rychle jste nezapomněl, tak lehce jste se přes to nepřenesl. Co to má být za divné pokání? Hrajete si na někoho jiného.

JULIAN Neříkám ti to proto, abych se obhajoval, ani proto, abych se obviňoval. Říkám ti prostě pravdu. Abys ji slyšel. Byla to tvoje matka a já jsem ten, kdo ji opustil. A řeknu ti ještě něco. Právě na tuhle dobu po svém útěku vzpomínám jako na to nejjasnější a nejbohatší období, které jsem kdy prožil. Nikdy předtím a nikdy potom jsem si tak nevychutnal mládí a volnost, nikdy jsem nedokázal tak dokonale využít svých schopností, svého života... nikdy jsem nebyl tak šťastný jako tenkrát.

FELIX (klidně) A co kdyby si byla vzala život?

JULIAN Asi bych tehdy měl za to, že jsem toho hoden.

FELIX A možná jste i byl. – A ona to udělat chtěla, to jsem si jist. Chtěla skoncovat se lží a trápením, jak to udělaly statisíce před ní. Ale miliony jiných to neudělaly, to jsou ty chytřejší. A jistě také zvažovala, zda má člověku, kterého si vzala za muže, říct pravdu. Jenže život je snažší, když s sebou nemusíte vláčet břemeno výčitek či odpuštění.

JULIAN A kdyby promluvila?

FELIX Ó já chápu, proč to neudělala. Nikomu by tím nepomohla. Tak raději mlčela. Mlčela u oltáře – mlčela, když se dítě narodilo – mlčela, když se po deseti letech v manželově domě znenadání objevil její milenec. Mlčela až do posledního dne... Takové příběhy se stávají a ne každý, kdo je prožil či kdo je způsobil, je hodný zatracení.

JULIAN A je málo těch, kteří mají právo soudit.

FELIX Toho se nedomáhám. Neumím si představit, že bych místo lidí, které mám v úctě a kteří se ctí navzájem, měl mít

najednou jen samé podvodníky a podvedené. A už vůbec nedokážu sám sebe zničehonic vnímat jako někoho jiného, než za koho jsem se považoval dosud. Tahle pravda je bezmocná... I živý sen by byl naléhavější než tahle stará historie, kterou jste mi tu vyprávěl. Nic se nezměnilo... nic. Matčina památka je mi stejně svatá jako předtím. A ten, v jehož domě jsem se narodil a který mě po celá léta zahrnoval péčí a láskou a který moji matku – miloval, toho si vážím stejně, jako jsem si ho vážil dosud – a možná i víc.

JULIAN A přeci, Felixi. I když ti ta pravda připadá bezmocná, i když jsi v rozpacích, tak v jedné věci máš jisto: Tvá matka tě porodila jako mého syna...

FELIX Ve chvíli, když vás proklínala.

JULIAN ... jako mého syna tě vychovávala...

FELIX V nenávisti k vám.

JULIAN Zpočátku. Později v odpuštění a nakonec – nezapomeň – v přátelství ke mně. – A ten poslední večer? Pamatuješ, na co vzpomínala? ... O čem s tebou mluvila? ... O těch dnech, kdy prožila největší štěstí, které žena může prožít.

FELIX A tu nejhlubší bídu.

JULIAN Cožpak to může být náhoda, že se jí poslední večer vybavilo právě tohle? ... Myslíš, že nevěděla, že půjdeš za mnou a o ten obraz si řekneš? ... A co jiného je tohle tvé přání než poslední pozdrav, který mi poslala? – Rozumíš tomu, Felixi? ... A v této vteřině – nebraň se tomu, Felixi – máš ten obraz před sebou. Tvoje matka se na tebe dívá. – Hledí na tebe stejné oči, které tenkrát hleděly na mě, toho horkého posvátného dne, kdy mi padla do náruče a počala tě. – A ať máš v duši jakékoliv pochybnosti, jakýkoliv zmatek, znáš teď pravdu, tak si to matka přála, a už nikdy nemůžeš zapomenout, že jsi můj syn.

FELIX Váš syn... – To není než slovo. Zní do prázdna. – Dívám se na vás, vím to, ale nic mi to neříká.

JULIAN Felixi! –

FELIX Od té doby, co to vím, jste pro mě cizí člověk. (Odvrátl se.)

ČTVRTÉ DĚJSTVÍ

Zahrada u domu pana Saly. Vlevo bílý přízemní dům, s širokou terasou, z níž vede šest kamenných schodů do zahrady. Z terasy se otvírají široké skleněné dveře do salonu. V popředí jezírko, do půlkruhu obklopené stromy. Šikmo doprava odtud vede alej, na jejímž kraji, poblíž jezírka, stojí dva sloupy nesoucí mramorová lavice s půlkruhovým opěradlem. V pozadí v řídkém větroví probleskuje mříž. Za ní v mírném svahu les, s rudě zbarveným listím. Bleděmodré podzimní nebe. Ticho. – Scéna je několik okamžiků prázdná.

PRVNÍ VÝSTUP

Od terasy přicházejí SALA a JOHANA. Johana je v černém, Sala v šedém obleku, přes ramena má přehozený tmavý svrchník. – Pomalu scházejí po schodech.

SALA Bude ti zima. (Udělá pár kroků zpátky do místnosti, vezme pelerínu, která tam ležela, a přehodí ji Johaně přes ramena. Pozvolna sejdou do zahrady.)

JOHANA Víš, co si představuji? ... Že tenhle dnešní den je náš – že patří nám, jenom nám. Přivolali jsme si ho, a když budeme chtít, můžeme si ho podržet... Ostatní lidé jsou dneska na světě jen hosty. Je to tak? ... To je asi tím, žes nedávno o tomhle dni mluvil.

SALA O tomhle?

JOHANA Ano... když ještě žila maminka... a teď opravdu přišel. Listí se zbarvilo do nachova, nad lesem leží zlatý opar, nebe je vysoké a bledé – a je to ještě mnohem krásnější a smutnější, než jsem si představovala. Jsem tu s tebou ve tvé zahradě a vidím se ve tvém jezírku. (Stojí na místě a dívá se pod sebe.) Ale stejně se nám rozplyne, tenhle zlatý den, rozplyne se jako můj obraz na hladině, když odejdu.

SALA To je zvláštní: Jako by se v tom čirém vlahém povětrí už vznášela předtucha zimy a sněhu.

JOHANA Tim se netrap. Až se ta předtucha naplní, budeš už dávno mít své nové jaro.

SALA Jak to myslíš?

JOHANA Tam, kam jedete, přece nejsou zimy jako u nás.

SALA (zamysleně) Ne, to nejsou. (Pauza.) A ty?

JOHANA Já?

SALA Myslím, co budeš dělat, až budu pryč?

JOHANA Až budeš pryč?? (Dívá se na něj. On hledí do dálky.) Copak jsi nebyl pryč už dost dlouho? A copak nejsi pryč i teď?

SALA Co to říkáš? Jsem u tebe... Co budeš dělat, Johanko?

JOHANA Už jsem ti to řekla: odejdu. Jako ty.

SALA (vrtí hlavou)

JOHANA Co nejdřív. Hned jak najdu odvahu. Kdo ví, co by ze mě bylo, kdybych tady zůstala.

SALA Dokud je člověk mladý, jsou všechny dveře otevřené a za každými začíná svět.

JOHANA Ale teprve když na nikom nevisíš, je svět veliký a nebe nekonečné. A proto chci pryč.

SALA Pryč – to se lehkou řekne. Ale na to se přece musíš připravít a udělat si plán. Ty to říkáš, jako by stačilo připnout si křídla a vzlétnout.

JOHANA Odhodlání – to jsou také křídla.

SALA To nemáš ani trochu strach, Johanko?

JOHANA Touha beze strachu, to by byla laciná touha, taková by člověku nestála za to.

SALA A kam tě ta tvoje touha povede?

JOHANA Však já už si cestu najdu.

SALA Cestu si vybereš, ale ne lidi, které na ní potkáš.

JOHANA Cožpak si myslíš, že nevím, že na mě nečekají jen samé krásné věci? Mám před sebou i to bídné a ošklivé.

SALA A jak si s tím poradíš? – Uneseš to?

JOHANA To víš, že nebudu pořád tak upřímná, jako jsem k tobě. Naučím se lhát – a už se na to těším. Nebudu pořád veselá ani chytrá. Budu bloudit a trpět. Tak to asi musí být.

SALA Ty to všechno víš předem, a přeče...

JOHANA Ano.

SALA Proč? ... Proč chceš jít pryč?

JOHANA Proč půjdu pryč? ... Protože chci, aby mě zamrazilo, až se na sebe jednou podívám. Aby to mnou otřásl, jako když si člověk sáhne až na dno. Jako to musíš cítit ty, když se ohlídeš a vidíš, co jsi prožil. Nemám pravdu?

SALA Někdy snad. Ale to jsou právě chvíle, kdy za sebou vlastně nic nevidím – všechno je zase přítomné. A přítomnost pomíjí. *(Sedí na lavičce.)*

JOHANA Jak to myslíš?

SALA *(mlčí, zakrývá si oči dlaní)*

JOHANA Co je ti? Kde jsi?

Lehký závan větru, šustění padajících listů.

SALA Jsem dítě a jedu na poníku po poli. Otec běží za mnou a něco na mě volá. U okna čeká matka; má přes tmavé vlasy šedý šál a mává mi... A jsem mladý poručík na manévrech a stojím na kopci a hlásím plukovníkovi, že za lesem číhají nepřátelské oddíly, připraveny na zteč, a vidím, jak se dole v poledním slunci lesknou bajonety a knoflíky. ... A ležím sám v rozhoupaném člunu a dívám se do tmavomodrého letního nebe a v hlavě se mi skládají přehádná slova – tak krásná, jaká jsem nikdy nedokázal napsat... A odpočívám na lavičce v rozpáleném parku u jezera v Luganu a vedle mě sedí Helena; má v ruce knihu v červeném obalu; pod magnolií si hraje Lilli s blondatým anglickým chlapcem, slyším, jak si povídají a jak se smějí... A kráčíme s Julianem pomalu sem a tam, pod nohama nám šustí listy, a bavíme se o obraze, který jsme viděli včera. A já ho vidím: dva staří námořníci se strhanými tvářemi; sedí na převrácené bárce a upírají kalný zrak na nekonečnou mořskou pláň. A já cítím jejich bídu hlouběji než malíř, který je namaloval, hlouběji než by ji cítili sami, kdyby byli živí... Všechno, všechno to je tady – stačí zavřít oči a je to ke mně blíže, než jsi teď ty, Johanko, když tě nevidím a když mlčíš.

JOHANA *(hledí na něj s lítostí)*

SALA Přítomnost... co to vlastně znamená? Tiskne se ten okamžik na nás jako přítel, který nás objímá, anebo jako nepřítel, který nás ohrožuje? Není slovo, které právě zaznělo, už vzpomínkou? Není tón, který rozezněl melodii, vzpomínkou ještě dřív, než melodie odezní? Není to vzpomínka, že jsi přišla do téhle zahrady, Johanko? Nejsou tvé kroky v trávě stejně tak vzdálené jako kroky bytosti, které dávno zemřely?

JOHANA Ne, takhle to nechci. Je mi z toho smutno.

SALA *(zase v přítomnosti)* Proč? ... Proč by ti z toho bylo smutno? Právě v takových chvílích víme, že jsme nic neztratili a vlastně nic ztratit nemůžeme.

JOHANA Ach, kéž bys jen všechno zapomněl a ztratil a já ti mohla být vším!

SALA *(skoro s údivem)* Johanko –

JOHANA *(vášnivě)* Miluji tě. *(Pauza.)*

SALA Za pár dní budu pryč, Johanko. To přeče víš... to jsi přeče věděla.

JOHANA Vim to. Nemusíš mi to připomínat. Copak si myslíš, že se na tebe zčistajasna zamilovaně pověším a budu snít o věčnosti? – Ne, to není můj styl, kdepak! ... Ale chtěla jsem ti aspoň jednou říct, že tě mám ráda. Jednou smím? – Slyšíš? Miluji tě. A chtěla bych, abys to jednou taky takhle slyšel, jak to teď říkám – v nějaké jiné chvíli, stejně krásné, jako je tahle... až o sobě už nebudeme vůbec vědět.

SALA Buď si jistá, Johanko, že tvůj hlas nikdy nezapomenu. – Ale proč takové řeči, cožpak se loučíme navždy? Možná se zase setkáme... za tři, za pět roků... *(S úsměvem.)* To z tebe už bude třeba princezna a ze mě princ potopeného města... Proč nic neříkáš?

JOHANA *(přitáhne si pelerínu)*

SALA Je ti zima?

JOHANA Ne. – Ale musím jít.

SALA Máš naspěch?

JOHANA Už je pozdě. Chci být doma dřív, než se vrátí otec.

SALA To je zvláštní! – Dneska spěcháš domů a nechceš se zpo-
dit, aby se tatínek nebál, a za pár dní...
JOHANA To už na mě nebude čekat. Sbohem, Stefane.
SALA Tak zítra.
JOHANA Hm, zítra.
SALA Můžeš zase brankou.
JOHANA Nestává před domem vůz?
SALA Dveře jsou zamčené. Nikdo se do zahrady nedostane.
JOHANA Tak sbohem.
SALA Zítra.
JOHANA Hm.
Už jsou na cestě.
SALA Poslyš, Johanko. – Kdybych ti teď řekl: zůstaň.
JOHANA Ne, už musím jít.
SALA Tak jsem to nemyslel.
JOHANA A jak tedy?
SALA Chci říct, kdybych tě poprosil, abys zůstala u mě – na...
nadlouho?
JOHANA Máš divné žerty.
SALA Nežertuji.
JOHANA Zapomněl jsi, že – odjíždíš?
SALA K ničemu jsem se nezavázal. Když se mi nebude chtít, nic
mi nebrání, abych zůstal doma.
JOHANA Kvůli mně?
SALA To neříkám. Třeba kvůli sobě.
JOHANA Ne, nevzdávej se toho. Nikdy bys mi neodpustil, že
jsem tě o to připravila.
SALA Myslíš? (*Soustředěně.*) A kdybychom jeli oba?
JOHANA Cože?
SALA Kdyby sis troufla jet se mnou? Chtělo by to trochu kurá-
že, samozřejmě. Ale možná bys nebyla jedinou ženou ve vý-
pravě. Baronka Golobinová jede také, pokud vím.
JOHANA Mluviš vážně?

SALA Úplně vážně. Ptám se tě, jestli bys tu cestu podnikla se
mnou... jako moje žena samozřejmě, když už mluvíme o těch
povrchních detailech.

JOHANA Já bych se měla – ?

SALA Co je na tom divného?

JOHANA S tebou... S tebou?

SALA Nesmíš si to špatně vykládat, Johanko. Neznamená to,
že by ses musela ke mně navzdýcky připoutat. Až se vrátíme,
dáme si zase klidně sbohem – nic se nestane. Je to jednodu-
ché. Já ti všechny tvé sny splnit nemůžu – to moc dobře vím...
Ne, neodporuj mi. V takových chvílích je člověk v pokušení
říkat slova, která druhý den už neplatí. Nechci taková slova
od tebe nikdy slyšet.

JOHANA (*při této replice se do něj vpíjela pohledem*) Ne, já nic
neříkám... Vůbec nic neříkám.

SALA (*dlouze se na ni podívá*) Budeš o tom přemýšlet a zítra mi
dáš odpověď.

JOHANA Ano. (*Dlouze se na něj podívá.*)

SALA Co je ti?

JOHANA Nic. – Tak zítra. Sbohem. (*Sala ji vyprovodí k zahrad-
ní brance, odchází.*)

SALA (*vrátí se a zůstane stát před jezírkem*) Jako bych tu hledal
její obraz... Proč byla tak rozrušená? ... Štěstím? Ne, to neby-
lo štěstí... Proč se na mě tak dívala? Co ji tak vylekalo? Dívala
se na mě, jako bychom se loučili navždy. (*Najednou se zarazí.*)
Že by to se mnou už bylo tak zlé? ... Ale odkud to může vědět?
... Pak to zřejmě vědí i ostatní! (*Zírá před sebe. Jde pomalu na
terasu, pak do salonu a hned se vrátí s Julianem.*)

DRUHÝ VÝSTUP

SALA a JULIAN.

JULIAN A tuhle nádheru byste hned zase opustil?

SALA Snad se s ni ještě shledám.

JULIAN To bych si přál i já.

SALA Říkáte to nějak nejistě...

JULIAN Nu, mám na mysli ten pozoruhodný článek v Tagespostu.

SALA O čem?

JULIAN O tom, co se děje u Kaspického moře.

SALA Ale, že by se toho už chopily místní plátky?

JULIAN Situace v některých oblastech, kam se chystáte, se zdá být krajně nebezpečná.

SALA Neberte to vážně. My máme lepší informace. Za téměř články stojí podle mě jen revnivost anglických vzdělanců. To, co jste četl, bylo přeloženo z Daily News. Tam to vyšlo před třemi týdny. – Tak mě napadá, viděl jste Felixe?

JULIAN Byl u mě ještě včera večer. A dneska jsem byl u Wegratů. Chtěl po mně, abych mu ukázal obraz jeho matky, který jsem maloval před třiatvaceti lety. – A dopadlo to tak, že jsem mu nakonec všechno řekl.

SALA Hm. (Přemýšlí.) A jak to přijal?

JULIAN Zasáhlo ho to víc, než jsem čekal.

SALA Nečekal jste snad, že vám padne kolem krku jako ztracený syn v komedii.

JULIAN Ne. To určitě ne. – Všechno jsem mu řekl, nijak jsem se nešetřil. Asi proto se ho nejvíc dotkla křivda, kterou utrpěl manžel jeho matky. Ale to přejde. Brzy pochopí, že z vyššího hlediska se žádná křivda nestala. Lidé jako Wegrat nejsou stvořeni k tomu, aby jim něco doopravdy patřilo – ani žena, ani děti. Ti u nich mohou nalézt útočiště, příbytek – ale nikdy ne domov. Rozumíte, co tím myslím? Jejich řemeslem je ujímat se lidí znavených nebo zlomených nějakou vášní. Ale oni sami netuší, odkud tito lidé přicházejí. Mohou je vychovávat, starat se o ně, ale nikdy nepochopí, kam jdou. Jsou tady proto, aby se obětovali a nacházeli v tom sebeobětování štěstí, které by jiným mohlo připadat nicotné... Vy mlčíte?

SALA Poslouchám vás.

JULIAN A nic mi neřeknete?

SALA Nu což... přehrávat stupnice si můžete i na prasklých houslích...

TŘETÍ VÝSTUP

JULIAN, SALA a FELIX. Později SLUHA.
Trochu se setmělo.

SALA Kdo je to?

FELIX (na terase) To jsem já. Váš sluha mi řekl...

SALA Ó Felixi! Vitám vás.

FELIX (schází dolů) Dobrý večer, pane Salo. Dobrý večer, pane Fichtnere.

JULIAN Dobrý večer, Felixi.

SALA Jsem moc rád, že vás tady vidím.

FELIX Ty nádherné staré stromy!

SALA Kus lesa – Stačí, když si odmyslíte tu mříž. – Co vás ke mně přivádí, Felixi? Očekával jsem vás až zítra ráno. Už jste se rozhodl?

JULIAN Neruším?

FELIX Ale kdepak, to není žádné tajemství – Já vaší nabídku, pane Salo, přijímám a prosím vás, abyste mi prokázal tu laskavost a přimluvil se za mě u hraběte Ronského.

SALA (podá mu ruku) To mě těší... (Julianovi.) Ide o náš asijský podnik.

JULIAN Cože? ... Ty máš v úmyslu se k té expedici připojit?

FELIX Ovšem.

SALA Už jste o tom mluvil s otcem?

FELIX To udělám dnes večer. – Ale je to formalita. Jsem rozhodnutý, pokud se neobjeví jiná překážka...

SALA Ještě dneska s hrabětem promluví.

FELIX Nevím, jak vám poděkovat.

SALA Nemáte vůbec zač. Tady nebude žádných přimluv zapotřebí. Hrabě o vás ví všechno, co potřebuje.

SLUHA (objeví se na terase) Nějaká dáma se ptá, zda je milostivý pán doma.

SALA Neřekla, jak se jmenuje? – Pánové mě omluví. (Vykročí naproti sluhovi, odchází.)

ČTVRTÝ VÝSTUP

JULIAN a FELIX.

JULIAN Ty chceš odjet?

FELIX Ano. Jsem šťastný, že jsem dostal takovou příležitost.

JULIAN A opatřil sis o té akci nějaké bližší informace?

FELIX V každém případě se těším, že budu moct něco opravdového dělat a že se mi otevře svět.

JULIAN A nenašla by se k tomu jiná cesta, s poněkud větší nádeží na úspěch?

FELIX Dost možná. Ale nechce se mi čekat.

PÁTÝ VÝSTUP

FELIX, JULIAN, SALA a IRENA.

IRENA (ještě na terase, se Salou) Nemohla jsem přece odjet z Vídně a nedodržel slovo.

SALA Velice vám děkuji, slečno Hermsová.

IRENA (schází se Salou dolů) Máte to tu opravdu kouzelné. - Dobrý večer, Juliane. Dobrý večer, pane poručíku.

SALA Měla jste přijít trochu dřív, slečno Hermsová, abyste to stihla za slunka.

IRENA Však jsem tu byla už před dvěma hodinami. Ale měla jsem pocit, že jsem v zakletém zámku. Vůbec jsem se nemohla dostat dovnitř. Zvonek u branky je němý.

SALA Ach ano. Omlouvám se, kdybych byl tušil...

IRENA Vůbec nic se nestalo. Však jsem se nenudila. Vyjela jsem si hloub do lesa, až za Neustift a Salmansdorf. Tam jsem vystoupila a šla dál cestou, která se mi zdála nějak povědomá. (Podívá se na Juliana.) Sedla jsem si na lavičku, kde jsem před dávnými, dávnými lety sedávala s jedním dobrým známým. (Usměje se.) Vzpomínáte si, pane Fichtner? Je tam tak krásný výhled. Přes travnaté stráně a celé město až dolů k Dunaji.

SALA (ukazuje na kamennou lavici) Nesednete si, paní Hermsová?

IRENA Děkuji. (Rozhlíží se lornětem po císařských bustách.) Tady se člověk cítí tak anticky... Ale já jsem vám určitě vstoupila do nějaké porady, že, pánové?

SALA Ani v nejmenším.

IRENA Řekla bych, že ano. Tváříte se všichni tři tak vážně - Raději půjdu.

SALA Ne, to nesmíte, slečno Hermsová - Máte na mě, Felixi, v té naší záležitosti ještě nějaké otázky?

FELIX Když nás slečna Hermsová ještě na minutu omluví...

IRENA Ale prosím, samozřejmě!

SALA Slečna promíne -

FELIX Jde totiž o to, jaké kroky bych měl na velitelství... (Odchází.)

Oba se pomalu vzdalují.

ŠESTÝ VÝSTUP

IRENA a JULIAN.

IRENA Jaké pikle spolu ti dva kují? Co se tady vůbec děje?

JULIAN Nic tajuplného. Tenhle mladý muž, jak jsem slyšel, se chce také zapojit do té expedice. Takže mají co dojednávat.

IRENA (dívala se za Felixem a Salou) Juliane. - Je to on.

JULIAN (mlčí)

IRENA Nemusíš mi odpovídat. Pořád jsem o tom musela přemýšlet... a nechápu, že mě to nenapadlo dřív. Je to on. - A je mu triadvacet. - A já jsem si tenkrát, když jsi mě vyhodil, opravdu myslela: jen aby si proboha něco neudělal! ... A teď si támhle špacíruje jeho syn.

JULIAN Co je mi to platné. Mně nepatří.

IRENA Ale vždyť se podívej! Je tu, žije, je mladý a krásný! Nestáčí to snad? (Vstane.) A já byla na dně.

JULIAN Cože? ...

IRENA Chápeš? Na dně...

JULIAN To jsem netušil.

IRENA Stejně bys mi byl nemohl pomoci. *(Pauza.)* Adié. Omluv mě. Rekni jim, co chceš. Odjíždím, nechci už nic vědět.

JULIAN Co je s tebou? Nic se přece nezměnilo.

IRENA Myslíš? ... Já mám pocit, jako by se těch třidvacet let naráz proměnilo. Sbohem.

JULIAN Sbohem. Na shledanou.

IRENA Na shledanou? Záleží ti snad na tom? Ano? – Ty jsi smutný, Juliane? ... Teď mi je tě už zase líto. *(Potřeše hlavou.)*
Vy už jste holt takoví. Co si má člověk s vámi počít!

JULIAN Seber se, už přicházejí.

SEDMÝ VÝSTUP

IRENA, JULIAN, SALA a FELIX.

SALA Tak teď bychom to všechno měli.

FELIX Moc vám děkuji. Teď se musím poroučet.

IRENA Zítرا už zase odjedete?

FELIX Ano, slečno.

IRENA Jedete asi také do města, pane poručíku, že? Pokud vám to nebude nepříjemné, ráda vás svezu.

FELIX Jste velmi laskavá.

SALA Ale, slečno Hermsová...? To byla krátká návštěva.

IRENA Ano, musím ještě ledacos vyřídit. Protože zítرا už zase zmizím v té divočině a bůhví, kdy se pak do Vídně dostanu. –

Nuže, pane poručíku?

FELIX Adié, pane Fichtnere. A kdybychom se už neviděli...

JULIAN Ještě se uvidíme.

IRENA Lidé si pomyslí: Pan poručík s paní matinkou. *(Vrhne ještě poslední pohled na Juliana.)*

Sala doprovází Irenu a Felixe na terasu. Julian zůstane sám; přechází sem a tam. Po chvíli se vrátí Sala.

OSMÝ VÝSTUP

JULIAN a SALA.

JULIAN Jste si jistý, že u hraběte Ronského uspějete?

SALA Dostalo se mi od něj určitých ujištění, jinak bych přece Felixe nenapínal –

JULIAN Proč jste to udělal, Salo?

SALA Patrně proto, že mi je Felix sympatický a protože rád cestuji v příjemné společnosti.

JULIAN A vůbec vás nenapadlo, jak mě to bolí, když si představím, že ho ztratím?

SALA Ale Juliane! Ztratit přece můžete jenom to, co vám patřilo. A patřit vám může jen to, na co jste si vydobyl nárok. To víte stejně dobře jako já.

JULIAN A co když někoho potřebujete? Nemáte na něj pak také určitý nárok? – Vy nechápete, Salo, že on je moje poslední naděje? ... Že nemám nic a nikoho kromě něj? ... Že kolem sebe všude tápu do prázdna? ... Že se hrozně bojím, že zůstanu sám?

SALA A co by vám bylo platné, kdyby tady zůstal? Co by vám bylo platné, kdyby k vám nakrásně pocítil nějakou náklonnost? ... Co by vám byl platný on nebo kdokoliv jiný? ... Bojíte se samoty? ... A kdybyste se byl oženil, nebyl byste dneska sám? ... A kdybyste měl děti a vnoučata, bylo by to jiné? ... A kdybyste byl bohatý, geniální a slavný, cožpak byste nebyl sám? ... I kdybychom táhli s průvodem bakchantek – cestou dolů půjdeme vždy sami... my, kteří jsme v životě nikomu nepatřili. Stáří je pro našince sólová disciplína a jen blázen si včas nezařídí, aby na stará kolena zůstal nezávislý.

JULIAN A vy, Salo, vy jste přesvědčen, že nikoho nepotřebujete?

SALA Tak, jak jsem lidi potřeboval, je budu mít po ruce stále. Vždycky jsem si hleděl udržet odstup. Nemůžu za to, že si toho někdo neráčí povšimnout.

JULIAN V tom máte pravdu. Vy jste nikdy žádnou pozemskou bytost nemiloval.

SALA Dost možná. A vy? Ani vy, Juliane... Milovat znamená být pro někoho na světě. Netvrdím, že to je žádoucí stav, ale jistě je, že vy i já jsme tomu zůstali velmi vzdáleni. Cožpak to, co my dáváme světu, má něco společného s láskou? Kdejaké dojetí, kdejaká lež, něžnost, bída i vášeň se vydává za lásku, ale láska to není... Cožpak jsme někdy něco nezištně obětovali, aby se na tom zároveň nenapásly naše smysly či naše ješitnost? ... Cožpak jsme někdy váhali podvést či obelhat slušného člověka, když nám z toho kynula třeba jen hodinka štěstí nebo rozkoše? ... Dali jsme snad někdy všanc svůj klid nebo svůj život – ne z rozmaru nebo lehkomyšlnosti... ne, ale abychom pomohli ke štěstí člověku, který na nás spoléhal? ... Odepřeli jsme si někdy štěstí, aniž bychom si tím přinejmenším pomohli k pohodlí? ... A myslíte, že si můžeme nárokovat, aby nám někdo vrátil, co jsme mu darovali? Nemyslím perlový náhrdelník, rentu nebo lacinou moudrost, ale kus nás samých – hodinu života, kterou bychom mu byli nezištně věnovali. Milý Juliane, my jsme otevřeli své dveře dokořán a vystavovali své poklady – ale nikdy jsme jimi příliš nehýřili. Ani vy, ani já. Můžeme si klidně podat ruce, Juliane. Já nejsem tak přecitlivělý jako vy, v tom je celý rozdíl. – Ale to vám přece neříkám nic nového. Víte to stejně dobře jako já. My se přece nemůžeme tvářit, že nevíme, kdo jsme. Někdy máme sice upřímnou snahu vytvářet si o sobě iluze, ale moc dobře víme, že je to marné. Před jinými můžeme své pošetilosti a hanebnosti úspěšně skrývat, ale před sebou ne. V hloubi duše vždycky víme, na čem jsme – Je chladno, Juliane, pojďme dovnitř.

Vydají se po schodech nahoru.

JULIAN To všechno může být pravda, Salo. Ale v jednom se mnou budete souhlasit: Jestli je na světě někdo, kdo by nás neměl nechat pykat za chyby, kterých jsme se dopustili, pak ten, kdo nám sám vděčí za svou existenci.

SALA Jaképak pykání. Váš syn umí rozlišit, co je důležité, Juliane, sám jste to řekl. A cítí, že když člověk pro někoho neudělá nic víc, než že ho přivede na svět, tak je to hodně málo.

JULIAN Tak ať je to aspoň tak, jak to bylo předtím, když ještě o ničem nevěděl. Kéž jsem pro něj zase člověk jako každý jiný. Takhle přece nemůže odejít... To neunesu. Zasloužím si, aby

přede mnou takhle utíkal? ... A i kdyby se ukázalo, že všechno, co jsem v sobě dosud považoval za dobré a spravedlivé – nic než sebeklam – tak teď ho miluji... Rozumíte mi, Salo? Miluji ho, a než ho navždycky ztratím, nežádám už nic jiného, než aby mi to uvěřil...
Tma. – Oba jdou nahoru po terase a vcházejí do salonu. – Scéna je chvíli prázdná. Vitr zesílí.

DEVÁTÝ VÝSTUP

JOHANA přichází zprava alejí, projde pomalu kolem jezírka až k terase. – Okna v salonu svítí. SALA sedí u stolu; přichází sluha a nalévá mu sklenku vína. – Johana zůstane stát. Vypadá velmi rozrušená. Vystoupí dva schody na terasu. Sala zaslechne šramot a letmo otočí hlavu. Johana si toho všimne, seběhne zpátky ze schodů a zůstane stát u jezírka. Dívá se do vody.

OPONA

PÁTÉ DĚJSTVÍ

Zahrada u Wegratových.

PRVNÍ VÝSTUP

Doktor REUMANN a JULIAN.

Doktor Reumann sedí u stolku a něco si zapisuje do notesu.

JULIAN (rychle přichází přes verandu) Je to pravda, pane doktore?

DOKTOR REUMANN (postaví se) Ano, je.

JULIAN Zmizela?

DOKTOR REUMANN Ano, zmizela. Od včerejšího odpoledne je pryč. Nenechala žádnou zprávu, nic si s sebou nevezala – prostě odešla a už se nevrátila.

JULIAN Ale co se tedy mohlo stát?

DOKTOR REUMANN Nemáme nejmenší tušení. Možná zabloudila a vrátí se. Nebo to bylo nějaké náhlé rozhodnutí... Kdybychom jen věděli jaké.

JULIAN Kde jsou ostatní?

DOKTOR REUMANN V deset hodin jsme se tady měli sejít. Obešel jsem mezitím špitály a jiná místa, kde jsem si myslel, že bych mohl najít stopu... Pan profesor touhle dobou patrně podává oznámení.

DRUHÝ VÝSTUP

Doktor REUMANN a JULIAN. Rychle přichází FELIX.

FELIX Nic?

DOKTOR REUMANN Nic.

JULIAN (podává Felixovi ruku)

DOKTOR REUMANN Odkud jdete?

FELIX Byl jsem u Saly.

DOKTOR REUMANN A?

FELIX Napadlo mě, že není vyloučené, že by mohl mít nějakou představu, že by nás mohl nějak nasměrovat. Ale neví očividně nic. Kdyby něco věděl, něco určitého, tak by mi to řekl. To jsem si jist. Byl ještě v posteli, když jsem se u něj ohlásil. Nejdřív měl za to, že přicházím kvůli naší záležitosti. A když slyšel, že Johana zmizela, zbledl jako stěna... Ale neví nic.

TŘETÍ VÝSTUP

JULIAN, doktor REUMANN a FELIX. Přichází WEGRAT.

WEGRAT Nic? ...

Ostatní vrtí hlavou.

JULIAN (stiskne mu ruku)

WEGRAT (sedne si) Chtěli po mně bližší údaje, nějaké záchytné body. Máme nějaké? ... Já ne... Pro mě je to úplná záhada. (Julianovi.) Odpoledne si vyšla na malou procházku, jako obvykle... (Felixovi.) Bylo na ní něco znát? ... Považuji za zcela vyloučené, že by už pojala nějaký úmysl, když odpoledne odcházela z domu, že by už věděla... že se nevrátí.

FELIX Možná přece.

WEGRAT Pravda, byla uzavřená – a zvláště od té doby, co umřela maminka. – Že by to bylo v tom? ... Myslíte, že je to možné, pane doktore?

DOKTOR REUMANN (krčí rameny)

FELIX Znal ji vůbec někdo z nás? Stará se tady vůbec někdo o druhé?

DOKTOR REUMANN Asi je to tak dobře, vždyť jinak bychom všichni samým soucitem, odporem a strachem asi zešíleli. (Pauza.) Musím teď za svými pacienty; čeká mě několik neodkladných návštěv. V poledne jsem zpátky. Na shledanou. (Odchází.)

ČTVRTÝ VÝSTUP

JULIAN, FELIX a WEGRAT.

WEGRAT Člověk se dívá, jak mu takový tvor roste před očima, jak je z dítěte dívka a z dívky mladá dáma, napovídá jí tisíce věcí... A jednoho dne ta dáma vstane od stolu, vezme plášť a klobouk a jde... odejde bez rozloučení, a člověk nemá ani zdání, kam se poděla, jestli do nicoty, nebo do nového života.

FELIX Ať už se stalo cokoli, tatínku – ona od nás chtěla pryč. A to pro nás může být něco jako útěcha.

WEGRAT (*krouť hlavou, bezradně*) Pryč, jen pryč... všechno je pryč.

FELIX Nevíme, co se stalo. Ale možná že si Johana jen vzala něco do hlavy a zase jí to přejde. Třeba se za pár hodin nebo za pár dnů zase objeví.

WEGRAT Myslíš... myslíš, že je to možné?

FELIX Možné to je. Ale kdyby nepřišla... tak se toho plánu, o kterém jsem ti včera říkal, samozřejmě vzdám. Za takové situace bych tě tu nenechal.

WEGRAT (*Julianovi*) Teď se pro mě chce dokonce obětovat!

FELIX Možná by se dalo zařídit, aby mě sem přeložili.

WEGRAT Ne, Felixi, dobře víš, že to nepřijmu.

FELIX To není žádná oběť. Ber to tak, že bych teď prostě odjet nemohl.

WEGRAT Ale mohl, Felixi, mohl. Kvůli mně tady zůstat nesmíš. Nevím, jak bys mi tím posloužil, kdybys kvůli mně opustil něco, na co se s takovým nadšením chystáš. Bylo by od tebe neodpuštělné, kdybys to udělal, a ode mě trestuhodné, kdybys to připustil. Mám radost, že se ti teď konečně otvírá cesta, na které najdeš všechno, po čem toužíš. Já jsem tady šťastný, Felixi. Ale ty by sis celý život vyčítal, že sis tu příležitost nechal ujít.

FELIX Jenže od včerejška se toho mnoho, nekonečně mnoho změnilo – pro tebe i pro mě.

WEGRAT Pro mě – snad. – Ale už o tom nemluvm. Já to prostě nedovolím, takovou oběť nepřijímám. Co bych tím získal? Neměl bych z tebe víc, než kdybys byl pryč... spíš miň... nebo

vůbec nic. Když na nás dopadají rány osudu, neměli bychom si přítěžovat ještě tím, že připustíme, abychom ve zmatku dělali věci, které se nám bytostně přičí. I ta nejstrašnější rána jednou přebolí. Ale proviníme-li se proti svému nejnějnějšímu já, tak už se to napravit nedá. (*Julianovi.*) Je to tak, Juliane?

JULIAN Máš úplnou pravdu.

FELIX Děkuji ti, tatínku. Děkuji, že mi tak usnadňuješ, abych s tebou souhlasil.

WEGRAT To je dobře, Felixi... Za těch pár týdnů, co ještě zůstaneš v Evropě, si spolu ještě stačíme o leccems popovídat – možná víc než za poslední léta. Vskutku, jak málo toho lidé o sobě vědí... Bože, jak jsem unavený. Celou noc jsme byli vzhůru.

FELIX Nechceš si trochu odpočinout, tatínku?

WEGRAT Odpočinout... Ty zůstaneš doma, Felixi, že?

FELIX Ano, budu čekat. Co nám jiného zbývá?

WEGRAT Nejde mi to do hlavy... Proč mi o ničem neřekla? Proč jsem o ní nic nevěděl? Proč jsem od ní byl tak daleko? (*Odchází.*)

PÁTÝ VÝSTUP

JULIAN a FELIX.

FELIX A tomuhle člověku jsme lhali. Celý život. Všichni.

JULIAN Neexistuje na světě hřích, zločin ani podvod, který by se nedal napravit. Tak proč by zrovna pro to, co se stalo zde, nemělo existovat rozhrěšení?

FELIX Jako byste to nechápal... Tady tu lež dohnali až na věčnost. S tím se člověk nemůže smířit. Tím, kdo tu udělal, byla moje matka, a tím, kdo ji k tomu přiměl, jste byl vy – a ta lež jsem já, dokud jsem někdo jiný, než za koho mě mají.

JULIAN Tak pojďme s tou pravdou ven, Felixi. – Já se postavím před každého soudce, kterého vybereš, přijmu každý rozsudek, který nade mnou bude vynesen. – Proč mám být právě já na věky zatracen? Mám být já jediným z hříšníků, který nebude nikdy moci říct: Je odpuštěno?

FELIX Na to je pozdě. Doznání může zprostit viny jen tehdy, dokud provinilec může za svůj čin zaplatit. A tahle lhůta, jak jistě uznáte, je dávno promeškaná.

ŠESTÝ VÝSTUP

FELIX, JULIAN a SALA.

FELIX Pane Salo! Nechtěl jste mi něco říct?

SALA Ano. – Dobré ráno, Juliane... Počkejte, Juliane. Je mi vhod, že mám svědka. (*Felixovi.*) Jste rozhodnut se expedice zúčastnit?

FELIX To jsem.

SALA Já také. Ale je možné, že jeden z nás od svého záměru upustí.

FELIX Pane Salo...?

SALA Nebylo by dobré, kdyby to vypadalo, že jsme se vydali na cesty s člověkem, o kterém víme, že kdyby nás dokonale poznal, tak by nás s chutí zastřelil.

FELIX Pane Salo, kde je moje sestra?

SALA Nevím. Nevím, kde v tuto chvíli je. Včera večer, když jste přišel, mě naposledy opustila.

FELIX Pane Salo –

SALA Na rozloučenou mi řekla: Tak zítra. Z toho vidíte, že jsem měl dnes ráno, když jste ke mně přišel, všechny důvody k překvapení. Dovolte mi rovněž vám sdělit, že jsem včera Johanu požádal, aby se stala mojí ženou, což jí očividně velmi otřásl. Toto sdělení nečiním proto, abych cokoli přikrašloval. Neboť má žádost nevytryskla z odhodlání něco napravit, ale patrně, jak už to u mě bývá, z chvilkového rozmaru. Chci jen, abyste znal pravdu. Já jsem vám v každém směru k dispozici. – Považoval jsem rozhodně za nutné vám toto říci, dříve než dojde k rozhodnutí, zda spolu sestoupíme do hlubin zemských, či spolu budeme spát pod jedním stanem.

FELIX (*po dlouhé pauze*) Pane Salo... my dva spolu pod jedním stanem spát nebudeme.

SALA Prosím?

FELIX Tak daleko vaše cesta už nesahá.
Velká pauza.

SALA Dobře... Rozumím. Jste si tím jist?

FELIX Naprosto. (*Pauza.*)

SALA Johana to věděla?

FELIX Ano.

SALA Děkuji vám. – Ó, můžete klidně přijmout mou ruku. Věc je vyřízena tak rytířsky, jak je jen možné. – Nu? ... Ruka člověka, který leží na zemi, se neodmítá.

FELIX (*podá mu ruku. Potom.*) Kde může být?

SALA Nevím.

FELIX Nedělala žádné narážky?

SALA Žádné.

FELIX A nenapadá vás nic? Nenavázala třeba nějaké kontakty – v cizině? Nemá někde přítelkyně nebo přátele, které neznám?

SALA O ničem nevím.

FELIX Myslíte, že je naživu?

SALA Nevím.

FELIX Vy už *n e c h c e t e* mluvit, pane Salo?

SALA Já už *n e m ů ž u* mluvit. Nemám co říci. Žijte blaze a šťastně doputujte. Pozdravujte hraběte Ronského.

FELIX Snad se nevidíme naposledy?

SALA Kdo ví?

FELIX (*podá mu ruku*) Spěchám za otcem. Je mou povinností mu říci, co jsem se od vás dozvěděl.

SALA (*přikývne*)

FELIX (*Julianovi*) Adié. (*Odchází.*)

SEDMÝ VÝSTUP

JULIAN a SALA.

Oba se vzdalují.

JULIAN (*když se Sala najednou zastaví*) Proč váháte? Pojďte.

SALA Je to velmi zvláštní pocit o tom v ě d ě t . Všechno se zahaluje... K čertu s vámi! Nemám vůbec chuť si to nechat libit, dokud tady jsem – i kdyby mi zbývala už jen hodina...

JULIAN A vy tomu věříte?

SALA (*dlouze si Juliana prohlíží*) ... Jestli tomu věřím...? – Zareagoval dobře, váš syn... My dva spolu pod jedním stanem spát nebudeme... To není špatné! Že to nenapadlo mě...

JULIAN Na co čekáte? Chcete mi přece ještě něco říct?

SALA To se chci zeptat já vás, Juliane.

JULIAN Salo?!

SALA Neřekl jsem vám o tom, že jsem měl cestou sem takové zvláštní vidění. Myslím, že to byla...

JULIAN Tak mluve přece!

SALA Poslyšte: Než jsem vyšel z domu – hned, jak odešel Felix, tak jsem šel na zahradu, tedy spíš jsem ji proběhl, v takovém zvláštním rozrušení, které jistě pochopíte. A jak jdu kolem toho jezírka, mám pocit, jako bych na dně viděl...

JULIAN Salo!

SALA Hladina se modrozeleně třpytí, za časného rána na ni ještě padají stíny buků. A včera Johanka řekla takovou zvláštní větu: „Tak jako tahle voda neuchová můj obraz...“ I tak se dá vyzvat osud... A když jsem šel kolem jezírka, zdálo se mi, jako by... jako by voda její obraz přece jen uchovala.

JULIAN Je to pravda?

SALA Pravda – nebo ne... co mi na tom záleží? To by pro mě přece mělo význam, jen kdybych za rok nebo za hodinu ještě byl na světě.

JULIAN Vy chcete?

SALA Ale ovšem že chci. Snad si nemyslíte, že budu čekat. To by mi přišlo trochu trapné. (*Julianovi, s úsměvem.*) Kdo vám teď bude házet šlágvorty, příteli? Jo, to je konec... Kam se to

všechno podělo? ... Kde jsou Caracalovy lázně? Kdepak je park v Laganu? ... Kde je můj krásný domek? ... Ne dál a ne bliž než ty mramorové schody, co vedou do tajemných hlubin. ... Všechno se zahaluje... Váš syn se možná dozví, jestli už je s třiatvacátým regimentem konec, a když ne, trápit se tím nebude. – Dobře si vedl ten hoch, co říkáte? ... Vůbec se mi zdá, že zase přichází lepší generace – víc charakteru a miň ducha. – Hodně štěstí, Juliane.

JULIAN (*chce jít za ním*)

SALA (*mírně a rozhodně*) Zůstaňte, Juliane. Náš dialog skončil. Buďte sbohem. (*Rychle odchází.*)

OSMÝ VÝSTUP

JULIAN a FELIX. Potom WEGRAT.

FELIX (*rychle přichází*) Pan Sala je pryč? Otec s ním chtěl mluvit. – A vy tu ještě jste? ... A proč tu není Sala? Co vám řekl? – Johanko...! ... Johanko...?

JULIAN Je mrtvá... Utopila se v jezírku.

FELIX (*se zděšeným výkřikem*) Kde je Sala?!

JULIAN Už ho asi nenajdeš.

FELIX Co chce udělat?

JULIAN Zaplatí... v pravý čas...

WEGRAT (*přichází na verandu*)

FELIX (*jde mu naproti*) Tati...

WEGRAT Felixi! Co se stalo?

FELIX Pojedeme do Salovy vily.

WEGRAT Je mrtvá? ...

FELIX Tati! (*Vezme Wegrata za ruku a políbí ji.*) Tatínku!

JULIAN (*pomalou odchází*)

WEGRAT Musí se tohle všechno stát, aby mi to slovo znělo, jako bych ho slyšel poprvé...?

**DRAMATIK
ARTHUR SCHNITZLER**

Hartmut Scheible

Skutečnost, že rozum a cit v člověku „vedou i při zdánlivém souladu a smíru zcela oddělenou domácnost“, považoval Arthur Schnitzler za nezvratnou pravdu, určující lidský život. „Nikdy se nedokážeme definitivně shodnout na rozporu v zákonitostech, které na jedné straně vyžaduje přirozenost, na druhé pak společnost. Individuum se totiž definuje tak, že se snaží tento rozpor smířit,“ napsal v recenzi článku o vztahu sexuality a morálky určené pro časopis *Internationale Klinische Rundschau*. „V atmosféře rozporu mezi rozumem a citem,“ poznamenává si Schnitzler později, „se odehrává moderní drama (...), skoro bych potvrdil, že drama nutně končí tam, kde se pocit začíná stávat neotřesitelným nebo pochopení začíná být dokonalé.“ (...)

...

Schnitzler se do kontaktu s divadlem dostal záhy: prarodiče Markbreiterovi bydleli v šedesátých letech v budově Karlova divadla (Carltheater). Jistě to mělo vliv na jeho dílo, na jeho stále obměňovanou tematiku života a hry, iluze a reality. Mezi první Schnitzlerovy vzpomínky patří výjev, jak herci, schováni za kulisami, mávají do lóže jeho rodičům: „I když jsem se tomu moc divil, nikdy jsem necítil nějaké bolestné vytržení z iluze... ano, ten malý zážitek, jakkoli bezvýznamný, jistě trochu přispěl k rozkvětu onoho základního motivu splynutí vážnosti s hrou, života s komedií, pravdy se lží, který mě vzrušoval a zaměstnával i mimo divadlo.“ (...) Bylo jaksí samozřejmé, že s prvními dramatickými pokusy začal Schnitzler velmi brzy. V květnu 1880 si mladý básník poznamenává: „Do dnešního dne jsem dokončil dvacet tři dramata, začal třináct (...).“ Studium medicíny absolvoval bez nadšení. Podstatnou měrou k tomu určité přispělo očekávání, jemuž byl od počátku vystaven, totiž že jako syn slavného otce, který pocházel z tísnivých poměrů uherského židovstva a ve Vídni to dotáhl až na uznávaného laryngologa, bude ve všem následovat rodičovský příklad. Zajímal se o léčbu neorganických, psychikou způsobených poruch hypnózu; 1889 shrnul své poznatky ve studii *O funkční afonii a její léčbě hypnózou a sugescí*, publikované v časopise *Internationale Kli-*

nische Rundschau. Tím se sice připojil k módnímu medicínskému proudu, nicméně záhy zjistil, že experimenty s hypnózou jsou velmi často motivovány špatně skrývanou touhou po neomezené manipulaci s pacienty. Když zjistil, že „opakovanými pokusy byla poškozena nejen vůle, ale i tělesné zdraví právě těch nejzajímavějších médií“, zanechal „dalších experimentů čistě psychologického charakteru“ a od této chvíle uplatňoval hypnózu „pouze příležitostně, a to výhradně k předem stanoveným léčebným účelům.“ – V jeho tvorbě se toto období nejzřetelněji projevilo ve scéně *Otázka položená osudu* z cyklu *Anatol*.

Pro literaturu se Schnitzler definitivně rozhodl patrně v roce 1890, i když lékařskou praxi vykonával nadále; až do smrti otce (1893) zůstal jeho asistentem, poté si otevřel vlastní ordinaci. Za první důstojnou práci tohoto raného období uznal ve své nedokončené autobiografii *Epizodu*, další ze scén z cyklu *Anatol*. Vysvětlení je pro něj charakteristické: *Epizoda* zachycuje výřez skutečnosti bez ohledu na společenské konvence.

...

Ve svém hlavním díle *Analýza počítků a vztah fyzická a psychická* z roku 1885 vysvětluje filozof a fyzik Ernst Mach, že mezi psychickými a přírodními procesy neexistuje rozdíl: veškeré bytí je relativizováno k „počítku“, který je zároveň prohlášen za poslední instanci procesu poznání. „prvek“, protože mimo něj nelze s určitostí nic vnímat. Důsledkem pak podle Macha je „skutečnost nezachranitelného Já“, dosud poslední instance, k níž se vztahuje novověká filozofie. Já již není než souhrnem všech vjemů neboli „počítků“, které se v člověku náhodně setkávají a už v následujícím okamžiku vytvářejí jinou konstelaci, jejíž trvání nepřesáhne pouhý okamžik. Právem bylo přinejmenším pochopitelné, jestliže se *Anatol* (ve scéně *Otázka položená osudu*) nakonec vzdává otázky, kterou chtěl položit hypnotizované Koře – otázky, zda mu je věrná. Věrnost předpokládá kontinuitu osoby, bez ní nemá smysl.

Době, v níž autonomní individuum ztrácí na důležitosti, je Machova extrémní subjektivita, spojená s imanentní ahistoričností, přiměřená. Machova teorie zakončuje velikášství měšťanského subjektu, vycházející z Hegelova idealismu; odtud pramení komický účinek scén anatólského cyklu. Necelé století po *Fenomenologii ducha* se v Anatólově vyprázdněném a agresivním vědomí vlastní hodnoty objevují destruktivní tendence idealismu.

ANATOL Nu, připadal jsem si, jako bych byl jedním z géníů.

Tyhle dívky a ženy – drtil jsem je pod svými železnými kroky, kterými jsem krácel po zemi. Je to zákon, myslel jsem si, – musím vás nechat za sebou.

MAX Byl jsi jako bouře, která strhává květy... není-liž pravda?

ANATOL Ano! Tak jsem se řítit vpřed. (...)

I nálady vytvářené libovольnými rekvizitami – Anatólovi stačí „zeleno-rudá lampa“, aby ho vytrhla ze všednosti – jsou prchavé a v neustále se měnících *pacitech* se omezují na pouhý okamžik. Jelikož jsou si však k nerozeznání podobné a tedy tytéž, nezmizí nikdy úplně: současnost a minulost ztrácejí své obrysy a navzájem se prolínají. Neukončená minulost, jak ji ve spisu *O užítku a škodlivosti historie pro život* správně diagnostikoval Nietzsche, hrozí vymazat přítomnost. „Už nevěříme přítomnosti,“ zapisuje si Schnitzler do deníku v roce 1891. Proto musí Anatól (v *Epizodě*) v téměř symbolickém jednání uložit svou minulost – dopisy, fotografie, pramínek vlasů – u Maxe, aby se od ní mohl odpoutat, nechce-li ztratit identitu: „Musíš mi umožnit, abych mohl občas k tobě přijít trochu se v nich pohrabat,“ říká Maxovi. Slovo „pohrabat“ přesně ilustruje jeho charakter, v němž se střídají pocity potěšení a nechuti.

„Co bylo, je! – To je hluboký smysl toho, co se děje.“ Tato věta je určující pro Schnitzlerovo první celovečerní drama *Pohádka* o poměru Fedora Dennera k herečce Fanny Therenové. Schnitzler se jím chápe tematiky, v níž, jak sám dobře ví, se již nebude moci nadále spolehnout na podporu „publika čtenářů rodinných časopisů“. Když měla *Pohádka* 1. prosince 1893 v Německém lidovém divadle (Deutsches Volkstheater) ve Vídni premiéru, byl s první „velkou“ premiérou na světě i první skandál. Ozývaly se hlasy volající po „čistotě“, noviny psaly o „brutálních prasečinkách“ a pranýřovaly autorovu „strašlivou

morální zpustlost“, takže hra musela být po dvou reprízách stažena z programu. Obdobné reakce se autor dočkal i ve vlastní rodině. Otec po četbě textu (premiéry se nedožil) napomenul syna, aby už konečně napsal pro plánovaný laryngologický atlas kapitolu o kapavce, na což Schnitzler reagoval „to mi vůbec nebude zatěžko, protože má hra pojednává o podobném tématu!“ Bouřlivé odmítnutí hry přesto překvapilo; *Pohádka* není oslavou volné lásky, Fedor Denner, pseudointelektuální pisálek dramatu, neuskutečnil svou původní představu o překonání dvojí měšťanské morálky. Drama není hrou tezí – jako takové by bylo obsahově i technicky nenávratně překonané –, jeho význam paradoxně spočívá v tom, že je nepodařené. Je příznačné, že autor zde umožní Fanny Therenové pronést její emancipační vyznání („Už mě nebaví škemrat jako nějaká hřišnice o tvou milost a plazit se po kolenou před někým, kdo není o nic lepší než já“), ale původní úmysl Fedora Dennera, že je třeba se povznést nad společenské předsudky, nechává ztroskotat. Fedor Denner si za svými principy stojí jen abstraktně, což ostatně platí i o samotném autorovi, jehož tehdejší vztah k herečce Marii Glümerové se ve hře zřetelně odráží a jež se obdobně jako hrdina dramatu nedokázal povznést nad hereččinu minulost. (...)

...

Milkování, koncipované původně jako tzv. lidová hra (*Chudák holka*), mělo premiéru v Dvorním divadle (Burgtheater) 9. října 1895. Drama Schnitzlera proslavilo, definitivně se jím prosadil i umělecky. Autorovy obvyklé pochybnosti o vlastních tvůrčích schopnostech tentokrát vystřídala rozhodná jistota, že dílo je kvalitní: „Poprvé jsem sám poznal, že je to opravdu dobrá hra.“ Svědčí o tom i nezvyklý záznam v deníku: „Těším se, až se ráno probudím.“ Postavu Kristýny hrála Adele Sandrocková, její krátký poměr s dramatikem zanechá několik stop v Reji a v krátké hře *Půl druhé*.

Hra, umístěná do tehdejší Vídně, pojednává o čtyřech mladých lidech, kteří se potkají podle tenkrát obvyklého vzorce: mladí pánové se pohybují převážně v centru města, děvčata pocházejí z předměstí. Gramatika lásky, kterou se všem snaží

zprostředkovat Teodor, má jediné pravidlo: odstranění singuláru. „K rozptýlení tu jsou“ – totiž děvčata – , sděluje Teodor krátce a naprosto jednoznačně příteli Fricovi, který toto pravidlo ještě dokonale neovládá, zatímco „sladoučká“ Mici je s ním už náležitě seznámena: „Je to mužský jako každý jiný a všichni dohromady nestojí“ za nic. Jediná Kristýna, pro niž je Fric první velkou láskou, singulár ještě ovládá: „O čem to tu vykládáš – muži – co je mi do všech těch mužů!“ Až když je Fric vyzván na souboj, vyhledá nic netušící Kristýnu, aby ji alespoň jedinkrát uviděl v jejím přirozeném, domácím prostředí: „Musel jsem to jednou vidět –.“ Přichází k ní ze sentimentality: slyšel totiž, jak vzrušující jsou pro lidi jeho typu skromné životní podmínky prostých, citově bohatých děvčat z předměstí. „Vždyť nic nevidíš,“ chce rozsvítit Kristýna, jakmile vstoupil a pronesl rutinní a opovrhlivé: „Tohle je tedy tvůj pokoj? Moc hezký...“ Stejně jako Anatol nechce ani Fric, aby v pokoji vzplálo světlo; i jemu záleží na správné „náladě“, nikoli na přesném vnímání. Proto se jeho slova nevztahují na Kristýnu jako člověka, ale jako „typ“. Jeho pohled je produktem strohých konvencí, předsudků a hodnot jeho třídy – mluví stále lehce ironickým tónem, který koriguje pouze Kristýnina prostá věcnost. To zdaleka neznamená, že není schopna rozumět řeči náročného mladého pána, plné narážek, právě ona se daleko víc účastní svou „věcností“ na poezii věcí, které ze života moderního světa dávno vymizely.

FRIC (...) A ten krásný výhled! (*S úsměvem.*) Kolik tu jen vidíš střeš... A tamhle naproti – co je to černé tamhle?

KRISTÝNA To je Kahlenberg!

FRIC Přesně tak! Vlastně tu máš hezčí výhled než já.

Výhled pochválíme, pokud chceme říct pár přátelských slov poslíčkům a malým lidičkám, kteří musejí žít v podkroví.

(...)

Fric umírá v zaslepenosti. Jeho omyl nespočívá v tom, že přijímá výzvu na souboj. *Milkování* není proklamací proti vynucenému souboji; pokud by hra měla vzbuzovat očekávání, že se Fric z lásky ke Kristýně souboji vyhne, pak by se z ní stal sentimentální a nanejvýš prolhaný kus vzhledem k realitě, jejíž neodlučitelnou součástí souboj je – Fric je poručík v záloze. Fric selhává, protože

necháává Kristýnu v nejistotě o své situaci, čímž jí dává najevo, že je pro něj koneckonců jen jednou z mnoha „lásek“, tedy zaměnitelnou skutečností. Schnitzlerova hra nestaví žádné teze, neřeší žádnou otázku; zachycuje ovšem leccos z tlaků, které společnost vytváří a jimž podřizuje své vědomí, a leccos z nepředstavitelné mámahy, kterou stojí pokus o uchopení pravdy.

Kristýna Weiringová jistě mohla žít dále: poté co v měšťanské truchlohře pomíjivost dostihla absolutno, pozbyla smyslu i myšlenka tragické nutnosti. Kristýnu ovšem vhání do náruče smrti nikoli pád absolutna, ale strach, že i bolest je pomíjivá: „Zítřka? – Až se uklidním?! – A za měsíc už neuroním ani slzu, že? – A za půl roku se budu zas smát, co? (*Zasměje se.*) A kdy přijde další mileneček?“ Protože tragédie už není možná, zbývá už jen jediné: pro Kristýnu Weiringovou se smrt stává nutností, protože nutností už není vůbec nic.

Spojnice skeptického rozpadu víry v pokrok a kritické distance od ideologií zrozených z ducha frázi, které vznášejí nárok na nástupnictví po měšťanském individualismu, je nejdůležitější konstantou Schnitzlerovy prozaické, dramatické a aforistické tvorby. Literární dílo má zásadní podíl na „očistě ducha“ – jak to jednou Schnitzler zformuloval –, která má začít navzdory vši skepsi vůči nedostatečnosti pojmu právě u jazyka. Sled scén v *Reji* je prvním dílem, v němž Schnitzler tento program důsledně a s formálním mistrovstvím uskutečnil.

„Za celou zimu jsem nenapsal nic kromě řady scén, které jsou naprosto nepublikovatelné a mnoho neznamenají ani literárně,“ píše Schnitzler Hofmannsthalovi, „ale pokud budou vyhrabány po pár stoletích, ozřejmí jednu typickou část naší kultury.“ Přátel Hofmannsthal a Richard Beer-Hofmann okamžitě rozpoznali kvalitu hry a po přečtení rukopisu autorovi blahopřáli – jak to sami vyjádřili – k „nejrekčnějšímu“ dílu. „Milý porno-grafe,“ psali, „nakonec to je Vaše nejlepší dílo, Vy hanbáří.“

Tvrzení, že se *Rej* podílí na „očistě ducha“, nesmíme chápat tak, že se autor vydává hledat nějaký posvátný háj, ve kterém se

láska, pravda a dobro dokáží prosadit bez boje. Kdyby už dávno neexistovala parafráze slavného Descartesova výroku, která zní „coito ergo sum“, musela by vzniknout v souvislosti s touto hrou. Schnitzler v *Reji* předvádí, co zůstalo z „kultury“, když se rozpadly fráze, jež byly jejím ztělesněním. Literární věda sled scén srovnávala se středověkým *Tancem smrti*: „Stejně jako se Smrtka obraz po obraze uchází o své oběti bez ohledu na jejich hodnot, postavení nebo zásluhy, tak si v *Reji* podmaňuje své „oběti“ pohlaví – činí tak s tímtež stereotypním a panovačným výrazem“ (Heinz Politzer). Pokud bychom ovšem zdůrazňovali bychom do pozadí neméně důležité sociální členění dramatu: teprve souhra obou výstavbových principů této hry umožní poznat, jak přesně Schnitzler zachytil realitu své doby, jak načrtl obraz společnosti. (...) Struktura reje nevychází z přírody, ale ze společnosti, která své rituály za přírodu považuje.

Ani cynismus nemá v *Reji* poslední slovo. Hra se sice do posledního momentu brání jakémukoli pozitivnímu vyústění, navíc svou uzavřenou formou postavám znemožňuje každý pokus o osvobození ze živočišné a společenské nesvobody. Přesto můžeme pozorovat, že se ke konci nepatrně prosvětluje, především ve scénách s hrabětem a prostitutkou. Obě postavy mají společnou jednu věc: vymykají se danému prostředí – prostitutka v něm už není, protože (na rozdíl od ostatních postav) před nikým nemusí předstírat, že není prodejnou děvkou; hrabě v něm ještě není, protože se vznešenou feudální zaslepeností setrvává ve zvyklostech svého předměšťanského stavu: „Podívejte, slečno, s divadlem je to těžké. Jsem zvyklý pozdě večerjet... Když tam tedy konečně dorazím, je už po tom nejlepším. Nemám pravdu?“ Je součástí kasty, kterou historie vlastně už odepsala. (...) Teprve hrabě a prostitutka se chovají tak, že jejich vzájemný vztah neurčuje násilí nebo konvence. Proto je hrabě na odchodu schopen gesta spontánní přichylnosti, které v jiných scénách nemá obdoby:

HRABĚ (*sedne si na postel*) Poslyš, jsi vůbec šťastná?

Ani on, ani prostitutka nepatří zcela do tohoto prostředí, proto jsou imunní vůči jeho tkanivu ze šilenství a frází. „Jako nějaké princezně,“ říká hrabě rozpačitě, když se přistihne, jak prostitutce ze zvyku líbá ruku.

Tito lidé jistě nepodlehnu najednou nějaké kouzelné proměně, zůstávají stejnými lidmi, v režijní poznámce je výslovně uvedeno, že hrabě prostitutce líbá ruku „mechanicky“. Přesto mají tyto fragmenty odlišnou kvalitu než předchozí scény. Zatímco ostatní postavy *Reje* zůstávají všim, co říkají a konají, v zajeťi sobectví a sebestřednosti, jsou prostitutčina slova na rozloučenou – „Pokojská už je vzhůru. Hele, až budeš odcházet, něco jí šoupni. Barák už je otevřen, ušetříš na domovníkovi.“ – prvními slovy, která zákonu sobectví protirečí.

Schnitzler nic neodvolává, nic neslibuje, ani nepřipouští nadějeplnou budoucnost. Pokud bychom chtěli tu jinou kvalitu, která ojedinele probleskne v poslední scéně, uchopit rukama, nedrželi bychom v nich nic než všednost a banalitu, prchavý záblesk úplně mizí. Tento nervní pohyb je pro *Rej* typická estetická kvalita, která ho posouvá k velkému uměleckému dílu.

Schnitzler držel rukopis určitou dobu „pod zámek“, v roce 1900 rozdal přátelům soukromý tisk v počtu dvou set exemplářů, teprve v roce 1903 ho nechal vydat. Strhla se první vlna nenávistných reakcí. Když po válce Schnitzler po dlouhém váhání svolil k uvedení hry v jednom berlínském divadle, následoval obrovský skandál. Dlouhou dobu se táhl soudní proces, v jehož průběhu se objevuje řada momentů, které v budoucnu zahubi celou mladou republiku. Schnitzler nakonec v závěti ustanovil, že se *Rej* na jevišti uvádět nebude, zákaz ale zapomněl rozšířit na oblast filmu. Po roce 1945 tedy vznikla celá řada filmových zpracování dramatu (Max Ophüls, 1950; Roger Vadim podle scénáře Jeana Anouilhe, 1964; Otto Schenk, 1973), zatímco zákaz jevištního uvedení skončil teprve počátkem roku 1981.

...

V jednoaktovkách *Paracelsus* a *Zelený papoušek*, uvedených v březnu 1899 v Dvorním divadle, pokračuje Schnitzler v pokusu najít za zdánlivou jistotou vnější fasády vrstvu reality, která by posloužila jako spolehlivé východisko poznání. *Paracelsus* lze číst i jako kritiku psychoanalýzy; jako odstrašující příklad analýzy, která se stala vědou o přízpusobivosti, lze interpretovat Pa-

racelsovu nabídku, že odstraní všechny symptomy choroby bez hloubkového vyšetření jejích příčin: „Otázky lékaře jsou často tíživé, budete jich ušetřen, a přece vás uzdravím.“ Ve hře najde-me snad nejznámější Schnitzlerovy verše:

Smysl najde jen ten, kdo po něm pátrá.

Sen i probuzení, pravda a lež splývají.

Není žádná jistota.

Nevíme nic o druhých, nic o sobě.

Stále hrajeme, kdo to poznal, zmoudřel.

V těchto často citovaných slovech se spisovatel zdá být ob-sažen v jedné jediné pohodlné formulce, aniž by se uvažovalo o jeho odstupu od věci. „To, že stále hrajeme, kdo to poznal, zmoudřel, říká Paracelsus, nikoli já“, bránil se Schnitzler.

V *Zeleném papouškovi* je skutečnost tak dokonale promíchá-na se zdáním, že kromě zmatku zde není viditelný žádný pevný bod. Schnitzler narušuje ironií reálnou rovinu hry, což brání jednoznačným závěrům, které by drama snad mohlo nabízet. (...) Zatímco herci jsou samozřejmě revolucionáři pouze du-chem (vlastní) rétoriky, pravým revolucionářem je zřejmě (...) pouze hostinský Prosper; prozrazují ho citáty ze spisů Camilla Desmoulinse, které si mumlá pro sebe:

HOSTINSKÝ ... Ještě nikdy se nenabízela vítězi taková kořist...
ti, kteří si myslí, že podmaňují, budou podmaněni. Národ
bude očistěn!

Pojmy „kořist“ a „poroba“ dokazují, že utlačovaní už uvažují v kategoriích utlačovatelů: bezpráví nebude odstraněno, bude jenom změněno.

Přes všechnu relativizaci zůstává revoluční téma nezpochybní-telným faktem. Že cenzura hry – proti všemu očekávání – zprvu povolila, lze vysvětlit tím, že (...) dvorním kruhům docházelo zřejmě až postupně, že tato historická hra má specifickou po-vaahu, i když nejsme schopni dobrat se paralely mezi minulostí a současností. Z takového úhlu pohledu lze pochopit taktizování úřadů, které by sice rády zabránily dalšímu uvádění hry, nechťely však sáhnout k jejímu zákazu. Hra je plná dvojznačnosti: komi-sař, který se slovy „Tak tohle už je trochu moc!“ zasahuje, až když má vévoda dýkou probodený krk, není nejvhodnějším příkladem

pro vyřešení pochybností o působnosti cenzury, a Albinova otáz-ka: „To je snad řízeno i odtud?“ (totiž revoluce) je sice naivní, míří ale k jiné otázce týkající se působení umění, speciálně divadla, na politické dění. Tím, že úřady ponechaly hru mezi legalitou a ile-galitou, se zachovaly naprosto v intencích dvojznačnosti hry a na-víc – jak se na rakouské úřady slušelo – i v tomto represivním aktu jednaly s výsostným smyslem pro umění.

...

Přelom století znamená pro Schnitzlera i změnu v soukro-mém životě. Pocit osamění si on i jeho současníci zprvu vychut-návali. Duchaplný, blazeovaný bonmot Richarda Beer-Hofman-na – „Přátelé? Vlastně nejsme přáteli – jen si navzájem nelezeme na nervy!“ – vystihuje dekadentní požitek, který byl důsledkem osamění. I Schnitzler pozoruje v pokračující individualizaci její nezbytný důsledek – osamocení, ovšem oproti svým kolegům se neutíká k póze: „Vzájemně se odcizujeme bez možnosti zá-chrany. Začínám mít hrozný pocit, že dva lidé si musejí navždy, navždy zůstat cizí (...) – Poslední nadějí nám je – potkat se v pocitu této životní osamělosti.“ Veškeré trvalé lidské vztahy se problematizují: „Zvolna se stávám starým mládcem,“ zapsal si koncem roku 1896. Z tohoto pohledu se po přelomu století obrací – hlavně v *Osamělé cestě* a v komedii *Mezihra* – ke zpro-blematizovanému manželskému soužití.

Na jaře 1906 si napsal do deníku: „Asi je mi zapovězeno (zřej-mě všem Židům) napsat opravdu dobré drama. Je k tomu třeba jediné: zklidnit se uvnitř vymezených možností... Dramatický hrdina musí postupovat uvnitř existujících zákonitostí...“ To ovšem jistě neznamená, že zdařilé drama může mít pouze tra-diční obsah, ze slov spíše vysvítá obava, zda tradiční dramatická forma postačuje pro problémy, kterým se chce věnovat.

„Nedramatickým“ je v *Osamělé cestě* samotný název: pokud všechny osoby budou sledovat jen svou vlastní cestu, vytratí se dramatický konflikt, který vzájemně se křížující cesty předpo-kládá. „Nedramatické“ jsou i názory jednajících postav:

SALA ... Kdybyste žil ve středu Země, věděl byste, že všechny věci mají stejnou váhu. A kdybyste se vznášel uprostřed všehomíra, zdály by se vám všechny věci stejně důležité.

Konečně je úplně „nedramatické“, jestliže dramatickým postavám zcela uniká přítomnost: „Přítomnost... Co je to vlastně?“ Neboť „plynutí času dramatu je absolutní následování přítomnosti“ (Peter Szondi). Kde je zpochybněna současnost, zruší se drama samo. To zřejmě myslí Schnitzler poznámkou, že „dramatický hrdina musí postupovat uvnitř existujících zákonitostí“. V tradičním dramatu je radikálně vyostřený konflikt ještě uložen v daném hodnotovém řádu, stejně jako naopak tento řád konflikt teprve vytvoří. Kde však starý řád mizí – *Osamělá cesta* definuje přesně jakousi fázi přechodu – , nastupují odstředivé síly, které z jeviště dramatické osazenstvo i se všemi jeho problémy smetou. Stárnoucí umělec Fichtner žalostně ztroskotal v nekonvenčně vedeném životě, což budí nevyhnutelně dojem, že Wegratův měšťanský způsob života má větší cenu. Wegrat sám sebe označuje za „úředníka umění“, zároveň je ale jediný, kdo je o mezilidských vztazích schopen uvažovat jinak než ve vlastnických kategoriích: „... naše děti... nám nikdy nemohou patřit. A co se týče ostatních lidí... i naši přátelé jsou vlastně pouhými hosty v našem životě...“

Vlastní význam hry přesto nespočívá v kritice „impresionistického“ životního stylu (často o něm diskutuje literární věda a neustále je morálně odsuzován), ale v nových, agresivních způsobech společenského chování, odkrývaných za formami odcizení. Zdůvodnění, kterým Fichtner – hra se původně měla jmenovat *Sobci* – bezohledně vznáší nárok na svého syna („Nedává nám to nakonec i jistý nárok na někoho, když ho potřebujeme?“), tak rezonuje s politikou, odvozující svůj agresivní nárok na světovládu deklarovanou potřebou nových trhů a nerostných zdrojů.

(...)

V *Osamělé cestě* zachytil Schnitzler společnost v přechodu, již při všech nebezpečnostech nechýbí jistá jasnější perspektiva: Felix se odmítá podříditi Fichtnerovu vlastnickému nároku a nechce být jeho synem (...), a volí tedy takovou formu společenství, která není, jako doposud rodina, založena na nera-

cionálních, mytických pokrevních vazbách. Svého otce bude mít i v budoucnu ve Wegratovi. (...) V tomto nerozhodném momentu i hra končí.

Mezihra je jakýmsi experimentem: co se stane, jestliže se manželský pár pokusí instituci manželství postavit nikoli na konvencích, ale na absolutní vzájemné upřímnosti? – Nejprve je nutné vybavit manžele stejnými možnostmi. Oba protagonisté jsou umělci, neboť jiný sociální status uvnitř měšťanské společnosti by ženě sotva mohl nabídnout možnost alespoň rovnoprávného rozvoje osobnosti; emancipace Nory Helmerové (v Ibsenově dramatu) je od počátku odsouzena k nezdaru, protože žije v naprosté ekonomické závislosti na svém muži.

Rozhodující není zpočátku dialog, ale to, co je v jejich vztahu mimo mluvené slovo. Rozkol ve společném životě, ke kterému dochází už v prvním jednání, nastává tak nenápadně, že si i postavy tuto skutečnost uvědomují až dodatečně:

AMADEUS Že by najednou přišla ta chvíle?

CECÍLIE Jaká chvíle?

AMADEUS Ta, které jsme se báli i v těch nejkrásnějších dnech.

Na kterou jsme čekali jako na něco neodvratitelného.

CECÍLIE Je tady. Ano. Teď to víme, všechno je pryč.

AMADEUS Pryč?

CECÍLIE Myslím, že celý čas nemluvíme o ničem jiném.

Od této chvíle se hra pokouší zachránit vztah pomocí racionálních pojmů – „upřímnosti, objektivity, pravdy“. Jestliže se však vlastní příčina odcizení nestane součástí dialogu, nutně ztroskotá i pokus o racionální uchopení konfliktu, protože pojmy, byť jsou i pravdivě míněny, neodpovídají nastalé realitě. Pro označení takové situace se přímo nabízí pojem „jazyková skepse“, jak ji popsal Hofmannsthal ve slavném *Dopisu lorda Chandose* (1901). Schnitzler se však dostal mnohem dál než Hofmannsthal, když důvody pro selhání jazyka přímo pojmenovává: „pravda“, k níž se Amadeus – upřímně – přiznává, není dostatečná, protože jí zcela chybějí motivy, jež jí podmiňují. Neboť za pravdami, tak jak je vyslovuje, je patrná nelibost, že ve vztahu k Cecílii úplně vychladlo erotické vzrušení. Racionalita tak přechází v racionalizaci: za morálně náročnou „pravdivostí“

se skrývá jeho podstatně banálnější potřeba sexuálního povyražení. Proto se teprve v tomto momentě rozpomíná na dohodu, uzavřenou po svatbě, která mu s Ceciliiným souhlasem poslouží jako záminka pro zcela obyčejnou nevěru.

Cecilie takovou souvislost tuší, proto nedůvěřuje slovům: „Nemyslíš, Amadee, že se mnoho věcí úplně změní, když se je pravidlům racionality, jak je navrhl a upravil on sám, se vzdává práva, aby své výhrady mohla vyjádřit aspoň slovy; své pohnutky proměňuje pouze v gesta, z dialogu jsou vyloučeny:

AMADEUS Cilinko! (*Náhle ji přitáhne k sobě.*)

CECÍLIE (*s novou nadějí ve tváři*) Co to děláš?

AMADEUS (*obejme ji*) Dávám sbohem svému miláčkoví.

CECÍLIE Nadobro

AMADEUS Nadobro.*

Tím vztah nutně s definitivní platností ztroskotal, protože pokus o únik ze života založeného na konvencích, jakkoli ho Amadeus mohl myslet i upřímně, nakonec končí opět utvrzením mužské převahy. Amadeus nedokáže chápat samostatnost, kterou si Cecilie vydobyla, jinak než jako novou erotickou vzpruhu, nedokáže respektovat její svobodu, dokáže na ni reagovat jenom tak, že si její svobodu chce užívat sám: užívá si nového vzrušení, které ho zničí. Jenomže takový milostný vztah, který na samostatnost partnera – nutný předpoklad svobody – odpovídá výhradně tímto způsobem, už od počátku přivolává svůj konec: vychladne, jakmile se spotřebuje poslední zbytek partnerovy jinakosti. Právě na to reaguje Cecilie, která během hry poznává, že Amadeovo zdánlivě nezávislé chování zůstává nadále ve vleku norem patriarchální společnosti. Na otázku, proč své svobody nevyužila, neodpovídá přímo, ale obecnou formulací: „Jsem žena, Amé. V nás, jak se zdá, vždycky ještě cosi zaváhá, i když jsme se už dávno rozhodly.“ Hra nekončí naprostou beznadějí – Cecilie nechává možnost pro pozdější sblížení stále otevřenou –, i po delší době se ale nezdá bude opakovat, dokud Amadeus neprohlédne, jak je závislý na tradičně uspořádaných normách. Až za dvě desetiletí se Schnitzlerovi podaří nezdařený

* Překlad Vladislav Čejchan (Arthur Schnitzler: *Mezihra*, Praha: Dilia 1967).

pokus v *Mezihře* dovést ke zdárnějšímu konci – nikoli ovšem v dramatu, ale ve *Snové novele*.

„Tato hra je jednou z mála, ke které se bez výhrad hlásím,“ zapsal si Schnitzler roku 1915 do deníku. „A tak tomu bude i nadále. Jestliže u mnoha svých věcí cítím, že jsem něco méně, než co sám nazývám ‚umělcem‘, tady jsem – něco víc.“ Minil tím „tragikomedii“ (zde poprvé a naposledy používá toto žánrové označení) *Krajina širá*, kterou v roce 1911 zároveň uvedlo devět divadel.

Tragikomedie se sice odehrává v Rakousku a její protagonisté nepochybně patří k vídeňským měšťanům – s obsahem hry to ovšem nemá nic společného; Schnitzler sám dokonce jednou podotkl, že postava Bedřicha Hofreitera se může „oprostit od vídeňských specifik“. Společnost, která tu vystupuje, se sice ještě chová podle měšťanských norem, nespojuje s nimi však už žádné hodnoty a mohla by se přeorientovat na libovolný jiný systém pravidel – třeba na pravidla tenisu, který je ve hře i za ní trvale přítomen. Zcela mizí problematika, kterou se Schnitzler zabýval v *Pohádce* a v *Milkování* před dvěma desítkami let: „Asi ho velmi milujete... mého pana manžela, vidte,“ říká Evženie Hofreiterová „modernímu“ děvčeti Erně Wahlové. „No, kdo by se mohl divit? První – to je vždycky zážitek. Nebo to už taky nic neznamená? ... Musíte mě o těchhle věcech poučit, Emo. Když mi bylo tolik, jako vám, brali jsme jistě věci strašlivě vážně. Uplynulo sotva deset let a mně se zdá, že svět je úplně jiný.“

V *Krajině širé* je rozklad dosud platných společenských norem na dohled. Nikoli ovšem na základě rozumové úvahy, ale protože se tyto normy, pocházející ještě z předindustriální společnosti, ve světě, který rovnost v průmyslové produkci vydává za reálně uskutečněnou spravedlnost mezi lidmi navzájem, již přežily. Osvícenská osvěta se formalizuje. Protagonistou je zde moderní osvícený továrník, který vyrábí žárovky. Nic ho nemů-
že charakterizovat výstižněji.

Jestliže v *Osamělé cestě* ještě lidé trpí tím, že se jim ze života vytratila touha, je Hofreiter už o krok dál a touhu znovu objevil v jejím významu pro pracovní klima v továrně. „Ovšem touha je podle mého názoru velice zdravý prvek v ekonomii lidské duše,“ souhlasí s manželkou, která se zmíní, jak se jí stýská po synovi, „vlastností touhy je vylepšovat mezilidské vztahy. Vůbec než na návyku.“ Považuje-li ředitel hotelu Aigner, který i po dvaceti letech touží po své rozvedené ženě, duši za „krajinu širou“, pro Hofreitera je jakousi malou výrobní provozovnou, na jejímž bezchybném chodu závisí celá produkce: „Znáte Bedřicha! Jeho nové žárovky musí dobýt svět!“ Proto je pro něj nesnesitelná myšlenka, že mu je manželka stále věrná. Takové chování hraničí přece se sabotáží: kdo se pevně drží jen jednoho člověka, nepochopil nebo nechce chápat, že nezáleží na jednotlivé osobě, ale na obecně lidském fungování. Věrnost je zrada.

Už jednomu tehdejšímu kritikovi bylo nápadné, že Schnitzlerově tragikomedii dominuje dialog, „který neposouvá vpřed a hlasitě nežádá, který jen hledá a uhýbá, tepe a znepokojuje“. Zvláštní fenomén stále pocítované mizející přítomnosti má svůj střed v Hofreiterovi. A neplatí to jen o nápadných pokusech o sebevraždu a nehodách v jeho okolí, které Ernu pohnou nejen k sarkastickému komentáři, že Hofreiter nemá „moc štěstí na přátele“. (...) Od svého prvního výstupu, který začíná větou „toho listonoše by taky měli poslat do penze“, prozrazuje tato postava sklon slovně všechny lidi ve svém okolí likvidovat. Hofreiter dokáže položit svému partnerovi během záměrně bezvýznamného hovoru, kterého se sám sotva účastní, bleskově nůž na krk; později vyzývá svého soka na souboj, ačkoli mu údajně na věrnosti manželky v nejmenším nezáleží. Již od prvního rozhovoru s manželkou je jasné, že Evženie se s jeho chováním smířila a naučila se přizpůsobovat jeho technice. Důsledkem je následující děsivý dialog, z něhož je vynecháno úplně všechno, o čem se vlastně mluví.

Hofreiter začíná rozhovor jako hráč, který do hry vkládá co možná nejméně: mluví o počasí při pohřbu pianisty Korsakova, který spáchal sebevraždu; přitom si „zběžně prohlíží noviny a došlou poštu“, aby podtrhl, že tato poznámka je naprosto vedlejší a bez významu. Když se nedočká reakce, trošku sázku zvýší;

manželku zřejmě považuje za bytost se smyslem pro vznešenější a symboličtější věci a je přesvědčen, že jí tedy musí nabídnout víc: „Ostatně jakmile spustili rakev do hrobu, vysvitlo slunce.“ Když Evženie proti očekávání nevyužije ani této příležitosti, aby řekla něco rozjímavého, zůstává mu jen prozaické konstatování, že je „čtvrtek“ a že dnes měl zemřelý přece přijít na návštěvu. Když ztroskotal i třetí pokus pohovořit s manželkou o Korsakovovi, změní téma a nad pohlednicí od syna Percyho se rozhodne, že by mohli podniknout cestu na Krétu. Ale už nedokáže navázat na své původní téma, proto zavládne ticho.

BEDŘICH Ty, Evženie, tak se mi zdá, že ti nejde ani tolik o to, abys byla na nějaký čas se svým synem, jako o to... abys odjela tady odtud.

Domácky důvěrné „Ty, Evženie“ patří k nejdůležitějším stylistickým prvkům Hofreiterova repertoáru. Spojení zájmena ty se jménem signalizuje nejen jistou zakotvenost (tento slovní obrat je zvláště oblíbený v bavorsko-rakouském jazykovém prostoru), přemrštěnou jazykovou determinací oslovení sugeruje navíc dojem mimořádné srdečnosti a náklonnosti. Hofreiter si cení této slovní floskule i proto, že důvěrnost, kterou vyjadřuje, ještě podtrhuje jeho stále dětský šarm, na nějž se při svých dobyvatelských pokusech může spolehnout s největší jistotou. Podivnou se situace ovšem hrozí stát proto, že na předeterminované „ty“ v oslovení nenásleduje z jeho strany „já“, pokud Hofreiter hovoří o sobě, používá neutrálního „člověk“. (...) Cit se v Hofreiterovi probudí až na konci hry, kdy se v zahradě objeví Percy a volá rodiče. V tomto okamžiku Hofreiter „potichu zasténá: Ano, Percy, už jdu. Tady jsem.“ Na okamžik tímto pohnutím vyjde najevo, co v sobě Hofreiter musel potlačovat. Tlaku, který vykonával na své okolí, nebyl ušetřen ani on sám. V žádné jiné Schnitzlerově hře není kruh osudu tak zřetelný.

...

Před vypuknutím první světové války byl Schnitzler na vrcholu slávy a dosáhl konečně i finančního zabezpečení, což mu umožnilo zbavit se obav z „nemorálního“ propletení lite-

rární tvorby a získávání prostředků na obživu. Teprve teď může napsat „zdravou a drzou komedii“, na kterou po drahnou dobu myslel a již od něj očekávalo i publikum.

Píše komedii, která je tragédií jedince. V *Profesoru Bernhardim* se už objevují vztahy, které se v Rakousku osudově rozvinou v poválečné době.

Antisemitismus a prefašistické smýšlení, patrné hlavně v postavách Flinta a Hochroitzpointnera, Bernhardiho zpočátku neznepokojují, protože je považuje za výraz pokleslého smýšlení. V popředí spíše stojí obvinění z „urážky náboženství“. Nesmíme přehlédnout, že – z hlediska církve – byla žaloba na Bernhardiho podána *podle práva*. (...) Konflikt mezi Bernhardim a církví propuká v okamžiku, kdy dochází k hodnocení umírání, procesu, který nezvratně potvrzuje živočišnost člověka. (...) Bernhardi skutečně jedná jako člověk, až do konce nekompromisně hájící pozemský život. Farář, který se v jednom konceptu hry jmenuje František z Assisi a v její konečné verzi František Reeder, nechce na rozdíl od Bernhardiho připustit, že by antinomie jejich postojů byla neřešitelná.

Hra *Profesor Bernhardi* má k žánru komedie daleko. Musíme si tedy položit otázku, proč Schnitzler toto označení zvolil. Ležerně pojatá odpověď by mohla být ta nejspřávnější: *Profesor Bernhardi* je komedie, protože opona padá včas. Dvorní rada Winkler má jako vždycky asi pravdu, když na Bernhardiho ohlášení, že se stahuje z politického dění, lakonicky odpoví: „Teď to teprve začíná, pane profesore, - a může trvat dlouho!“ Už ve druhém jednání citoval Bernhardi „s polichocným úsměvem“ žertem míněnou poznámku prince Konstantina, že by v dřívějších dobách skončil na hranici. Na obzoru naší hrozivé komedie se sice už rozhořívají nové hranice – krátké období měšťanské humanity mezi barbarskými epochami se blíží ke svému závěru –, ale na tomto místě zároveň chápeme, že Bernhardiho od jeho protihráčů nemůžeme oddělovat. Bernhardi odmítá přijmout politické následky svého jednání, což je sice nejlepší řešení liberalistické tradice, prozrazuje ovšem morální povýšenost, která ho se společenskou totalitou spojuje víc, než sám tuší. Bernhardi jistě není „reformátorem“ společnosti, v tom je dvornímu radovi třeba dát za pravdu, není ovšem ani jejím spasitelem, i když

jeho narážky, které s ješitnou sebeláskou opakuje, tady odkazují na slova Ježíše Krista – možná právě takovou roli považoval za sobě přiměřenou: „Kdo není pro mě, je proti mně. – Napravený hříšník je v mých očích mnohem cennější než deset spravedlivých. – Pán jim odpust, vědí proklatě dobře, co činí.“ Příčinou konce autonomního individua nebyly jen vnější vlivy, ale i jeho vlastní hybris.

...

V názoru na vztah jazyka a pravdy souhlasil Schnitzler plně s teoriemi rozvíjenými Nietzschem a Mauthnerem. „Bolestnější než to, že nikdy neuslyšíme pravdu,“ poznamenává si v této souvislosti, „je fakt, že ji ani při nejlepší vůli nikdy nedokážeme vyslovit. (...) Co nám splývá ze rtů a proniká do duše druhého člověka, není nikdy totéž. (...) Záleží na tolika věcech, co s tvou pravdou a tvým záměrem mluvit pravdu už nesouvisí: záleží na tom, co chtěl slyšet ten druhý, jak tě má rád a podobně.“ (...)

Kritika jazyka, poznání, že jazyk „ulehčuje lži, zbavuje odpovědnosti a viny“, však Schnitzlera určitě nepodněcovala k melancholii či cynické rezignaci: „Celá naše morálka spočívá možná jenom v tom, (...) že uděláme z jazyka něco lepšího. Že slovy budeme lhát co možná nejvíce.“

Formulace takového programu ale ještě v sobě nezahrnuje – jak příkladně dokládá jednoaktovka *Hodina poznání* – záruky řešení. Cokoli postavy v této jednoaktovce vysloví, je zaplétá ještě hlouběji do nedorozumění, polopravd a úplných lží, až na konci zbývá jen jediný jednoznačný poznatek: hodina poznání je hodinou, v níž se lidské charaktery a vztahy, ve kterých se vzájemně pohybují, ukáží jako nepoznatelné.

Stejně jako novinář Rademacher (v jednoaktovce *Poslední masky*) i lékař dr. Eckold vkládá veškerou naději do okamžiku, kdy se bude moci pomstít; pomsta ovšem nenásleduje okamžitě, Eckold ji uskutečňuje podle plánu, který vymyslel už před deseti lety, když dospěl k přesvědčení, že ho jeho žena podvádí. Zamyšlí z ní udělat děvku tím, že jí nedává najevo, že o jejím podvodu ví, dokud po svatbě jejich dcery nepřestane existovat důvod,

aby manželství, s kterým se niterně již dávno rozešel, udržoval i navenek. Eckold i Rademacher svou agresi obracejí na rivaly, nenapadne, že by se snad mohl v osobě profesora Ormina, kterého považuje za manželčina milence, mýlit. Svoji rezignaci na pracovní kariéru spojuje s nevěrou manželky, je přesvědčen, že pracovní úspěšnější sok ho musí pokořit i v erotickém ohledu. Proto nemá ani špetku podezření na neznámého novináře Flödinga, který byl skutečným milencem jeho ženy. Jeho falešná jistota je tedy klam i pravda zároveň.

Skutečnost, že pravda a klam se navzájem prolínají, neplatí jen pro Eckolda, do světla pochybností se dostává i Klářino chování. Není jasné, proč se spustila právě s Flödingem, kterého jistě nijak zvlášť nemilovala. Zklamání nad pracovním selháním manžela jako motiv nevěry, jak jí ho podsouvá Eckold, asi nebude úplně od věci. Milosrdné důvody, které uvádí ona sama, příliš věrohodně neznějí, i Ormin je přijímá s jistou ironií.

KLÁRA Opravdu – už od mládí byl sám. Neznal dokonce ani – zázemí domova.

ORMIN (*s úsměvem*) A tak jste mohla být trochu i sestrou i matkou...

KLÁRA Byla jsem milovanou i milující.

ORMIN (*stále prostě*) A v trudném životě prvním paprskem z nebes! Velké, jedinečné štěstí života někoho jiného...

KLÁRA To jsem asi byla.

I po deseti letech přejímá Klára, jak Ormin okamžitě zpozoruje, zcela nekriticky slovník svého někdejšího milence, plný bezduchých klišé. Její počáteční váhání prozrazuje, že si toho je aspoň v náznavu vědoma, než se nakonec přes svou počáteční nejistotu sebevědomě přenesle: „Vy jste ho neznal. Nikdo ho neznal. Kdo by se namáhal proniknout do té vzpurné a osamělé duše? Já to udělala. Proto jsem mohla být tou první, která pro něj něco znamenala. A byla jsem mu tehdy vším – a nemusela jsem přitom zkazit život někomu jinému.“

Hra v podstatě sestává ze dvou velkých dialogů – Kláry a Ormina a Kláry a Eckolda. V odborné literatuře se nakonec navzdory prolhaně sentimentálnímu řečnění protagonistů prosa-

díl názor, že z rozhovoru mezi Klárou a Orminem vysvítá trochu „pravdy“, což prý lze vysvětlit tím, že Schnitzler chtěl zachytit ve hře jak pozitivní sílu jazyka (Klára a Ormin), tak i tu ničivou (Klára a Eckold). Ve srovnání se strašným Eckoldovým chováním působí ostatní postavy hry nejdříve příznivějším dojmem. Pokud ovšem platí, co Klára říká na konci, totiž že „slova lžou“, pak k tomu bezpochyby rozhodujícím způsobem přispěla i ona sama. Přímou sice lže pouze jednou, když Eckolda ze vzdoru utvrzuje v omylu, že Ormin byl jejím milencem: „Byl to jenom on a nikdo jiný. Nemůžu ti pomoci. (...) Ale co bylo všechno to, čím mě život obdaroval, co byl náš domácí mír, moje mateřské štěstí proti kratičké chvilce blaženosti, kdy jsem byla jeho – jeho – kdy jsem byla Orminovou milenkou!“ Těch pár slov stačí, aby ji morálně zlikvidovala. Nejen že se provinila na svých dětech stejně jako Eckold, který na začátku hry řekl: „Opravdu, lepší je děti vůbec nemít“, podobá se svému muži i tím, že si osvoji jeho vášeň pomstít se: od této chvíle je mu schopna tvrdit, že největší ponížení jeho života, které si jen namlouvá, se opravdu událo. Teprve tím se definitivně uzavírá možnost smíření, která byla do poslední chvíle otevřená. I Eckold sám zdůvodnil svou neúprosnou nenávist společenskou porážkou, již utrpěl: „Kdyby to býval nebyl on, věřím, že bych dokázal zapomenout, že bych i odpustil. Že by můj hněv dávno pominul a má nenávist vyhasla. Ale protože ses oddala právě jemu, kterému všechno od mládí vycházelo, všechno, co mně bylo odepráno, i když jsem se o to tak zoufale snažil, právě jemu, kdo se mi zdál vždycky lepší jenom proto, že ho příroda obdarila lehkostí – naplnilo mi to vůči tobě srdce hořkostí.“

ECKOLD Nevylučuji, že si za čas pohovoříme ve větším klidu. Už mi nemáš co říct? – Tak – na... na dnešní večer... Samozřejmě musíme probrat jistě nezbytné formální kroky... Teď ale musím jít... Musím... (*Zaváhá a pokračuje.*) Sbohem.

KLÁRA (*mlčí*)

Jeho zaváhání naznačuje, že mu začíná docházet, že mu okamžik pomsty, pro který celou dobu žil a do nějž vložil poslední zbytek smyslu svého života, očekávané uspokojení nepřinesl. Manželská katastrofa by nebyla nevyhnutelná, kdyby mu manželka v tomto momentu vyšla vstříc slovem nebo gestem.

Eckoldova nepřekonatelná nenávist a Klářin odpor přiznat slo-
vům jejich práva jsou stejné kvality. Ale teprve když se jejich po-
který se zřekl všech možností dorozumění, se ze dvou lidských
životů staly ruiny a k zániku šel svět, ve kterém byla tato hra
v létě 1914 napsána.

...

Fink a Fliederbusch, komedie o obratném novináři, pišícím
zároveň pro liberální i klerikální noviny, je tragédií nezdaře-
né osvěty, upadající pravdy a falešného smíření. „Víte, co jste
udělal?“, ptá se v závěru Leuchter, šéfredaktor liberálního lis-
tu: „Vy jste to dohnal ad absurdum. Nevím sice ještě přesně co,
ale dohnal jste to tam.“ Ta slova oznamují konec vši satiry. Kde
nedokážeme uvést, jakým jménem bylo něco dovedeno ad ab-
surdum, je zaměnitelný jakýkoli nesouhlas s nezodpovědným
žertováním, jsou zaměnitelné všechny pozice: drama dospělo
na konec svých možností.

Tvrzení, že touto hrou se Schnitzler vypořádal nejzazším
možným způsobem s dokonávajícím liberalismem, může na-
razit na výhrady, že sám autor hru označil za „komedii“ a že
dokonce občas zdůrazňoval, že jako „satirik se snažil co nej-
méně uškodit“. Jistě jsou ve hře všechny narážky na pravdu,
pravdivost, přesvědčení a charakter obroušeny k nerozeznatel-
nosti, zato jí ale chybí onen produkt rozkladu, který doposud
Schnitzler viděl jako trvalou součást zániku liberalismu: anti-
semitská agresivita. Ve hře se s tímto tématem zachází velmi
decentně, s výjimkou narážek novináře Wöbla, který ovšem
nepatří k hlavním postavám. Schnitzler se zdržel jednoznač-
ných odkazů, které by umožňovaly přisoudit nadanému no-
vináři Finkovi alias Fliederbuschovi židovský původ. To je
neobvyklé především proto, že postava židovského novináře,
který na politickou objednávku mění vyznění svých článků, je
od dob Gustava Freytaga trvalou součástí her ze žurnalistic-
kého prostředí. „Naučil jsem se psát (...) pro všechny směry,“
říká novinář Schmock ve veselohře Gustava Freytaga *Lidé od
novin*. „Psal jsem nalevo a pak zase napravo. Mohu psát pro

jakékoli zaměření.“ Dvojitou postavu Finka-Fliederbusche,
která je zaměřená stejně jako groteskní Schmock, však Schni-
tzler nevybavil jednoznačně židovskými prvky, protože chtěl
zachovat možnost veseloherního závěru. Pro liberála Gustava
Freytaga, neochvějně přesvědčeného o síle svého politického
přesvědčení, bylo ještě bezesporu možné Žida Schmocka ka-
rikovat, aniž by zároveň denuncioval. To už ve Schnitzlerově
době možné nebylo. „Je opravdu s podivem, mezi jakými svi-
němi tady žijeme,“ píše v dopise Georgu Brandesovi, kde se
zmiňuje o rasistických demonstracích kolem sebe, „- a ne-
přestávám myslet na to, že přece i samotnému antisemitovi
musí dojít, že antisemitismus - kromě jiného - má tu zvláštní
silu, že podporuje a utvrzuje ty nejprolhanější sprostoty lidské
přirozenosti.“ Nicméně i to, co ze světa jeho komedie mělo být
vytlačeno, v závěru hry prosvítá. Poslední režijní poznámka
zní: „Pomaloučku se dávají do pohybu. Satan s Leuchterem, Wöbl
s Obendorferem, Egon s Fullmannem, Styx s Kaje-
tánem s Kunzem, Fliederbusch s kněžnou, které nabídnou rámě.“
Ze hry se tím důkladně odstranilo všechno, co by mohlo při-
pomínat násilné rozepře venkovního světa, svět komedie tím
ale ztratil svou váhu a působí nezvykle neskutečně: závěrečné
defilé nabývá výrazu beztíže, je pohádkové a idylické. Křeč-
ovitá zádumčivost loučení vyzářující z Watteauova *Nalodění na
Kythéru*, může být v zádumčivém smíření s nastávajícím kon-
cem jedné epochy i náladou, která provází závěr Schnitzler-
ovy komedie. Při bližším ohledání se ale idyla mění v cestu do
pekla. V čele průvodu není kavalír s dámou jako u Watteaua,
ale Leuchter, šéfredaktor měšťansko-liberálního listu, a Satan,
vedoucí redaktor konzervativně-stavovského listu. Společně se
jmenují Lucifer - světelná metafora obsažená v tomto jméne
odkazuje k období osvícenství a rozumu, v němž má moderní
publicistika svůj původ. Závěrečné defilé Schnitzlerovy no-
vínářské komedie tak může naznačovat, že se rozum sám stal
dábelským a noviny, nástroj osvícenství a osvěty, se proměnily
v symbol zmatení a zániku.

Situace nemá východisko, protože pokrokové vymoženosti
měšťanstva nebyly výslovně zavrženy. Fliederbuschova Finka“
ka vůči útoku hraběte „na nedůstojně pošetilého snoba“
je sice v podstatě „pravdivá“, ale jen pokud jde o snobismus

– Schnitzler v něm viděl základní zlo doby. (...) „Pravdivé“ je i horování hraběte pro toleranci – „jeho stanovisko má konečně stejné oprávnění jako vaše“ –, pokud je spravedlnost myšlena i v odstupu k věci, v prvotní liberální úvaze, že „každá věc má dvě strany“, pravidlo, které v raných dobách měšťanstva označovalo polemický odklon od absolutního nároku náboženství, případně státní moci. Ve frázi znehodnocující současný stav věci, aniž by ho odvolala či zrušila, je patrná závislost veškeré pravdy na společenském kontextu. S tím souvisí i fakt, že nejreakčnější postava hry, hrabě Niederhof, je zároveň postavou nejpokrokovější. On je zastáncem nikoli nepodloženého názoru, „že právě duševně velmi silně angažovaný politik musí být od počátku v nevýhodě proti jinému, který není tak fanatický a je mnohem více schopen dát svou vnitřní sílu plně k dispozici branži, technické stránce svého povolání – aniž by její podstatnou část rozměňoval v sentimentálních maličkostech“.

Hrou *Fink a Fliederbusch* dosáhl Schnitzler bodu, po němž byla jakákoli dramatická tvorba týkající se současnosti téměř nemyslitelná. Žádná z her, které vznikly po první světové válce – nevyjímaje ani komedii *Sestry aneb Casanova v lázních*, jejíž kvalita podstatně zaostává za povídkou *Casanovův návrat do vlasti*, a myšlenkově obtížnou *Komedii lásky* – nedosahuje úrovně jeho velkých společenských komedií. Důvod není ve ztrátě tvůrčí síly – Schnitzler napsal v posledním desetiletí života významná díla prozaická, ale spíše v tom, že se dramatickému žánru přestal věnovat.

Přeložil Milan Tvrdlík
(redakčně upraveno a zkráceno)

EDIČNÍ POZNÁMKA

Záměr vydat reprezentativní výbor dramát Arthura Schnitzlera pochází již z roku 2003. Jeho iniciátorem byl dr. Josef Balvin, který je i autorem původního edičního návrhu a překladatelem několika her – práci se mu však bohužel před smrtí nepodařilo dokončit. Když jsme se k tomuto záměru takřka o deset let později vrátili, měli jsme tedy k dispozici již některé překlady a základní koncepce výboru byla stanovena. Původní řadu jsme se snažili doplnit tak, aby naše vydání pokrývalo v chronologickém řazení co nejširší a nejzajímavější spektrum Schnitzlerovy dramatické tvorby jak žánrově, tak i tematicky. Schnitzler totiž nebyl pouze tvůrcem „rodinných“ impresionistických dramát přelomu století, odrážejících dvojí společenskou i rodinnou morálku, nebyl pouze skeptikem, registrujícím erotizovaný vír života a „veselou apokalypsu“ vídeňského fin de siècle či pozorovatelem rozpadu manželských a mileneckých vztahů, smířeným s pomíjivostí, prchavostí milostného citu. Byl též kritikem zkostnatělé, „loutkovitě“ strnulé společnosti, honosící se pyšnými mocenskými atributy, institucemi a hodnotami, jež už dávno ztratily jakýkoli obsah, jako byla například rakousko-uherská armáda se svým důstojnickým kodexem cti. Schnitzler s až hmatatelnou autenticitou rekonstruuje ve svých impresionistických a současně neobyčejně živých dialozích dobovou kulturu, ovzduší a prostředí. Zobrazuje také nebo především hranice a přehraď, které přes všechno erotické sblížení napříč všemi společenskými vrstvami zůstávaly nepřekonatelné a neúprosně ničily lidské životy.

Schnitzler je ale též autorem drobných „okrajových“ žánrů, jež do jeho díla vnášejí při vši své grotesknosti nečekanou lehkost a komičnost. Pomocí forem tradičního, až groteskně drastického loutkového, pimprlového a jarmarečního divadla zároveň tematizuje loutkovitost dobových společenských a sociálních typů a teatrální, umělý charakter života společnosti a její kultury, která pozbyla svého tradičního obsahu. Ve svých pantomimách, oživujících figury a typy tradiční komedie dell'arte, pak evokuje smutek a melancholii konce století i s jeho tragickými či groteskně drastickými ozvuky.

První díl našeho výboru přináší Schnitzlerova dramata, která vznikala mezi lety 1888 až 1903, z nichž především cykly aktovek *Anatol* a *Rej* vyvolaly nebývalé divadelní i společenské skandály a zároveň, společně například se hrou *Milko-vání*, se jimi Schnitzler definitivně prosadil jako přední autor a dramatik vídeňské a evropské moderny. Dále je v prvním dílu přítomna groteska *Zelený papoušek*, která pomocí historizující kulisy Francouzské revoluce a principu divadla na divadle snad nejdůsledněji ze Schnitzlerových dramata rozehrává motivy pro něj i celou vídeňskou modernu typické: stírání hranice mezi realitou a fikcí, prolínání divadla a skutečnosti, iluze a faktu. S touto problematikou pak velmi názorně souvisí zpochybnění a znejasnění identity jedinice – v kontextu historických i milostných her.

Vedle kritiky strnulých etických hodnot přetrvávajících v rakousko-uherské armádě i společnosti a současně její velmi uvolněné morální praxe v dramatu *Jako štvaná zvěř* přináší tento svazek dále impresionistické, zčásti symbolistické drama *Osamělá cesta*, které naplňuje model rodinné hry. Zároveň představuje pro Schnitzlera typické, nepřímou autobiografické postavy umělců (viz např. též Schnitzlerova *Mezihra*) a jiných pozorovatelů života, jejichž údělem není mezilidské vztahy prožívat, ale pouze jim jaksi přihlížet, popřípadě z nich vytěžit materiál pro uměleckou tvorbu.

První díl našeho výboru pomyslně uzavírá cyklus tří jednoaktovek se souborným názvem *Loutky* (*Marionetten*, cyklus vznikl v letech 1902 až 1904, proto jej řadíme na předposlední místo před hru *Osamělá cesta* z roku 1903). V tomto

souboru Schnitzler trojím způsobem i trojím žánrovým ukotvením tematizuje loutkovitost svých dramatických typů i teatralitu života a vztahů, stejně jako motiv manipulace se životy druhých. První část, *Loutkář*, je také „rodinným“ dramatem, kde základní vlastností milostných a obecně mezilidských vztahů je neuchopitelnost, prchavost, nemožnost poznat a zachytit pravdu. Téma lidského demiurga a manipulátora, jenž se domníval nakládat s osudy svých bližních jako loutkář s loutkami, je opět propojeno s motivem nejasné hranice mezi skutečností a zdáním.

Druhý díl cyklu, *Udatný Kasián*, určený zcela „pro loutky“, je oděn do historizujícího hávu 17. století. Ve zběsilém tempu, s bleskovými proměnami a zvraty před námi defiluje proud okamžitých proměn lásky a záměn objektu milostných citů. Nanejvýš komickou, parodickou formou, v maximálně koncentrované, až úsečné podobě se tak autor, hrdinové i hra sama jako by vysmívali tragičnosti života i osudovosti, nad níž současně opravdu „tuhne krev v žilách“.

Vedle loutkové existuje též samostatná verze zpěvoher-ní (*Udatný Kasián. Zpěvohra o jednom dějství / Der tapfere Kassian. Singspiel in einem Aufzug*) z roku 1909 s hudbou Oscara Strause.

Poslední aktovka cyklu *Loutky*, burleska *U velkého Kašpara*, se dotýká tématu lidí jako marionet a marionet jako lidí. Osoby loutkového divadla, hrané herci, jsou pouze zdánlivě zavěšeny na drátech. Schnitzler se zde navíc inspiroje poetikou německého romantismu, konkrétně Tieckovým *Kocourem v botách*. Pomocí principu divadla na divadle mistrně tematizuje divadelní kaširovanost a umělost. A stejně jako Tieck, navíc dávno před rakouskou poválečnou avantgardou, tedy padesát, šedesát let před literárními kabarety Vídeňské skupiny a Handkovým *Spíláním publiku*, zapojuje do hry postavy diváků a jejich komentáře vůči scénickému dění. Ve chvíli, kdy v publiku usednou dvě dramatické postavy z jiných divadelních kusů a proti Autorovi se vzbouří jeho vlastní postavy, stáváme se svědky hry vpravdě pirandellovské. A to Schnitzler tuto hříčku napsal sedmnáct let před slavným Pirandellovým textem *Šest postav hledá autora*, který se dávno stal klasikou moderního dramatu.

Také Schnitzler je totiž v mnohém dramatikem veskrze moderním. Snažíme se to dokázat i tímto výběrem.

Zuzana Augustová

...

Grafická úprava textů a scénických poznámek v tomto výběru do značné míry vychází z německých originálů. Schnitzlerovo nakládání s interpunkcí (tj. s pomlčkami, dvojtečkami, třemi tečkami atd.) považujeme za významotvorný prvek her dramatika raného období, který jsme se až na výjimky rozhodli zachovat. Počtešování jmen postav, anebo jejich ponechání v německé podobě, stejně tak různé varianty překladu pozdravu *Grüß Gott* jsou dány konkrétním řešením autora překladu.

...

Následující údaje o prvním vydání a uvedení her obsažených v prvním svazku jsme převzali z vydání Schnitzler, Arthur. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben. Das dramatische Werk*. Band 2, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1978.

Anatol, cyklus jednoaktovek z let 1888 až 1891, vyšel poprvé v nakladatelství Verlag des Bibliographischen Bureaus, Berlin, 1893; premiéra Deutsches Volkstheater, Vídeň; Lessingtheater, Berlín, 3. 12. 1910 (bez aktovek Památné kameny a Agonie).

První vydání a premiéry jednotlivých scén cyklu Anatol:

1. **Otázka položená osudu** (Die Frage an das Schicksal, 1889) byla poprvé publikována v časopise *Moderne Dichtung*, I. ročník, 5. sešit, 1. 5. 1890; premiéra: soukromé představení v salonu nejmenovaného berlínského advokáta r. 1891 nebo 1892; první veřejné uvedení: Carola-Theater, Lipsko, 26. 1. 1896 (v rámci 8. matiné Lipské literární společnosti).

2. **Vánoční nákupy** (Weihnachtseinkäufe, 1891), aktovka byla poprvé publikována v deníku *Frankfurter Zeitung* 24. 12. 1891; premiéra: Sofien-Säle, Vídeň, 13. 1. 1898.

3. **Epizoda** (Episode, 1888), aktovka vyšla poprvé v časopise *An der schönen blauen Donau*, IV. ročník, 18. sešit, 1889; premiéra: Ibsen-Theater, Lipsko, 26. 6. 1898.

4. **Památné kameny** (Denksteine, 1890), text vyšel poprvé v časopise *Moderne Rundschau*, III. ročník, 4. sešit, 15. 5. 1891; premiéra: Volksbildungshaus Wiener Urania, Vídeň, 10. 1. 1916 (v rámci dobročinného večera „Monologe und Szenen“ ve prospěch válečných invalidů).

5. **Večeře na rozloučenou** (Abschiedssouper, 1891) vyšla poprvé v rámci kompletního cyklu *Anatol*; premiéra: Stadttheater, Bad Ischl, 14. 7. 1893.

6. **Agonie** (Agonie, 1890) vyšla rovněž až v rámci kompletního cyklu *Anatol*; datum a místo premiéry není známo.

7. **Anatolovo svatební ráno** (Anatols Hochzeitstag, 1888) vyšlo poprvé v časopise *Moderne Dichtung*, II. ročník, 1. sešit, 1. 7. 1890; premiéra: Langenbeck-Haus, Berlín.

Milkování (Liebeleien, 1894), hra vyšla poprvé v nakladatelství S. Fischer Verlag, Berlin, 1896; premiéra: Burgtheater, Vídeň, 9. 10. 1895.

Jako štvaná zvěř (Freiwild, 1896), hra vyšla poprvé v nakladatelství S. Fischer Verlag, Berlin, 1898; premiéra: Deutsches Theater, Berlín, 3. 11. 1896.

Rej (Reigen), cyklus jednoaktovek z let 1896-1897, poprvé vyšel jako privátní neprodejný tisk roku 1900, knižně byl vydán nakladatelstvím Wiener Verlag, Wien – Leipzig, 1903; premiéra: spolek Akademisch-Dramatischer Verein, Kaim-Saal, Mnichov, 25. 6. 1903 (pouze 4., 5. a 6. scéna); premiéra celého cyklu: Kleines Schauspielhaus, Berlín, 23. 12. 1920.

Zelený papoušek (Der grüne Kakadu, 1898), hra vyšla poprvé v časopise *Neue Deutsche Rundschau*, X. ročník, 3. sešit,

březen 1899; první knižní vydání nakladatelství v S. Fischer Verlag (společně s hrami Paracelsus a Družka - Die Gefähr- tin), Berlin, 1899; premiéra: Burgtheater, Vídeň, 1. 3. 1899 (společně s hrami Paracelsus a Družka).

Loutky, cyklus tří jednoaktovek z let 1902 až 1904, poprvé vyšel celý cyklus v nakladatelství S. Fischer Verlag, Berlin, 1906;

1. aktovka cyklu **Loutkář** (Der Puppenspieler) byla poprvé publikována v novinách Neue Freie Presse, Wien, 31. 5. 1903; premiéra: Deutsches Theater, Berlín, 12. 9. 1903.
2. aktovka **Udatný Kasián** (Der tapfere Cassian) byla otištěna v časopise Die Neue Rundschau, XV. ročník, 2. sešit, únor 1904; premiéra: Kleines Theater, Berlín, 22. 11. 1904.
3. aktovka **U velkého Kašpara** (Zum grossen Wurstel) byla otištěna v časopise Die Zeit, Wien, 23. 4. 1905; premiéra: Lustspieltheater, Vídeň, 16. 3. 1906 (premiéra původní nepublikované verze pod názvem Loutky: Buntes Theater, Wolzogen's Überbrettel, Berlín, 8. 3. 1901).

Osamělá cesta (Der einsame Weg, 1903), hra vyšla poprvé v nakladatelství S. Fischer Verlag, Berlin, 1904; premiéra: Deutsches Theater, Berlín, 13. 2. 1904.

...

Anatol v překladu Vladimíra Tomeše pochází z vydání Schnitzler, Arthur: *Die Theaterstücke*, S. Fischer Verlag, Berlin 1912. Tomešův překlad této hry poprvé vyšel v roce 1968 v DILIA.

Milkování do češtiny nově přeložila Zuzana Augustová a pochází z vydání Schnitzler, Arthur: *Gesammelte Werke in drei Bänden* (ed. Hartmut Scheible), Band II: Dramen, Patmos Verlag GmbH & Co. KG Artemis & Winkler Verlag, Düsseldorf - Zürich 2002. Jedná se o třetí překlad této Schnitzlerovy

hry do češtiny; první dva překlady vyšly na přelomu 19. a 20. století.

Hra **Jako štvaná zvěř** byla do češtiny poprvé přeložena Milá- nem Tvrdíkem a pochází z vydání Schnitzler, Arthur: *Gesam- melte Werke in drei Bänden* (ed. Hartmut Scheible), Band II: Dramen, Patmos Verlag GmbH & Co. KG Artemis & Win- kler Verlag, Düsseldorf - Zürich 2002.

Rej v překladu Josefa Balvína pochází z vydání Schnitzler, Arthur: *Reigen, Dramen und Erzählungen*, Philipp Reclam jun. Verlag, Leipzig 1982. Balvínův překlad této hry poprvé vyšel v roce 1986 DILIA.

Zelený papoušek v překladu Jana Tomka pochází z vydání Schnitzler, Arthur: *Gesammelte Werke, Die Dramatischen Werke I*, S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1962. Tomkův překlad této hry poprvé vyšel v roce 1966 DILIA.

Cyklus tří jednoaktovek **Loutkář**, **Udatný Kasián** a **U vel- kého Kašpara** v překladu Jany Zoubkové pochází z vydání Schnitzler, Arthur: *Lebendige Stunden, Dramen 1900-1904*, S. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main 1962, 1994. Hry **Loutkář** a **U velkého Kašpara** byly do češtiny přelo- ženy poprvé; hra **Udatný Kasián** vyšla česky v překladu Jaro- slava Bartoše v nakladatelství Orbis v roce 1962.

Hru **Osamělá cesta** do češtiny nově přeložil Michal Černý a pochází z vydání Schnitzler, Arthur: *Gesammelte Werke, Die Dramatischen Werke I*, S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1962, 1981. **Osamělá cesta** vychází česky poprvé; do češtiny byla na začátku 20. století přeložena Jiřím Pokorným, jeho překlad nebyl nikdy publikován.

Doslov Hartmuta Scheibleho **Dramatik Arthur Schnitzler** vyšel pod názvem *Nachwort* ve vydání Schnitzler, Arthur:

Gesammelte Werke in drei Bänden (ed. Hartmut Scheible),
Band II: Dramen, Patmos Verlag GmbH & Co. KG Artemis &
Winkler Verlag, Düsseldorf - Zürich 2002. Studii do češtiny
přeložil Milan Tvrđík a byla redakčně upravena a zkrácena.

red.

Obsah

ANATOL	7
MILKOVÁNÍ	95
JAKO ŠTVANÁ ZVĚŘ	149
REJ	215
ZELENÝ PAPOUŠEK	289
LOUTKY	329
LOUTKÁŘ	331
UDATNÝ KASIÁN	349
U VELKÉHO KAŠPARA	367
OSAMĚLÁ CESTA	393
Hartmut Scheible: Dramatik Arthur Schnitzler	471
Ediční poznámka	495